

**De Joodisch-ritueele voorschriften omtrent het slachten en het daarbij
behoorend onderzoek / A. Vedder en N. N. Goudsmit.**

Contributors

Vedder, A.
Goudsmit, N. N.

Publication/Creation

Amsterdam : J. L. Joachimsthal, 5644 [1883]

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/zzbzn3vf>

License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

P.B. HEBREW
140

22501942752

S. F. RICCI & BOSCHI

הלכות שחיטה ובדיקה.

De Joodsch-ritueele voorschriften
omtrent het slachten en het daarbij
behoorend onderzoek

DOOR

A. VEDDER en N. N. GOUDSMIT,

Sjochetim der Ned. Israël. Hoofdsynagoge te Amsterdam.

AMSTERDAM

J. L. JOACHIMSTHAL,

5644.

P. B. Hebrew 140

Snelpersdruk VAN ES & JOACHIMSTHAL.

VOORREDE.

ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני ד' אלהי
דברים ד' ה'

Ieder, die met het Joodsch godsdienstig leven maar eenigszins bekend is, weet, dat het ritueel slachten een belangrijke plaats daarin inneemt.

Het „Kaschroet” eener Joodsche huishouding berust voor een deel op de *zekerheid*, dat het daar gebruikte vleesch streng naar de ritueele wetten is geslacht.

Die wetten te leeren kennen, en de geschiktheid te verkrijgen, ze zelf toe te passen, is zelfs voor hem, die de Rabbijnsche werken — en in het bijzonder den codex (שלחן ערוך) met Commentaren — in het oorspronkelijk kan lezen, een vrij moeilijke studie; te meer dus voor den minder ervaren.

Toch is het noodzakelijk, dat een Sjochet niet alleen een *vertrouwbaar* en *strenggeloovig* Israëliet zij, maar ook *kundig* en *geschikt*, het slachtmes te behandelen, de Sjechita te volbrengen, en over *geoorloofd* en *ongeeoorloofd* te beslissen. De Joodsche Schriftgeleerden, die in de eerste eeuwen na de samenstelling van den Talmoed leefden, zagen de noodzakelijkheid van contrôle in dit opzicht in, zoodat de bepaling werd vastgesteld: *dat alleen hij als Sjochet mag fungeeren, die daartoe gerechtigd is door een verlof of autorisatie (קבלה, סמיכה) hem na examen door een bevoegd Rabbijn gegeven*; dat niemand zonder zoodanig verlof of autorisatie mag slachten, ook al ware hij overigens nog zoo geleerd en vertrouwbaar.

Ieder Sjochet *moet* dus de kundigheden en de geschiktheid voor de Sjechita ten volle bezitten.

Bij de verspreiding der Israëlieten naar allerlei groote en kleine steden en dorpen bleek het langzamerhand noodig te zijn, om ook aan velen, die in de studie der Rabbijnsche geschriften niet ervaren waren, evenwel de autorisatie tot de Sjechita te schenken.

Vandaar dat reeds voor meer dan vier eeuwen *handboeken* voor de kennis der ritueele wetten van „*Sjechita* en *Bedika*” in populaireren vorm begonnen te verschijnen. Sommigen waren in het Hebreeuwsch, anderen in het zoogenaamd „Joodsch-Duitsch” geschreven.

In het jaar 5612—1852 is ook een zoodanig boekje in het Nederlandsch geschreven.

In Nederland met zijn vele gemeenten, waar Goddank! een godsdienstig leven aanwezig is, was tot heden dringend behoefte aan een *volledig* en *duidelijk Handboek voor het ritueele slachten*. Er zijn zeer vele Sjochetim — vooral in kleinere gemeenten en gehuchten, die geen Hebreeuwsch verstaan, en die toch de kennis en het begrip der ritueele slachtwetten moeten verwerven, willen zij goed hun plicht doen. Zij moeten voor het

examen goed en degelijk toegerust zijn. De ervaring leerde, dat dit *veel* te wenschen overliet. Geen wonder. Zij leerden uit allerlei boekjes en overgeleverde handschriftjes of uit mondelinge traditie. Dit onderricht leed echter al te vaak aan *onduidelijkheid*, meer nog aan *onvolledigheid* maar vooral aan de omstandigheid, dat het *ongeregeld*, *zonder orde* en daardoor *onbevattelijk* was.

De ondergeteekenden trachtten daarin te voorzien. Reeds voor acht jaren geleden brachten zij de stof tot dit werkje bijeen. Zij verzamelden alle ritueele voorschriften uit de bronnen, rangschikten, al wat de Sjochet dient te weten, onder hoofdstukken en paragrafen, en brachten dit, zoo veel doenlijk, in duidelijk Nederlandsch over. De weleerw. Heer I. D. WIJNKOOP, *Rabbijn der Ned. Isr. Hoofdsynagoge te Amsterdam*, zag hun arbeid geheel en al door, en alle kwestieuze punten en uitdrukkingen werden in overleg met zwEw. vastgesteld. Aan zwEw. wordt hier de innige dank der Schrijvers hiervoor gebracht.

Doch, door omstandigheden, van de ondergeteekenden onafhankelijk, bleef het werkje toen onuitgegeven liggen.

In het voorjaar van 1881 werden zij door den HoogEerwaarden Heer T. TAL, kort te voren tot *Opperrabbijn van Gelderland* benoemd, opnieuw dringend aangespoord, hun werk niet doelloos te laten. Naar de meening van zHEw. had het werkje nog eenige omwerking noodig en bood hij ons zijne volle adsistentie daarbij aan.

Inderdaad, zHEw. bracht de door ons verzamelde stof in een nog meer geregelden en systematischen vorm, zoowel wat taal, stijl als den inhoud betreft. Moge zHEw. de betuiging onzer diepe erkentelijkheid voor de aan onzen arbeid bestede zorg en moeite aannemen.

Zooveel is zeker, nu bijna elke paragraaf van ons boek de stempel der goedkeuring van twee geleerde geestelijken van naam bezat, mochten wij zonder schroom vertrouwen, dat wij iets goeds en nuttigs deden, om tot de uitgave er van over te gaan.

Gereedelijk heeft de HoogEerw. IsraëL. geestelijkheid te Amsterdam, de HEerw. Heeren Opperrabbijnen te 's Hage en Meppel ons den steun hunner zoo zeer gewaardeerde aanbevelingen doen toekomen.

Onzen oprechten dank zij HHEw. in bescheidenheid aangeboden.

Zoo moge dan dit werkje de wereld intreden tot verheffing en versterking van het echt Joodsch godsdienstig leven, tot nut en leering voor allen, die tot het godsdienstig ambt, door ons bekleed, toegetreden zijn, of toetreden willen. Onze hoogste belooning zal zijn, dat dit boek onder Gods zegen zijn taak onder het Nederlandsche IsraëL goed zal vervullen.

AMSTERDAM, Tisri 5644 — October 1883.

A. VEDDER.

N. N. GOUDSMIT.

Sjochetim der Ned. Isr. Hoofdsynagoge te Amsterdam.

De behoefte aan een degelijke handleiding voor הלכות שחיטה in de Nederlandsche taal werd sedert jaren diep gevoeld. Wij begroeten het daarom als een verblijdend verschijnsel, dat de heeren A. VEDDER en N. N. GOUDSMIT, שוחטים onzer gemeente, die uitmunten door grondige en diepe kunde op het gebied van שחיטה ובריקה zoowel als door nauwkeurigheid en nauwgezetheid, de moeilijke taak, om in die behoefte te voorzien, aanvaard hebben. De zooeven genoemde eigenschappen der schrijvers in verband met de omstandigheid, dat de WelEerwaarde heer Opperrabbijn van Gelderland, als ook de Eerwaarde heer Rabbijn J. D. WIJNKOOP alhier het manuscript met de hun eigenaardige zorgvuldigheid vergeleken en getoetst hebben, leveren waarborg genoeg, dat het thans verschijnende werk aan alle eischen voldoet.

De Opperrabbijn alhier,
DR. I. H. DÜNNER.

AMSTERDAM, Ros Hodes Eloel 5643.

Het *Bet Din* der Portugeesch Israëlietische Gemeente te Amsterdam heeft met genoegen inzage genomen van het werk over de **Sjechieta** en **Bedieka** door de heeren ABRAHAM VEDDER en NATHAN GOUDSMIT vervaardigd.

Met gerustheid wordt het dan ook aanbevolen aan allen die zich tot *Sjochet* willen opleiden. Ook voor hen, die reeds *Sjochet* zijn, heeft dit werk groote waarde; zij zullen het in veel gevallen met goed gevolg kunnen raadplegen.

Beknoptheid zonder aan de volledigheid te kort te doen, hebben de vervaardigers in acht genomen. Duidelijk worden al de bepalingen en voorschriften over de behandelde onderwerpen uiteengezet. Ophelderende noten verhoogen de waarde van dit nuttig werk.

De vervaardigers hebben in het belang der godsdienst een doelzaam en verdienstelijk werk geleverd.

Moge het in veler handen komen.

Het *Bet Din* voornoemd,
D. L. CARDOZO JR.
A. v. J. VAZ DIAS.
J. A. CHUMACEIRO.

ב"ה אמסטרדם יום שהוכפל בו כי טוב י"א מנחם תרמ"ג לפ"ק.

זה כמה שנים באו אלי השוחטים המומחים והמוכהקים דקהלתנו יע"א
ה"ה כ"ה אברהם כהן פֿעדדער וכ"ה נתן גאלדשמיט
יהיו, ויגידו לי שכוונתם להוציא לאור חבור על הלכות שו"ב בלשון
הללנרית, וטרם ידפיסוהו עלה על לבם להראותו לי לדרוש ולחקור
הנוסדו דיניו על דברי קדמונינו ז"ל והסכימו עם דברי הפוסקים
הראשונים והאחרונים אשר מימיהם אנו שותים אם לא, וכאשר ראיתיהו
ביפיו ובהדרו שמחתי מאד לקראתו, כי בכל דברי חכמה ומדע אין טוב
כ"א לתור אחרי עיקר הדבר ושרשו, כי בזה יוכל כל אדם לבקר בין טוב
לרע ולא ימירנו ויש לאל ידו לזכור כל פרטי הדינים, וכן הספר הלז לא לכר
שימצאו בו כל דיני שו"ב, כי גם יפורשו בו יסודי הטרפות ועל מה אדניהן
הטבעו וחומר כמה אברים וצורתם ופעולתם בחיי הכהמה, כאשר יורו המורים
בחכמת הנתוח, ואז חקרתי ודרשתי היטב עמהם בספרים שנדפסו ע"ז
ומצאתי שכל דיני החכור באו כברית עמם ולא כרו מאחריהם ימין ושמאל
לפענ"ד.

ועתה כאשר גזרו המהברים הנ"ל אמר להביא הספר לבית הדפוס אמלא
בקשתם בזה להוריע נאמנה, כי החכור הזה נכון לזכות השוחטים הרכים
בארצנו אשר לא היה להם פנאי ללמוד בישיבה ולא שנו ולא שמשו ת"ח
ועתה יש להם על מה שיסמוכו, וגם הבקיאים ישמחו בראותם כי בחבור קטן
כזה נערכו כל דיני שחיטה וכדיקה בסדר נכון, ומה גם לאלה הרוצים להתעסק
בהלכות הנ"ל נקל ללמדם ממנו כלם היטב היטב, ועל כל אלה ישלם ה'
פעל המהברים והחי משכרתם שלמה מעם ר' אלקי ישראל.

כה דברי החותם

יצחק יוסף בן ציון המכונה וויינקאהפ

יושב על מדין בק"ק אשכנזים פה העירה.

De ondergeteekende beveelt met genoegen dit werk aan. Hij heeft het nagegaan in al zijn deelen en hij acht het verschijnen daarvan in het belang van het praktisch Jodendom een geluk.

Er bestond dringende behoefte aan een *zoodanig* leerboek der *Sjechita*, zoo duidelijk en toch zoo diep doordacht; een boek, waaruit de Sjochet niet alleen de ritueele wet leert weten, maar ook

begrijpen. Den geachten Schrijvers behoort de dank van allen, die het behoud van het echte Joodsche leven wenschen.

Dat ieder die Sjochet is, ieder die het wenscht te worden, ieder die belang stelt in de kennis der *Sjechita* zich dit werk aanschaffe, het leze en bestudeere! Het zal hem zelf en zijn gemeente tot nut zijn.

De Opperrabbijn van Gelderland,

T A L.

יום ב' ה' תמוז תרמ"ג לפ"ק
ARNHEM, 23 Juli 1883.

זה מספר ירחים כי הציעו לפני עלים לתרופה תוצאות יגיע שכלם היה התורניים השלמים שויב דק"ק אמסטערדם ידועים בשמותם כהר"ר אברהם כ"ץ לבית פערדער, ועמיתו כהר"ר נתן לבית גאלרשמיט יצ"ו, אשר נודעו עקבות ילדותם, וכנפול עליהם משפט הכחירה להאכיל את אחיהם באותה העיר הגדולה נמנו תחת שויב זקנים ונשואי פנים אשר מעולם מדור ודור נודעו לשכה בהכשר מלאכתם וביראתם הנאמנה, ומאז הוחזקה השויב שם שלא הונה לשום קל לעלות הקדש מי שאינו חבר ומומחה; וכן הקול נשמע על הזוג הגל כי תרים וחוקרים הם, הן בכינותם בספרים הן במשפט מראות עיניהם, וגם הצמיחו ועשו פרי לעשרות כרוכ תלמידים אשר יצקה ידיהם עליהם לחנכם במלאכת הקודש. אך מצאו האלופים האלה גם צורך במלאכת מחשבת, כי בהשתנות לשונות במוצא שפתים לא יספיקו יריעות חוכרות דין ודין בלשון המורגל מאז ללימוד לנערים ולחניכים טיב ומשפט שחיטה ובדיקה באר היטב, ויען כי במכתב הראשון שיצא לאור בלשון המדינה קצרה היריעה מהכיל המון דינים המסתעפים, אף גם מצד אחר חסרים הסימנים לראשי פרקים ללמד דרך קצרה לתלמידים, עלה על לבכם לתקן ולמלאות החסרונות ובוודאי המחבר המכתב המוקדם הניח בקעה למען האלופים יתגדרו בה. הן אמת מראשית דעתי אלולי הייתי עמם בעצתם הייתי בעצה עמהם לעשות מהכרת החיים בהעלות על עליה גם סדר הדינים בלשון הקודש להמציא מקום להתעוררות הכחורים הפושטים ידיהם במאכלת, לאחוז גם במלאכת מחשבת להשכיל על למודם למען תהיה מלאכה נקיה ולא כוזבה, ולא תהיה מצות אנשים מלמדה ולכם רחוק ממנו במחסור היראה אף מילדי עץ חיים עץ התורה. אך התורניים החברים הודיעוני התנצלותם ע"י מליצם הנאמן את אשר רוב המשמשים מכני עניים ובתוכם קצרי הדעת ומעוות לא יוכל לתקן שכני ציון היקרים הבאים מכית הספר מושכים ידיהם מעסק המלאכה המהורה.

ע"כ נענית לקולם להיות גם ידי אמונה עם הנאמנים בשליחותם להוציא לאור
המלאכה הזאת בחזקה שלא תצא מת"י מלאכה גרועה, ותהי השלחן
הערוכה ע"י הסדר נכון ונאה בסידור ראשי הפרקים בארוכה ובקצרה, אף גם
כי ידי בעלי ההוראה בעירם יעמדו על מלאכת הבונים שלא תהי כה שום
מכשול, ותצלח מחשבתם לסקל המסלה לזוכים להאיר עיניהם להיות נצולים
מכל מכשולים, ובמושבות אחינו בני ישראל בתוך ארץ המלוכה הזאת תהיה
מוכן בשר הזבח בלי פחד לקונים, ותהי משכורת חברים שלמה, וגמולם מאת
ד' ורב עצמה ואונים.

דברי החותם שמו ביום ד' ה' אב תרמ"ג לפ"ק העומד על התורה
ועל העבודה בתוך ערתי עדת האג ומצ"פ על ק"ק ר'דושאר
קהלות ואגפיהן יע"א

ה"ק יש ש"כר בעריש בערענשטיין חו"פ ק"ק האג יע"א.

ב"ה

להאלופים הגבירים הו"ה ה"ה כ"ה אברהם פערדער וחכירו כדומה לו כ"ה
נתן גאלדשמיט שוחטים וכורקים מוכהקים בק"ק אמסטערדם ש"זכ"ט
ספרכם אשר עודנו בכתובים קבלתי, וקראתי וחקרתי ודרשתי וראיתי כי
השלחן אשר ערכתם לפני כל איש אשר יבוא להיות מזוכי זבח
בישראל מלא מכל דת ודין אשר צריך כל ש"כ לדעת ולהבין למען יהיה
מעשהו באמונה ולא יכשל.

ואף כי כמה וכמה ספרי ש"כ נדפסים כבר, אך תוכם נלקה בחסר ויתר, ואין
בם מועיל לש"כ אשר אור ת"וה"ק לא נגה להם, וגם לשוננו הקדושה
זרה להם, ולא ידעו ולא יכינו מה שקוראים בהם כראוי; וגם ס' ש"כ אשר
כבר נדפס בלשון המדינה אין בו די באר ואינם מכינים אותו על בוריו, לכן
שמחתי עד מאד בקראי ספרכם הנ"ל אשר כתבתם בלשון מפרש ותסקלו
המסלה ופניתם דרך לבוא אל עומק דיני ש"כ, אשר כל שוחט וכורק צריך
לדעת. — ואף כי חזקה שחברים כמותכם לא יוציאו מתחת ידם דבר שאינו
מתוקן, הנני והנני למלאות בקשתכם ולהיות סניף לרבני ארץ אשר כבר
קדמוני להסכים עמכם להדפיס ספרכם הנ"ל להוציא לאור ולהפיצו בישראל.
יהי ה' עמכם ויכוונן מעשה ידיכם א"ס

כ"ד הכ"וה"ה פה ק"ק מעפפעל ביום ג' לסדר
הנני נותן לו את בריתי שלום תרמ"ג לפ"ק
ה"ק ירמ"י הילל ע"ס.

אב"ד רק"ק הנ"ל והמדינה, ובעת מצ"פ גם על
ק"ק גראנינגען ושואל והגלילות יע"א.

Inleiding tot Afdeeling I.

Als inleiding achten wij eene korte anatomische beschrijving van de inwendige deelen van het dier noodzakelijk, omdat de kennis dier deelen voor hem, die als שוחט ובורק wil optreden een onmisbaar vereischte is.

Nu splitst zich dit werkje in twee deelen. Het eerste deel behandelt *het slachten* (שחיטה), het tweede *het inwendig onderzoek* (בריקה). Vandaar dat wij aan het eerste deel zullen laten voorafgaan de beschrijving van die deelen, die met *het slachten* in verband staan, om later vóór het tweede deel eene uiteenzetting te geven van die ingewanden, die zich in de borstholte bevinden.

HOOFDSTUK I.

D e L u c h t p i j p.

§ 1. De luchtpijp bestaat uit twee deelen. 1e. De kraakbeenige ringen, die te zamen de luchtpijp (גרגרת) vormen; 2e. het slijmvlies (קנה), dat deze ringen te zamen houdt.

§ 2. De *luchtpijp*, voor zoover zij met het slachten in verband staat, begint met *het strottenhoofd* (שפי כובע). Het strottenhoofd is eene breede, spitsvormige buis van zeer sterk kraakbeen. De holte van het strottenhoofd, heeft van boven gemeenschap met de keelholte en door middel van deze met den mond. Boven aan het strottenhoofd bevindt zich de strotklep, die nedergedrukt kan worden. Daardoor sluit zij den weg tot het inwendige des strottenhoofds af, en belet, dat ingeslikte voorwerpen door de luchtpijp komen. De buis zelf staat in onmiddellijk verband met het tongbeen. Zij is aan den hals duidelijk voelbaar, ja, dikwijls voor het oog waar te nemen.

§ 3. De *groote luchtpijpsring* (טבעת הגדולה), die als het onderste van het strottenhoofd kan beschouwd worden en de bovenste

der ringen is, onderscheidt zich daardoor van de andere ringen, dat hij uit een hardere zelfstandigheid bestaat, een grooteren en dikkeren omvang heeft, en van achteren *geheel* gesloten is. Hij is even als het strottenhoofd bij de meeste dieren voelbaar.

§ 4. Aan de zooevengenoemde groote luchtpijpsring sluit zich nu onmiddellijk een reeks van ringen, minder sterk kraakbeenig dan het strottenhoofd. Deze reeks loopt langs het voorste gedeelte van den hals, tot aan het eerste borstbeen; verdeelt zich daar in twee takken, die den naam van *luchtpijpstakken* dragen en waarvan de eene naar de rechter- en de andere naar de linkerlong gaat, en verspreidt zich ook in de longen in eene menigte kleinere vertakkingen (סמפונות) 1), welke zich door het geheele weefsel der longen verspreiden en waardoor de lucht met behulp der longen wordt in- en uitgeademd. De ringen der luchtpijp raken elkander niet, maar elke ring is aan de volgende, door zoogenaamde *vezelige banden* verbonden. Vervolgens is op te merken, dat bij het vee elke ring de luchtpijp niet geheel omvat, daar hij aan de achterzijde niet gesloten is; met andere woorden, de luchtpijpsringen zijn geene volkomene ringen, maar C-vormige strooken. De luchtpijp is dientengevolge niet volkomen bol-rond, maar aan de achterzijde, waar zij aan den slokdarm (zie verder) grenst, plat. Bij gevogelte, zijn de ringen geheel gesloten en is vandaar de luchtpijp ook geheel rond.

§ 5. Dit geheele zamenstel van ringen nu, wordt van binnen bijeengehouden door een *slijmvlies* (קנה), dat van het strottenhoofd nederwaarts loopt. Dit vlies vormt ook de achterwand der ringen, daar, waar de luchtpijp aan den slokdarm grenst.

HOOFDSTUK II.

D e S l o k d a r m (וושט).

§ 1. *De slokdarm* is een vliesachtig lang kanaal, uitgaande van de keel en loopende achter de luchtpijp langs de wervelkolom nederwaarts door het *middenrif* (חצור הכבד) naar de buikholte, waar hij in de pens overgaat. Hij bestaat uit twee *vliezen* of *rokken*. De buitenste spierachtige rok bestaat uit *vleeschvezelen* (בשר הוושט), en kan gemakkelijk van de binnenste afgestroopt worden. De binnenste rok is het slijmvlies, dat

1) Deze vertakkingen naar de long zijn ook kraakbeenige ringetjes, die echter langzamerhand verdwijnen, zoodat eindelijk de uiterste takjes alleen bestaan uit een dun slijmvlies, die luchtpijpsbuisjes genoemd worden.

den slokdarm van binnen bekleedt. Vandaar dat de buitenste rok rood en de binnenste wit van kleur is (הַחִיצוֹן אֲדָם וְהַפְּנִימִי לָבָן).

§ 2. Deze vliezen zijn van zeer veerkrachtigen aard. Alleen is op te merken, dat het boveneinde van den slokdarm, *slokdarm-hoofd* (הַתּוֹרֵבִּין הַיּוֹשֵׁט), veel minder veerkrachtig en veel wijder is dan den slokdarm. Aan het benedeneinde van den slokdarm, bij de aansluiting aan de pens, wordt het binnenvlies rimpelachtig, evenals de pens.

§ 3. Bij een vogel eindigt de slokdarm in een vliezige zak, *krop* (זָפֶק) genaamd. Deze zak is de verzamelplaats van de spijs, die van daar uit naar de maag gevoerd wordt. Watergevogelte heeft geen krop.

HOOFDSTUK III.

Slagadere (וִירֵדִין).

Dit zijn de voornaamste bloedaderen aan beide zijden van den hals, die van het hart langs den hals tusschen de halsspieren in de hersenen dringen. Het zijn de aderen, waaraan de beesten worden adergelaten.

AFDEELING I. (הַלְכוֹת שְׁחִיטָה)

WETTEN OMTRENT HET RITUEELE SLACHTEN.

HOOFDSTUK I.

Algemeene omschrijving van het slachten.

§ 1. Het ritueele slachten bestaat hoofdzakelijk in het doorsnijden van die twee kanalen, die te zamen den geregelten gang der levensfunctiën bewerkstelligen (טִמְנִים). Dit zijn: 1^e de *luchtpijp* (קָנָה), het kanaal der ademhalingswerktuigen; 2^e de daarachter gelegene *slokdarm* (וֹשֵׁט), het kanaal der verteringsdeelen.

§ 2. Men dient dus (לְכַתְּחֵלָה), zoowel bij het slachten van vee als van gevogelte, deze beide kanalen geheel door te snijden. Wanneer echter (כְּרִיעֶכֶר) na het slachten blijkt, dat dit niet volkomen het geval is geweest, dan bestaat er in de beslissing het volgende belangrijke onderscheid, tusschen vee en gevogelte:

- a. Bij vee moeten *beide kanalen ieder voor het grootste deel* (רוכ) doorgesneden zijn.
- b. Bij gevogelte daarentegen, *behoeft slechts één der beiden*, onverschillig welk, voor het grootste deel doorgesneden zijn.

§ 3. Onder het grootste deel der luchtpijp, dat doorgesneden zijn moet, verstaat men bepaald het grootste deel van het binnenvlies, dat de ringen te zamen houdt (רוכ הקנה). Immers enkel het grootste deel van den omvang der ringen, zonder dat van het binnenvlies, is niet voldoende. Wat den slokdarm betreft, daarvan moeten beide vliezen voor het grootste deel doorgesneden zijn. Bij beiden eindelijk, moet *dit grootste deel duidelijk zichtbaar zijn* (רוכ הנראה לעינים) en niet door nauwkeurige meting eerst behoeven gevonden te worden.

§ 4. Tot bevordering van het snelle bloedverlies, moeten ook vooral bij gevogelte, de *slagaderen* aan den hals (וורדין) doorgesneden worden. Indien dit bij geval niet heeft plaats gehad, dan is de vogel evenwel geoorloofd, maar men dient alsdan de bloedaderen los te scheuren.

HOOFDSTUK II

Wie mag slachten.

§ 1. Alleen hij mag als Sjochet optreden, die van een erkend Rabbijn de *autorisatie* (קבלה) daartoe ontvangen heeft. Deze autorisatie moet periodiek vernieuwd worden (gewoonlijk jaarlijks).

§ 2. Wanneer iemand zonder zoodanige autorisatie slacht, wordt het door hem geslachte als *ongeoorloofd* (טרפה) beschouwd.

§ 3. Iemand die blind of doofstom is, of wiens geestvermogens gekrenkt zijn, alsook iemand beneden de 13 jaar 1) mag niet als Sjochet optreden. Het door hun geslachte is *ongeoorloofd*.

§ 4. In het algemeen mag alleen hij als Sjochet optreden, die *genoegzame lichamelijke kracht bezit* (פה גברא), *gezond van geest* (בר דעת), en volkomen bedreven is in de verschillende wetten en gebruiken, bij het ritueele slachten en bij het inwendig onderzoek in acht te nemen.

1) Aan iemand beneden 18 jaar wordt alleen in buitengewone gevallen autorisatie tot slachten verleend.

De wetten bij het ritueele slachten in acht te nemen (הלכות) (שחיטה) bestaan voornamelijk in 5 hoofdverboden, die wij in de volgende hoofdstukken zullen behandelen. Zij worden in Hebreuwsche termen aldus uitgedrukt:

שְׁחִיטָה, דְּרָסָה, חִלָּה, הִגְרָמָה, עִקּוּר (1)

HOOFDSTUK III.

Het verbod van stilstand onder het snijden (שְׁחִיטָה).

§ 1. De hoofdregel, waarvan dit verbod het gevolg is, luidt: dat de handeling van het slachten moet zijn een onafgebroken doorlopende beweging van het slachtmes.

§ 2. Elke stilstand, hoe gering ook, al duurt zij slechts een *bijna ondenkbaar oogenblik* (כָּל שְׁחִיטָה), ontnemt aan het ritueele slachten zijn beteekenis. En al wat op deze wijze behandeld is, heet niet geslacht, maar *gedood* (נִבְלָה).

§ 3. Wanneer derhalve zich in den slokdarm of in de luchtpijp een stroohalm of eenig ander voorwerp bevindt, dat blijkt gedurende het slachten doorgesneden te zijn, dan heeft er op dat oogenblik *een stilstand* plaats gevonden en het geslachte is *ongeoorloofd* (נִבְלָה).

§ 4. Wanneer men gedurende het slachten, hetzij met het mes of met den arm of op eene andere wijze tegen een of ander voorwerp stoot, dan is op grond van het verbod שְׁחִיטָה het geslachte *ongeoorloofd* (נִבְלָה).

HOOFDSTUK IV.

Het verbod van drukking bij het snijden (דְּרָסָה).

§ 1. De hoofdregel, waarop dit verbod rust, is: dat het doorsnijden der kanalen moet geschieden door *eene heen- en weder-gaande beweging van het slachtmes* (הוֹלָכָה וְהוֹבָאָה).

Wanneer de kanalen door eene maar eenigszins rechtstandige drukking zijn doorgesneden, of liever doorgehakt, dan wordt het dier niet als geslacht, maar als *gedood* beschouwd (נִבְלָה).

1) Choelin 9b. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל כָּל טֶבַח שְׂאִינוּ יוֹדֵעַ הֵלָכֹת שְׁחִיטָה אֶסּוּר לֶאֱכֹל מִשְׁחִיטָתוֹ וְאִלּוּ הֵן וְכוּ'

Ieder, die als Sjochet optreedt zonder bedreven te zijn in de wetten van het ritueele slachten — het is ongeoorloofd van het door hem geslachte te nuttigen.

§ 2. Van daar ook, dat in geval bij het slachten de kop geheel en al van het lichaam gescheiden is geworden (ניכטרא), het dier *ongeoorloofd* is (נבלה).

§ 3. Het slachten dient te geschieden (לִבְתָּחֻלָּה) door *minstens één* heengaande en *één* teruggaande beweging van het mes. Met het oog daarop, behoort de lengte van het slachtmes meer dan de halsbreedte van het dier te zijn. Vandaar, dat men als de gewone lengte van een slachtmes voor vee een maat van minstens *veertien duim* heeft aangenomen. Daarmede mag dan zelfs het grootste rund geslacht worden.

§ 4. Wanneer men echter met één enkele heengaande of met één enkele teruggaande beweging geslacht heeft (בְּרִיעָכֶר), in dit geval kan het alleen dan als goed geslacht worden beschouwd, wanneer het slachtmes eene lengte heeft van ruim tweemaal de halsbreedte van het dier.

§ 5. Men wachte zich wel, gedurende het slachten zijn duim op den rug van het mes te houden, omdat daardoor drukking ontstaat.

§ 6. Voor het slachten van gevogelte moet men een afzonderlijk daarvoor berekend mes gebruiken, doch minstens voor eene heen- en weergaande beweging iets meer dan de halsbreedte van den vogel. Wanneer men gevogelte zou slachten met het lange zware mes, dat voor het vee bestemd is, dan bestaat er aanleiding tot drukking.

§ 7. Hij, die door gemoedsbeweging of door overvloedig gebruik van sterken drank of door eenige andere oorzaak in zóódanigen toestand verkeert, dat hij slechts met inspanning zijne handen in een kalme en rustige beweging kan houden, mag op dat oogenblik niet slachten.

HOOFDSTUK V.

Het verbod van het onzichtbaar maken van het mes, gedurende het snijden (הִלָּחָה).

§ 1. De hoofdregel waarop dit verbod steunt is, dat het mes in zijn *geheel* gedurende het slachten zichtbaar moet blijven.

§ 2. Wanneer men het mes tusschen de kanalen òf onder de huid doorsteekt, en zodoende slacht, dan wordt het dier beschouwd als *gedood* (נבלה).

§ 3. Evenzoo is het geslachte *ongeoorloofd*, wanneer gedurende het slachten het mes bedekt was, bij een schaap door den wol, bij een vogel door de vederen, of in het algemeen door een touw, ring of eenig ander voorwerp aan den hals van het dier.

Vandaar, dat men bij een schaap vóór het slachten de wol aan den hals ter zijde legt. Evenzoo behoort men bij een vogel de vederen aan den hals zachtjes uit te rukken of ter zijde te leggen. Men heeft daarbij het gebruik de vederen te bevochtigen, opdat zij niet over het mes terug springen.

Eindelijk behoort men elk voorwerp, hetwelk tot geheele of gedeeltelijke bedekking van het mes gedurende het slachten zou kunnen aanleiding geven, te verwijderen.

§ 4. Het is raadzaam geen mes te gebruiken dat aan het bovineinde puntig is, omdat daardoor wellicht aanleiding zou kunnen ontstaan tot het geval, dat in § 2 als verboden is opgegeven.

HOOFDSTUK VI.

Het verbod van afwijking van de tot slachten aangewezen plaatsen (הַגֵּרָמָה).

§ 1. De grond van dit verbod ligt in den hoofdregel, dat de kanalen alleen binnen de aangewezen grenzen aan den hals mogen doorgesneden worden, en dat het doorsnijden dezer kanalen buiten die grenzen, hetzij daarboven of daaronder, hetzij geheel of gedeeltelijk, niet heet slachten maar *dooden* (נִבְלָה).

§ 2. De zooeven genoemde grenzen dienen hier zoowel voor de luchtpijp als voor den slokdarm, duidelijk aangegeven te worden.

a. **De luchtpijp.** Aldaar begint de grens van boven (לְמַעַלָּה) (בְּקֶנֶה) met den bovensten luchtpijpsring en behoort men de luchtpijp beneden dezen ring door te snijden. Heeft men echter in den grooten luchtpijpsring zelf gesneden, dan moet minstens de bovenste rand van dezen ring in zijne geheele omvang naar het strottenhoofd toe overgebleven zijn.

Beneden aan de luchtpijp (לְמַטָּה בְּקֶנֶה) is de uiterste grens bij het vee, ter hoogte van het bovenpunt der bovenste longekwab ter linkerzijde (עַד מְקוֹם שְׁמָנִיעַ אוֹנָה) (עַל־יוֹנָה בְּצֶד שְׂמָאל).

b. **De Slokdarm.** Hier is de bovengrens (לְמַעַלָּה בְּיוֹשֶׁט) onder dat minder veerkrachtige gedeelte van den slok-

darm, dat met den Hebreeuwschen naam van תורבין הוישט is aangeduid.

De benedengrens (למטה בוישט) bij het vee loopt tot daar, waar de slokdarm begint *rimpelachtig te worden* (ער מקום שישיער הוישט).

§ 3. Bij gevogelte zijn de *bovengrenzen* dezelfde als bij het vee. De *benedengrenzen* echter zijn daar als volgt: De *luchtpijp* mag doorgesneden worden ter hoogte, waar de vleugels beginnen; en de *slokdarm* tot aan het begin van den krop 1).

Bij *watervogels* die geen krop hebben is de benedengrens van den slokdarm het begin van de lichaamsholte.

§ 4. Om een uiterlijk kenteeken te hebben voor de zooeven genoemde bovengrenzen neme men bij vee, van het strottenhoofd af een afstand van ongeveer vier duim. Bij gevogelte is het raadzaam, dat de Sjochet er zich in oefene, die maat naar gelang van de grootte des vogels af te meten.

Een soms gebruikelijk middel om die maat bij vee uiterlijk te vinden bestaat daarin, dat men den oorlap naar beneden langs den hals trekt, en daar waar de punt van den oorlap reikt, slacht.

§ 5. Bij het slachten van gevogelte mag men niet uit het oog verliezen, dat het gebod om binnen de bepaalde grenzen te slachten, *in elk geval* ook voor *beide* kanalen in acht genomen moet worden. Immers, al is een vogel geoorloofd voor het gebruik, wanneer men bij geval slechts één kanaal of het meeste daarvan heeft doorgesneden, zoo is hij toch *ongeoorloofd*, wanneer men één der twee kanalen, onverschillig welk, buiten de grens heeft doorgesneden. 2)

HOOFDSTUK VII.

Het verbod van scheuring (עיקור) of losrukking der kanalen (שמוטה).

§ 1. De grond van dit verbod bestaat daarin, dat zoodra eenige vernieling de kanalen vóór of gedurende het snijden

1) De krop begint daar, waar de buitenste roode rok van den slokdarm ophoudt.

2) Evenzoo is het dier ongeoorloofd, wanneer men bij het slachten van vee, nadat reeds het meeste der *beide* kanalen is doorgesneden, het laatste gedeelte buiten de grens heeft doorgesneden.

daarvan heeft getroffen, het dier niet als geslacht, maar als *gedood* beschouwd wordt (נִבְלָה).

§ 2. Dit vernielend moment kan zich op twee verschillende wijzen voordoen: 1^e Wanneer men een der kanalen in plaats van geleidelijk gesneden, *gescheurd heeft* (עִקָּר). 2^e Doordien de kanalen vóór het slachten *losgerukt worden* van het kinnebakken of van het vleesch dat hun omgeeft (שְׁמוּטָה) 1).

§ 3. *Scheuring* der kanalen in plaats van snijden geschiedt, wanneer men een slachtmes gebruikt, dat *een schaarde op de snede heeft* (סָבִין פָּגוּם). Een dier, geslacht met zulk een slachtmes, mag niet gebruikt worden. De nadere uiteenzetting van dit belangrijk punt zal in een afzonderlijk hoofdstuk over het slachtmes behandeld worden. (Zie Hoofdstuk IX).

§ 4. Het *losrukken* der kanalen kan ontstaan door een hevige beweging van het dier, hetzij vóór of gedurende het slachten. Zoo is het b.v. niet raadzaam, om op een zeer enge plaats of tegen een wand aan te slachten, omdat daardoor een hevige beweging van het dier kan te weeg gebracht worden.

§ 5. Vooral bij gevogelte bestaat er gevaar, dat een zóódanige losrukking even vóór het slachten geschiedt. Het is daarom soms gebruikelijk, vooral bij een haan, den vogel door een ander te laten vasthouden of ook met den vinger den tong vast te houden, om daardoor den vogel te beletten, door een hevige beweging de verbodene losrukking der kanalen te doen plaats hebben.

§ 6. Het gebeurt soms bij het slachten van gevogelte (vooral van eenden), dat onmiddellijk na het slachten een der ringen der luchtpijp geheel of grootendeels op het mes wordt gevonden of ter aarde valt. In dit geval bestaat er gegrond vermoeden van gewelddadige losrukking, en het geslachte is *ongeoorloofd*. Wordt slechts een klein stuk (minder dan de helft) van den ring der luchtpijp aldus gevonden, dan is de vogel *geoorloofd*.

1) Het onderscheid tusschen עִקָּר en שְׁמוּטָה is ook aldus te bepalen: Hetgeen *tijdens* het slachten geschiedt kan men עִקָּר, en hetgeen *voor* het slachten plaats heeft שְׁמוּטָה noemen.

HOOFDSTUK VIII.

Het onderzoek der kanalen na het slachten.

§ 1. Het is de plicht van den Sjochet, om dadelijk na het slachten, vooral bij gevogelte, de kanalen te onderzoeken.

Dit onderzoek is drieërlei :

§ 2. Ten eerste. Hij zie of hij wel het grootste deel der kanalen — of bij gevogelte van minstens één kanaal — heeft doorsneden (Zie hoofdstuk I § 2 en 3). Het onderzoek daarnaar is hoogst noodzakelijk. Elk dier is *ongeoorloofd* voor het gebruik (כֶּפֶק נִבְלָה), wanneer hij zich niet daarvan òf *tijdens* òf *na* het slachten heeft overtuigd.

§ 3. Het tweede punt van onderzoek is: of er *losrukking der kanalen* (שִׁמוּטָה) heeft plaats gehad (zie hoofdstuk VII § 4 en 5). Dit onderzoek geschiedt op de volgende wijze: Hij drukt den duim op het strottenhoofd en merkt op, of de kanalen dan ter plaatse waar gesneden is, naar voren schieten; laat dan den duim los en ziet toe, of bij dit loslaten de kanalen zich weder terug trekken; geschiedt dit, dan heeft er geen losrukking plaats gehad en het slachten is alsdan behoorlijk geschied. Blijven de kanalen echter bij die handeling bewegingloos liggen op de plaats waar zij gesneden zijn, dan is de vogel *ongeoorloofd*.

Wanneer de kanalen dadelijk na het snijden, ter plaatse waar gesneden is, naar voren vallen, zonder dat men op het strottenhoofd drukt, dan moet er bepaald vóór het snijden losrukking hebben plaats gehad en het geslachte is *ongeoorloofd*. Daarentegen levert het geen bezwaar op, wanneer men de kanalen dadelijk na het snijden den bek ziet uitvallen. Er is dan wel losrukking geschiedt, maar *na* het slachten.

§ 4. Eindelijk richt zich het derde punt van onderzoek op het gesneden zijn binnen de bepaalde grenzen. (Zie hoofdstuk VI § 2 en 3).

§ 5. Elke twijfel aan de behoorlijke volbrenging van het slachten, bij dit onderzoek ontstaan, is voldoende om het dier *ongeoorloofd* te verklaren (כֶּל כֶּפֶק בְּשִׁחְיָתָהּ פְּסוּלָה).

HOOFDSTUK IX.

Over het slachtmes.

§ 1. Ieder Sjochet moet minstens twee slachtmessen bezitten, een groot voor het slachten van vee en een kleiner voor gevogelte. (Zie hoofdstuk IV § 6.)

Het spreekt van zelf, dat deze messen uitsluitend daarvoor bestemd moeten blijven en voor geen ander doel gebruikt mogen worden (סבין מיוחדת).

§ 2. De lengte van het slachtmes voor vee is gewoonlijk minstens veertien duim. (Zie overigens Hoofdstuk IV § 3 en 6.)

Elk slachtmes behoort *scherp* en *glad* op de snede te zijn (חד וְהֶלֶק), en wel gelijkmatig over de geheele lengte.

§ 3. Een hoofdvoorwaarde, die vooral de aanhoudende opletendheid van den Sjochet vereischt, is, dat het mes op de scherpte zonder eenige *schaarde* (פְּגִימָה) zij, omdat elke schaarde zelfs van nog zoo kleine afmeting (כָּל שְׂחוּא) *scheuring* veroorzaakt, zoodat het daarmee geslachte dier als *gedood* (נִבְלָה) wordt beschouwd. (Zie Hoofdstuk VII § 3.)

§ 4. Elke schaarde derhalve, hetzij met *twee punten* (אֲוֵרָת) of met *één punt* (מְכוֹכְכָת) ¹⁾, maakt het mes ongeschikt voor het slachten, en al wat daarmee geslacht is, is *ongeoorloofd*. Daarentegen is een bocht (עֲוִלָּה וְיִרָד) in het mes, die overigens zuiver loopt, volstrekt van geen nadeel.

§ 5. Vóórdát de Sjochet begint te slachten, moet hij derhalve zijn slachtmes met de meeste *naauwgezetheid* (בְּפִנְיַת הַלֵּב) onderzoeken, of er zich ook eenige schaarde in bevindt. Bij dit onderzoek moet hij vooral met den nagel langs den scherpen kant van het mes gaan, op en neer, ter rechterzijde en ter linkerzijde van de scherpte, loodrecht op de scherpte zelf, zoodat hij minstens twaalf keer het onderzoek met zijn vinger langs het mes moet hebben volbracht.

§ 6. Ditzelfde onderzoek moet evenzoo onmiddellijk *na* het slachten plaats hebben. Wordt bij dit onderzoek eenige schaarde in het mes gevonden, dan is het geslachte *ongeoorloofd*, behalve wanneer tusschen het slachten en het na-onderzoek het mes op den scherpen kant gevallen, of gestooten of met een hard voorwerp in aanraking gekomen is. Immers in de laatste genoemde gevallen mag men aannemen, dat de schaarde na het slachten is ontstaan.

Wanneer het mes bij het na-onderzoek wordt bevonden een schaarde te hebben, al heeft het dan ook bij het slachten het nekbeen geraakt, dan is toch deze laatste omstandigheid niet

¹⁾ אֲוֵרָת () schaarde met twee punten, מְכוֹכְכָת (of) schaarde met één punt, hetzij naar boven of naar beneden gericht.

voldoende, om daaraan het ontstaan van de schaarde toe te schrijven. Het dier blijft *ongeoorloofd* (כַּפֵּק נִבְלָה).

§ 7. Een tweesnijdend mes moet aan beide kanten worden onderzocht en ook aan beide kanten zuiver zijn. Wanneer het aan één der zijden een schaarde heeft, is het als slachtmes ongeschikt.

§ 8. Wanneer door eenige omstandigheid dadelijk na het slachten het mes zoek is geraakt, zoodat het na-onderzoek onmogelijk kan plaats hebben, dan is het geslachte evenwel geoorloofd, zelfs al wordt het na eenigen tijd beschadigd teruggevonden. Immers daar bij het voor-onderzoek het mes zuiver bevonden werd, zoo blijft in dit geval de kracht (חֲזָקָה) van het eerste onderzoek geldig.

§ 9. Wanneer men eenige stuks vee of gevogelte achtereenvolgens te slachten heeft, dan moet ook tusschen het slachten van elk dier een onderzoek plaats vinden. Wanneer men dit bij geval heeft achterwege gelaten, zoodat men na eenige stuks achtereenvolgens geslacht te hebben eindelijk onderzoekt, dan kan deze omstandigheid van groot nadeel zijn. Want wel is waar, indien bij het laatste onderzoek het mes zuiver blijkt te zijn, dan is alles behoorlijk geslacht. Maar zoo bij dit laatste onderzoek een schaarde in het mes gevonden wordt, dan zijn alle stuks vee of gevogelte die hij zonder tusschen-onderzoek geslacht heeft *ongeoorloofd* (כַּפֵּק נִבְלָה) 1).

1) Wij achten het nuttig, hier eenige opmerkingen te laten volgen, die den Sjochet dienstig kunnen zijn bij het slijpen en het bewaren van zijn slachtmes.

§ 1. Het slachtmes behoort te zijn van goed en hard staal, hoewel niet al te hard. Een slachtmes van zacht staal is ten strengste af te keuren. Wat den vorm betreft, zoo lette men er op, dat het de behoorlijke lengte hebbe (zie hoofdstuk IV § 3), niet al te smal zij en vooral dat het lemmet van onderen niet met een punt buiten het heft uitsteke.

§ 2. De steen, voor het slijpen gebruikt, moet bepaald geheel vlak zijn, zoodat op de geheele oppervlakte nergens een bocht merkbaar is.

§ 3. Bij het slijpen plaatse men het mes steeds zoodanig op den steen, dat de scherpte van het mes vooral niet tegen de kanten van den steen stoot.

§ 4. Het slijpen behoort te geschieden, door het mes over zijne geheele lengte steeds met eene gelijkmatige beweging over den steen te halen.

Door die gelijkmatigheid te verwaarloozen, zouden bochten in het mes ontstaan. Nu is wel is waar een mes met een bocht tot gebruik geoorloofd, maar wanneer in zulk een bocht een schaarde ontstaan is, dan is het hoogst moeilijk, deze er behoorlijk uit te slijpen. Vele slachtmessen worden daardoor onbruikbaar.

Voor al bij het uitslijpen van een schaarde zij men indachtig, niet op die

HOOFDSTUK X.

Over het uitspreken der lofzegging (בְּרָכָה) voor het slachten.

§ 1. Vóór het slachten spreekt de Sjochet de volgende lofzegging uit:

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ
עַל הַשְׁחִיטָה :

„Geloofd zijt gij, Eeuwige onzen God, Koning des heelals, die ons geheiligt hebt door Uwe geboden en ons voorschriften hebt gegeven omtrent het slachten.”

§ 2. Indien men verscheidene dieren achtereenvolgens te slachten heeft, dan spreke men vóór het slachten van het eerste de lofzegging uit, met de gedachte, dat dit geschiedt voor al wat hij te slachten heeft. In dit geval onthoude hij zich ook gedurende dien geheelen tijd van gesprekken, die niet op het slachten betrekking hebben (הַפְסִיק). Zoo hij dit niet gedaan heeft, hetzij uit noodzaak of vergissing, dan spreekt hij opnieuw de lofzegging uit.

§ 3. Wanneer men een dier slachten moet, omtrent welks gezondheid door een of ander ongeluk gegronde twijfel ontstaan is, dan slachte de Sjochet dit zonder lofzegging uit te spreken, hij wachte daarmee tot na het slachten, wanneer het blijken zal dat het dier innerlijk gezond was. Indien echter de gelegenheid daartoe bestaat, behoort hij het bedoelde dier onmiddellijk na een

ééne plaats te slijpen, maar de gelijkmatige beweging over de geheele lengte van het mes bij te behouden.

Bovendien is het een vereischte, dat men, nadat de schaarde behoorlijk uitgeslepen is, het mes nog eenige malen over zijne geheele lengte, op en neer, over den steen hale. Dit bevordert in hooge mate den gelijkmatigen gang van het mes.

§ 5. Wanneer men na het slijpen het mes onderzoekt, moet men het vooraf behoorlijk van het slijk zuiveren, omdat, wanneer het mes besmet is, het onderzoek niet nauwkeurig kan plaats hebben.

§ 6. Vóór dat men het mes in de schede doet, worde het nauwkeurig afgedroogd, omdat elke vochtigheid die er op zou blijven tot roesten en dus tot bederf zou aanleiding geven. Evenzoo is het hoogst raadzaam, dat het mes op een volkomen drooge plaats bewaard worde. *)

*) Het is niet overtollig hier nog de opmerking bij te voegen, dat de Sjochet zich aanwenne, met verschillende vingers het mes te onderzoeken. Wanneer men de gewoonte heeft, dat met één bepaalden vinger te doen, dan kan het spoedig gebeuren, dat de nagel zóódanig ingekorven is, dat het onderzoek daarmee niet nauwkeurig meer kan geschieden.

ander gezond dier te slachten, zoodat de lofzegging uitgesproken vóór het slachten van het gezonde tevens betrekking hebbe op het zieke.

§ 4. De Sjochet spreke de lofzegging niet uit in de onmiddellijke nabijheid eener plaats, waar onreinheid ligt. Hij verwijdere zich in dit geval minstens op een afstand van *vier ellen*.

HOOFDSTUK XI.

Het bedekken van het bloed (כְּסוֹ דָם).

§ 1. Wanneer men *gevogelte* of *wild* geslacht heeft dan moet men na het slachten het bloed in aarde of asch laten uitloopen en vervolgens ook daarmede bedekken. 1)

§ 2. Deze handeling geschiedt op de volgende wijze: Men legge òf aarde òf asch op eene zuivere plaats gereed, slachte vervolgens den vogel of het wild boven deze plaats, zoodat het bloed in de aarde of asch uitloope. Vervolgens neme men een tweede hoeveelheid aarde of asch en bedekke het bloed daarmede, hetzij met de hand, met den steel van het mes of met eenig voorwerp. Dit bedekken geschiede met aandacht en niet op eene onverschillige wijze, b. v. met den voet of iets dergelijks.

§ 3. Vóór het bedekken spreke de Sjochet de volgende lofzegging uit:

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ
עַל כְּסוֹ דָם בְּעֶפֶר :

„Geloofd zijt Gij, Eeuwige, onze God, Koning des heelals die ons geheiligt hebt door Uwe geboden en ons bevolen hebt bloed met aarde te bedekken.”

Hij die voor de eerste maal dit gebod volbrengt, spreke ook de lofzegging שְׁהֵינִי uit, (hetgeen bij het slachten niet plaats heeft).

§ 4. Wanneer men verscheidene stuks gevogelte of wild te slachten heeft, dan kan men al het bloed dezer dieren op ééne plaats te zamen laten uitloopen en tegelijk bedekken, mits men de geheele handeling van af het eerste slachten tot het bedekken niet afbreke door gesprekken of handelingen, die noch met het slachten noch met het bedekken in verband staan.

1) Zie Leviticus 17 v. 13.

§ 5. Wanneer de vogel of het wild hetzij niet behoorlijk geslacht (נִבְלָה), hetzij na het slachten bij het onderzoek *trep̄ha* 1) bevonden wordt, dan vervalt het bedekken. Vandaar dat bij het slachten van wild, het bedekken eerst plaats moet hebben na het verplichte inwendig onderzoek (בְּרִיקָה).

§ 6. Het kan echter voorkomen, dat het geslachte ongeoorloofd verklaard wordt ten gevolge van gegronnen twijfel, hetzij men twijfelt of het wel behoorlijk geslacht is (vergelijk Hoofdstuk VIII § 5, Hoofdstuk IX § 6 al. 2 en § 9), of dat het inwendig onderzoek tot dien twijfel aanleiding geeft (סֶפֶק טְרֵפָה), dan bedekke men het bloed zonder de lofzegging er bij uit te spreken.

§ 7. Wanneer men een dier slacht, waaromtrent twijfel bestaat of het tot het wild of tot het vee behoort (סֶפֶק הִיָּה סֶפֶק בְּהֵמָה), dan bedekke men het bloed zonder de lofzegging er bij uit te spreken. Zoo het mogelijk is, om het onmiddellijk na ander gevogelte of wild te slachten, dan bedekke men het bloed te samen en spreke de lofzegging uit.

§ 8. Wanneer men na het slachten van gevogelte of wild onmiddellijk op dezelfde plaats een stuk vee slacht, zoodat het bloed van het laatste op dat van het eerste is uitgelopen, dan vervalt het bedekken.

§ 9. Wanneer het bloed door stuifzand zonder toedoen van den Sjochet overdekt werd, dan vervalt het bedekken, tenzij de wind onmiddellijk daarna het bloed weder ontbloot heeft.

Heeft echter de wind de aarde of asch die hij er op gestrooid heeft weggenomen, dan behoeft niet nog eens bedekt te worden.

§ 10. Indien zich bij het slachten van een vogel geen bloed ontlast, dan bedekke men het bloed dat op het slachtmes zit.

§ 11. De aarde of asch die voor het bedekken gebruikt wordt is drooge aarde of koude asch. Men kan echter ook gewoon droog zand of zeer fijn gestampt steenstof daarvoor nemen.

1) De nadere uiteenzetting van dit woord volgt later bij het tweede gedeelte over het inwendig onderzoek.

HOOFDSTUK XII.

Over het slachten van een dier dat in levensgevaar verkeert (מְסֻפָּקָה) en de kenteekenen daarvan.

§ 1. De Sjochet moet zich voor het slachten van een dier er van overtuigen, dat het dier niet in levensgevaar verkeert en ten minste *betrekkelijk gezond* zij.

§ 2. Die overtuiging moet hij op de volgende wijze verkrijgen. Wanneer hij het dier onmiddellijk voor het slachten staande op zijne pooten vindt, dan mag hij het als betrekkelijk gezond beschouwen en zonder verderen twijfel slachten. Vindt hij het echter liggende, dan bestaat er vermoeden, dat het in stervenden staat verkeert. Het dier moet alsdan, hetzij door toeschreeuwen of door slaan, tot opstaan worden gebracht 1). Wanneer het blijkt dat dit onmogelijk is, dan verkeert het blijkbaar in levensgevaar en moet de Sjochet alsdan handelen zooals in de volgende paragraaf omschreven is.

§ 3. Wanneer het dier blijkbaar in levensgevaar verkeert, dan mag de Sjochet het dier slachten, maar heeft nauwkeurig te letten *op de spartelende beweging* (פֶּרֶטִים) van het dier onmiddellijk na het slachten.

Die beweging bestaat in het volgende:

a. Bij rundvee in het uitstrekken of krommen van één der pooten.

b. Bij kleinvee of wild in het uitstrekken en weder terugtrekken van den voorpoot of in het uitstrekken van den achterpoot.

c. Bij een vogel in het bewegen van den staart of het slaan met den vleugel.

Wanneer het dier na het slachten deze bewegingen niet volbrengt, dan is het zeker dat het vooraf reeds in volkomen stervenden staat verkeerde en is dus *ongeoorloofd* (נִבְלָה).

§ 4. Wanneer het geval zich voordoet, dat de plaats, waar men een in levensgevaar verkeerend dier slachtte, zoo duister was, dat de Sjochet de spartelende beweging niet kon zien, is het dier *ongeoorloofd* (סֶפֶק נִבְלָה).

1) Na dit opstaan moet het dier bovendien voor het oog van den Sjochet geregeld kunnen loopen (ר' אַמֹּת). Dit staat echter in verband met de omstandigheid, waarvan in Hoofdst. XV § 2, gesproken zal worden.

HOOFDSTUK XIII.

**Over het verbod moeder en jong op één dag
(een etmaal) te slachten (אֹתוֹ וְאִמּוֹ בְּיוֹם אֶחָד).**

§ 1. Het is ongeoorloofd, op één dag de moeder en het jong te slachten, onverschillig welk van beiden het eerst geslacht wordt. 1)

§ 2. Dit verbod is alleen geldig voor rund- en kleinvee, echter niet voor wild en gevogelte.

§ 3. Ten opzichte van dit verbod begint en eindigt dit etmaal met het vallen van den nacht.

§ 4. Wanneer een der beiden, de moeder of het jong, niet behoorlijk geslacht maar *gedood* is (נִבְלָה) 2), dan *vervalt* voor het andere het verbod, om op denzelfden dag geslacht te worden. Daarentegen blijft het gebod in volle kracht, wanneer het eerst geslachte ten gevolge van het inwendig onderzoek *ongeoorloofd* verklaard wordt (טֵרֶפָה).

§ 5. Wanneer eens het geval zich voordoet, dat men den vader van het jong met zekerheid kent, dan bestaat ook daarbij het bedoeld verbod.

§ 6. Hij, die ter markt of elders vee koopt, behoeft op dit verbod niet te letten, wanneer hem de verwantschap tusschen moeder en jong niet bekend geworden is. 3)

HOOFDSTUK XIV.

Over het slachten en bloedbedekken op feestdagen.

§ 1. Op die feestdagen, waarop het geoorloofd is alles te verrichten, wat direct voor spijsbereiding noodig is, is het dus ook geoorloofd, in geval van noodzakelijkheid te slachten en te dien einde mes en vee daartoe benoodigd te vervoeren. Waar geen *noodzakelijkheid* bestaat, is dit alles *ongeoorloofd*.

§ 2. Het is *ongeoorloofd* op den eersten dag van een feest te slachten ten behoeve van den tweeden. 4) Is er behoefte aan

1) Zie Leviticus, Hoofdstuk XXII vers 28.

2) Zie Hoofdst. III, 4, 5, 6, 7.

3) Een Israël. *verkooper* behoort evenwel aan een Israël. *kooper* wel van de verwantschap mededeeling te doen.

4) Behalve natuurlijk, als de 1e dag op Vrijdag invalt en עֶרֶב תְּבִשְׁלִין geschied is.

כשר versch vleesch voor den tweeden dag, dan slachte men na ingang van *dien* dag.

§ 3. De Sjochet behoort steeds op den dag voor een feest (עֶרֶב יוֹם) zijn mes nauwkeurig te onderzoeken, in orde te brengen en goed te bewaren voor het geval, dat het op den feestdag noodig mocht zijn te slachten. Heeft hij deze voorzorgen genomen, dan onderzoekt hij zijn mes op den feestdag niet weder.

§ 4. Indien echter deze voorzorgen niet genomen zijn, of eenige omstandigheid plaats vond, die een hernieuwd onderzoek van het mes wenschelijk doet zijn, terwijl er toch bepaald behoefte is aan versch vleesch, dan onderzoekt hij het mes. — Vindt hij er nu eene schaarde in, dan omwindt hij de plaats waar de schaarde is tot aan het dichtstbijzijnde einde van het mes met een doek, zoodat het mes dan eigenlijk korter wordt. Blijft nu het overschietend deel van het mes lang genoeg overeenkomstig de maat, opgegeven in hoofdstuk IV, § 3, dan kan hij daarmede slachten, zoo niet, dan kan met dit mes niet geslacht worden. *In geen geval echter mag men op een feestdag het mes slijpen.*

§ 5. Het is op een feestdag *ongeoorloofd*, vóór het slachten de wol of de vederen aan den hals van het dier uit te plukken (zie hoofdstuk V, § 3 alin. 2). De Sjochet strijkt ze met de hand zooveel mogelijk ter zijde.

§ 6. Wanneer het dier, op een feestdag geslacht, bij het inwendig onderzoek *trephe* bevonden wordt, *dan mogen geene verdere werkzaamheden daaraan worden verricht*. Het is daarom doelmatig en ook gebruikelijk, om vóór het inwendig onderzoek de huid af te trekken.

§ 7. De Sjochet drage er zorg voor, om steeds op den dag voor een feest (עֶרֶב יוֹם) aarde of asch gereed te leggen, om daarmede te bedekken (zie hoofdstuk XI כְּסִי רֶם), wanneer het op den feestdag noodig mocht zijn wild of gevogelte te slachten. Is dit niet geschied, dan slachte hij, zoo er asch of drooge losse aarde of zand aanwezig is, dat in *dien vorm* reeds met den ingang van het feest voorradig geweest is. Heeft hij dit niet ter hand, *dan mag hij geen wild of gevogelte slachten.*

Indien zich echter het geval voordoet, dat hij eenmaal geslacht heeft, en daarna zoodanige asch enz. niet aanwezig vindt, dan bedekke hij met nog heete asch van den haard, al is die op den feestdag zelf gebrand, mits geen vonk daarin zij.

§ 8. Een dier waarvan het twijfelachtig is, of het tot het vee of tot het wild behoort (zie hoofdstuk XI, § 7), slachte men op een feestdag niet.

§ 9. Wanneer een dier op een feestdag in zoodanigen toestand verkeert, dat men vreest voor zijn behoud, maar het onder zekere voorwaarden toch geslacht mag worden (מִכּוּפָּנֶת zie hoofdstuk XII, § 2 en 3), dan mag men het, al is men ook van ander vleesch voorzien, toch slachten, wanneer er vóór zonsondergang nog tijd overschiet om na het slachten enz. daarvan een stukje van een olijf groot (כֶּזַיִת) in vuur te braden en te nuttigen. Is daartoe geen tijd meer, dan mag het op dien dag *niet* geslacht worden.

§ 10. Al het bovenstaande is alleen voor feestdagen gezegd. Op Sabbath mag in *geen geval* geslacht worden, tenzij het dringend noodig is voor eene kraamvrouw binnen drie dagen na hare bevalling en in het algemeen voor iemand die levensgevaarlijk ziek is; omdat daar, waar het geldt een menschenleven te behouden, alle ritueele voorschriften vervallen. Wanneer in zulk een geval wild of gevogelte op Sabbath geslacht is, dan bedekke men des avonds na Sabbath-uitgang, wanneer het bloed of de sporen daarvan *nog zichtbaar zijn* (רִישוּמוֹ נִכָּר).

HOOFDSTUK XV.

Inwendige beleediging of ontwrichting van ledematen (רִיטוֹק אֵיבָרִים). 1)

§ 1. Wanneer een dier plotseling van een hoogte van minstens tien palm naar beneden valt, of — ook op minder afstand — tegen den grond geworpen wordt, of — vooral bij een vogel of jong vee — een bijzonder hevige trap of schop of stoot ontvangt, dan bestaat er vermoeden van inwendige beleediging of ontwrichting van een lichaamsdeel, die doodelijk kan zijn (רִיטוֹק אֵיבָרִים). Het dier mag dan niet geslacht worden, en wordt als trepha aangemerkt, zoolang men zich niet overtuigd heeft dat geen doodelijke beleediging heeft plaats gehad.

§ 2. Om die overtuiging te verkrijgen, moet men wachten met slachten *totdat het dier een afstand van minstens ongeveer vier ellen aflegt, zonder hulp op gewone normale wijze loopend.*

1) Dit hoofdstuk zou in zeker opzicht tot het tweede deel van dit werk behooren. Met het oog evenwel op het onderzoek in § 2 omschreven, dat vóór het slachten plaats vindt, wordt het tot de eerste afdeeling gebracht.

Kan het dier dit niet, dan bestaat er gegrond vermoeden van inwendige doodelijke beleediging en is het dier *ongeoorloofd* (טרפה).

§ 3. Wanneer het dier voorbereid was op den val of den worp, en de gelegenheid had door het uitstrekken van een poot den val te breken of den worp te verzwakken, dan bestaat het vermoeden van inwendige doodelijke beleediging niet. — Het is daarom hoogst raadzaam, dat bij het neerwerpen van het dier niet alle vier pooten gebonden zijn, en dat in het algemeen vooral jong vee niet hevig nedergeworpen worde. Indien iets zoodanigs wel geschied is, mag de Sjochet niet slachten, alvorens het dier de vier ellen gaans volbracht heeft.

§ 4. Het spreekt van zelf, dat ingeval het dier door eenig ongeval een *uiterlijk merkbare breuk* of *beleediging* ontvangen heeft, de Sjochet het niet mag slachten en voor geoorloofd verklaren, voor hij de zaak onderzocht heeft en, zoo noodig, de ritueele beslissing van de geestelijkheid heeft ingewonnen.

HOOFDSTUK XVI.

Eenige bijzondere bepalingen van verschillenden aard.

§ 1. Een dier, waarvan men volkomen overtuigd is, dat het voldragen is, — dat is bij een kalf na *negen* maanden, bij een bok of lam na *vijf* maanden zwangerschap der moeder, — mag dadelijk na de geboorte geslacht worden. Heeft men echter daaromtrent geene zekerheid, *dan mag men het eerst slachten na dat het volle zeven dagen oud is*. Een vogel mag eerst geslacht worden, wanneer hij teekenen van vederen op de vleugels heeft.

§ 2. De Sjochet mag noch in het duister noch bij maanlicht slachten. Zoo hij des avonds slacht, dan moet dit geschieden bij twee lichten of bij één zeer krachtig brandend licht.

§ 3. Bij het slachten van een *duif* is het raadzaam, *ten eerste* de kanalen onmiddellijk vóór het snijden naar het midden van den hals te brengen, *ten tweede*: de vederen aan den hals niet uit te plukken, maar slechts op zijde te leggen.

§ 4. Na het slachten van watervogels (ganzen, eenden enz.) die van een kuif op den kop voorzien zijn, onderzoek de Sjochet of de vogel ook eene opening in de hersenpan of het hersenvlies heeft. Bij den minsten twijfel daaromtrent moet de geestelijkheid geraadpleegd worden.

§ 5. Wanneer men, een dier willende slachten, slechts de huid insnijdt, maar toch zoodanig, dat er bloed te voorschijn komt, en dan even ophoudt met snijden; of wanneer men bij een vogel zoo hevig de vederen uittrekt, dat er bloed te voorschijn komt, in beide gevallen mag men het slachten niet voltooien. Er bestaat dan gegrond vermoeden, dat de slokdarm geraakt is (נִיקַב הַוֶּשֶׁט) en het dier is *ongeoorloofd* (טָרְפָה). *Men doode het onmiddellijk* en verkoope het dan aan een niet-Israëliet. Het is ongeoorloofd het levend te verkoopen, omdat het schijnbaar en voor een korten tijd zou kunnen genezen en er dan misleiding zou kunnen plaats hebben.

§ 6. Wanneer een vogel, nadat deze behoorlijk geslacht *en het bloed reeds uitgelopen is*, nog spartelende bewegingen maakt, mag men den dood voltooien door een slag met een hamer, stok of ander dergelijk voorwerp, maar niet door middel van een mes.

§ 7. Wanneer men bij een vogel, die behoorlijk geslacht is, geen bloed uit de snede te voorschijn ziet komen, is de vogel evenwel *geoorloofd*.

§ 8. De volgende vogels zijn voor Israëlietisch gebruik geoorloofd verklaard 1):

- a. De gewone haan en hen.
- b. De wilde haan of patrijs.
- c. Kalkoenen.
- d. Waterganzen.
- e. Wilde ganzen.
- f. Eenden.
- g. Wilde eenden.
- h. Berg-eenden (Kaapsche eenden genoemd.)
- j. Gesneden hanen (Kapoenen).
- k. Goud en zilverkleurige faisanten.
- l. Vinken.
- m. Kwartels.
- n. Duiven.

§ 9. Hij, die als Sjochet optreedt, moet zijn: *a.* een streng godsdienstig Israëliet, *b.* bedreven in alle voorschriften omtrent het slachten en het inwendig onderzoek, *c.* bedreven en in staat, om

1) Voor Amsterdam door de geestelijkheid aldaar.

met zijn hand zelfs de fijnste schaarde in het slachtmes te gevoelen, *d.* vaardig in het slijpen en *e.* zonder vrees of zwakheid bij het slachten.

Hij mag niet slachten, zonder daartoe van de geestelijkheid autorisatie te hebben ontvangen (zie hoofdstuk II § 1 en 2). Deze autorisatie wordt gegeven, nadat omtrent al deze punten van de zijde der geestelijkheid nauwkeurig onderzoek heeft plaats gehad en nadat de Sjochet — vooral met het oog op het vijfde punt — drie vogels in het bijzijn en ten genoegte van de geestelijkheid heeft geslacht.

Inleiding tot Afdeeling II.

Was het in de eerste afdeeling reeds *nuttig*, van enkele lichaamsdeelen eenige beschrijving te geven, hier is het zelfs *noodzakelijk*, in algemeene trekken *die lichaamsdeelen* van het dier te beschrijven, die met het *inwendig onderzoek* in verband staan.

Het „*inwendig onderzoek*”, in deze afdeeling behandeld, heeft alleen plaats bij vee en wild, niet bij gevogelte.

AFDEELING II.

HET INWENDIG ONDERZOEK (בְּרִיקָה).

HOOFDSTUK I.

Inwendige lichaamsdeelen.

§ 1. Het inwendige van het lichaam van het dier wordt door het *middenrif* (חֲצֵר הַכֶּבֶד) 1) in twee deelen gescheiden :

- 1^e. het *voorgedeelte* of de *borstholte* (חֲלֵל הָהֶקֶד),
- 2^e. het *achtergedeelte* of de *buikholte* (חֲלֵל הַנוֹף).

§ 2. In het *voorgedeelte* of de *borstholte* bevinden zich de *longen* en het *hart*.

In het *achtergedeelte* of de *buikholte* zijn de overige ingewanden, als : de *bovenmaag* (בֵּית הַכּוֹסוֹת), de *boekmaag* (הַמָּסֶס), *lebmaag* (קִיבָה), *pens* (פָּרָס), *lever* (כֶּבֶד), *gal* (מָרָה), *milt* (טַחּוֹל), *darmen* (דָּקִין), *nieren* (כְּלִיּוֹת), *endeldarm* (כַּרְפֵּשֶׁתָא), *pisblaas* (שִׁלְחוּפִית) en bij eene koe de *draagzak* (אֵם שְׁהֵלָד מוֹנָה בָּהּ).

§ 3. Bij het „*inwendig onderzoek*” dat door den Sjochet na het slachten geschieden moet, komt alleen de *borstholte* in aan-

1) Zie § 7.

merking. Vandaar, dat wij bij de beschrijving de buikholte en de daarin liggende ingewanden niet verder zullen bespreken 1).

HOOFDSTUK II.

De borstholte en hare ingewanden.

§ 1. De *borstholte* heeft eene klokvormige gedaante, van boven — waar de bovenste kleinere longkwabben liggen — *nauw* (מִיצַר הַחֹהָה), van onderen — om de groote of moederkwabben heen — *wijd* (רוֹחֵב הַחֹהָה). Zij wordt gevormd door de kleine bovenste halsopening, door het bovengedeelte der ruggegraat, het borstbeen van voren met de ribben in haren omtrek en door het middenrif als bodem. In de borstholte liggen de longen en tusschen de longen ligt het hart.

§ 2. De *longen* (רִיאה) bestaan uit weefsels van dicht aaneengesloten longebblaasjes of cellen, die door de *longepijpstakken* (כַּמְפוֹנוֹת) en bloedvaten tot één geheel vereenigd worden, dat met behulp der luchtpijp het orgaan der ademhaling en der bloedszuivering uitmaakt. Het geheel is van onderen breed, van boven smal. De *buitenste zijde* (גִּבָּה) is naar de ribben gekeerd, en ligt aldaar dan ook bol gewelfd.

Het ronde deel der beide groote kwabben aan elke zijde (עֲרוֹתָה) zoomede de scherpe kanten der kleine kwabben vullen bij het leven van het dier de holten der ruggewelven en der platte ribben.

§ 3. De *long* is verdeeld in tweeën: rechterlong en linkerlong of *rechterzijde* (צֶדֶת יְמִין) en *linkerzijde* (צֶדֶת שְׂמאל) 2).

Ter rechterzijde zijn één groote en drie kleine kwabben. De groote kwab grenst aan het middenrif (הַצֶּדֶת הַקֶּבֶד), en wordt wegens hare grootte *rechter-stammoeder* (אוֹמֶה הַיְמָנִית) genoemd. De daarboven liggende kleine kwab heet de *lang- en dikvormige*

1) Bemerkt echter de Sjochet daaraan iets vreemds of abnormaals, dan is hij verplicht, daaromtrent de geestelijkheid te raadplegen. — Indien de Sjochet gelegenheid heeft, door verdere studie iets naders over de natuurlijke gesteldheid van de ingewanden der buikholte en de ritueele wetten daaromtrent te leeren kennen, is het hoogst nuttig, dat hij daarvan gebruik make.

2) Wanneer wij voortaan van de long (enkelvoud) spreken, dan bedoelen wij het geheele samenstel. De »rechter- en linkerzijde» is de natuurlijke rechter- en linkerzijde. De Sjochet kan zich nooit vergissen, als hij er slechts aan denkt, wanneer het dier aan zijn achterpooten hangt, met het voorgedeelte naar den onderzoeker toe, dat dan de rechterzijde van het dier juist tegenover de rechterhand des onderzoekers is.

(אוֹנָה אֶמְצָעִית). Dan volgt daarboven de *middenkwab* (אוֹנָה אֶמְצָעִית) ook wel *kleinste kwab* (אוֹנָה קְטַנָּה) genoemd. En eindelijk de *bovenste rechterkwab* (אוֹנָה עֲלִיוֹנָה שֶׁל יָמִין) ook wel de *getakte kwab* (אוֹנָה הַמֵּתִפְצֶלֶת) geheeten, omdat zij in het nauwe bovengedeelte der borstholte liggend, zich rondom de luchtpijp kromt, en daardoor eenigzins den vorm van vertakking aanneemt. Zij onderscheidt zich dan ook van de andere kwabben door een *gleuf* (חֲרִיץ).

Ter linkerzijde zijn één groote en twee kleine kwabben.

Deze groote kwab, of *linker stammoeder* (אוֹנָה הַשְּׂמְאֵלִית) is grooter dan die ter rechterzijde. Daarboven ligt de *pijlvormige kwab* (אוֹנָה יוֹרָה כְּחֵץ) en vervolgens de *bovenste linkerkwab* (אוֹנָה עֲלִיוֹנָה הַשְּׂמְאֵלִית). De laatstgenoemde ligt rechtuit in de nauwe borstholte.

In elke kleine kwab loopt één, in ieder der beide groote kwabben loopen meerdere (gewoonlijk drie) *luchtpijpvertakkingen* (סִמְפּוֹנוֹת). Deze vertakken zich op hun beurt weder in pijpjes en kanalen die de bloedvaten en cellen verbinden.

Tegenover de *scheiding* (חֲדָר) tusschen de groote rechterkwab en de daaropvolgende lang- en dikvormige kwab, aan de rechterzijde, onder het hart, ligt nog eene bijzondere soort kwab in den vorm van een *rozenblad* en daarom „*rozenvormige kwab*” (עֵינֻנִיתָא דְּוֹרְדָא) of verkort „*Warda*” (וֹרְדָא) roos geheeten 1). Zij is dan ook *rond* en *dun* (עֲנוּלָה וְקִלְוֶשָׁה). Zij zit verborgen (vandaar ook de oude, dikwijls gebruikelijke, naam: *dief* (גֵּנֶב) in een klein zakje, dat aan het hartvlies vastzit 2). Zij is even als de andere longkwabben voorzien van een *luchtpijptak* (סִמְפּוֹן) en heeft ook een *gleuf* (חֲרִיץ). Zij ligt met de rugzijde naar het hart en met de voorzijde naar de buik-ingewanden gekeerd. (גֵּבָה נֶגֶד הַלֵּב וּפְנֵיהָ נֶגֶד הַבִּלְוִיּוֹת)

§ 4. De *long* is in haren natuurlijken staat geheel gevuld met lucht. Waar derhalve eenig bijzonder verschijnsel een *nauwkeurig* onderzoek der long vereischt, moet de long opgeblazen worden, omdat eerst dan met juistheid over den natuurlijken staat geoordeeld kan worden (הַכֵּל דִּגְנִין אַחֵר הַנִּפְתָּחָה).

1) Wij zullen verder van deze kwab sprekende den naam „*Warda*” gebruiken.

2) Deze *zak* (כֵּס שֶׁל וֹרְדָא) wordt gevormd van voren naar het hart toe en ter linkerzijde door een verlenging van den hartzak en van achteren door een gedeelte van het middenrif. Ter linkerzijde is de zak der *Warda* gesloten en ter rechterzijde half open. Door deze opening is men in staat de *Warda* in de zak te onderzoeken.

§ 5. *Het hart* (לֵב) is een hol spierachtig lichaam, dat van buiten omkleed is met een vlies, waarin het als in een wijden zak besloten zit. Het ligt tusschen de beide longen, zijne gedaante is langwerpig rond. De breede kant van het *hart* ligt naar boven. Het *hart* wordt door middel van een loodrecht tusschenschot, waarin geene opening is, in eene rechter- en linkerholte verdeeld. De beide aanhangsels die men aan het boven-einde van het hart vindt, noemt men *hart-ooren*. Het hart is voorzien van velerlei slag- en longaderen, die boven op het hart een bundel vormen. Deze aderen brengen langs hunne al dunner en dunner wordende vertakkingen het bloed van het hart met behulp der longen naar de verschillende lichaamsdeelen en maken den bloedsomloop mogelijk.

§ 6. *Het hartvet* (שֶׁמֶן הַלֵב) is het vet, dat zich aan de buitenzijde van de hartzak bevindt. De *hartzak* (טֶרֶפֶסָא דִּלְבָא) is een sterk en taai vlies, waarin het hart als in een zak omwonden is en bevat altijd een zeker dun vocht waarin het hart wentelt. Dit vocht wordt voor een der edelste levensorganen gehouden.

§ 7. *Het middenrif* (הֶצֶר הַכֶּבֶד) is een vleesch- en peesachtig tusschenschot, dwars tusschen de borst- en buikholte geplaatst en vormt dus van de eerste den bodem, en van de tweede het dak. Het ligt in eene schuinsche richting van het borstbeen tot aan de lendewervelen en beweegt zich bij het *inademen* naar de buik- en bij het *uitademen* naar de borstholte. Het moet dus geopend worden, als men de long wil onderzoeken.

§ 8. *De ribben* (צִלְעוֹת) zijn de beenderen der borst. Zij zijn door middel van gewrichten aan de wervels der ruggegraat bevestigd en eindigen, nadat zij zich om de borst heengebogen hebben, aan het borstbeen. Er zijn 13 ribben. De eerste *acht*, die in het borstbeen groeien, worden in de *ontleedkunde* *lange* of *ware* ribben genoemd; de volgende *vijf*, die slechts door een peesachtige verlenging aan het borstbeen verbonden zijn, heeten *korte* of *valsche ribben*.

§ 9. *De ruggegraat* (שִׁדְרָה) is een bijna horizontale beenderenkolom, die zich in de middenlijn van den rug, van den kop tot den staart uitstrekt. De ruggegraat bestaat uit ruggewervelen, die in het midden ringvormig doorboord zijn. Deze ruggewervelen zijn allen zóó op elkander geplaatst, dat zij op elkander sluiten, terwijl de openingen der ringen juist boven

elkander komen; zoodat door de zamenvoeging van al die ringen een kanaal ontstaat, dat zich door de geheele wervelkolom uitstrekt en waarin zich het *ruggemerg* (חוט השדרה), dat in onafgebroken verbinding met de hersenen is, bevindt.

Het onderzoek. (בדיקה)

HOOFDSTUK III.

Algemeen doel van het onderzoek en de verschijnsels, die men daarbij op het oog heeft.

(טריפות en כללי הבדיקה)

§ 1. Het inwendig onderzoek heeft hoofdzakelijk ten doel, den staat van gezondheid der long na te gaan. De andere deelen van het lichaam behoeft de Sjochet niet bepaald te onderzoeken 1).

§ 2. De gezondheid der long steunt hoofdzakelijk daarop, dat zij hare functiën geregeld verricht, en *zonder eenige opening is en blijven kan*. Zoodra er eenige opening is, of oorzaken aanwezig zijn, die eene opening moeten ten gevolge hebben, dan is de long *dodelijk ziek en het dier is ongeoorloofd voor het gebruik* (טרפה 2). Bovendien zijn er nog enkele ziekteverschijnselen, die de werking van de long zoodanig belemmeren, dat het dier *ongoorloofd* wordt.

§ 3. De ziekteverschijnselen der long, met het oog waarop het onderzoek geschiedt (טריפות הריאה), bestaan in:

- a. (חֵכֶר), het ontbreken van één of meer kwabben.
- b. (יֵתֶר), één of meer overtollige kwabben of een overtollig stuk (גִּבְשׁוּשִׁית).

1) Zie inleiding, Hoofdstuk I § 3.

2) De hier onderstreepte woorden geven de beteekenis aan van het woord **טרפה**, namelijk: *wegens den innerlijken toestand ongeoorloofd voor het gebruik*. In tegenoverstelling van de beteekenis van **נבלה** (Zie 1e afdeeling Hoofdstuk III § 2. — H. IV § 1. — H. V. § 2. — H. VI § 1. — H. VII § 1. — H. IX § 3.)

- c. (חֲלִיף), verwisseling van aantal, grootte, vorm of plaats der kwabben.
- d. (פִּיצוּל), een onregelmatige vertakking van een kwab.
- e. (וּוּרְדָא), misplaatsing, misvorming, ontbreking of overtolligheid bij de *Warda*.
- f. (אוּפְתָא), ineengroeijing van alle kwabben.
- g. (סְרִכוֹת), vliesachtige aanwassingen, uit de long voorkomend.
- h. (בּוּעוֹת) } ettergezwellen en andere gezwellen.
(טְנִירוֹת)
- i. (אָטוּם), verstoppingen,
- j. (רִיאָה שְׁקִשָּׁה כְּעִץ), eene long stijf of houtachtig op het gevoel.
(רִיאָה שְׁנִשְׁפָּכָה בְּקִיתוֹן), eene long inwendig tot vocht overgegaan.
(רִיאָה שְׁנִפּוּתָהּ כְּמוֹ בְּתִיָּה), eene long, die na den dood van het dier in opgeblazen staat blijft.
(רִיאָה שְׁנִפְלָה חֲתִיכוֹת חֲתִיכוֹת), eene long, die bij het ophangen in stukken valt.
- k. (יֵבֶשׁ צִמְקָה), inwendige uitdrooging.
- l. (מְרִאוֹת), onregelmatige kleur der long.
- m. (נִקְבִּים) } Openingen in de long; wormsteken.
(מּוּרְנָא)
- n. (תִּרְתִּי לְרִיעוּתָא), twee ongesteldheden op ééne plaats.
- o. (שְׂאָר רִיעוּתוֹת), enkele andere ziekteverschijnselen. 1)

HOOFDSTUK IV.

Het ontbreken van een of meer kwabben. (חֲסֵר)

§ 1. De hoofdregel is hier, dat zoodra er van de twee groote en vijf kleine kwabben één ontbreekt, het dier ongeoorloofd (טְרִפָּה) is.

1) Aan elk punt van de lijst der ziekteverschijnselen (טְרִיפוֹת), hier opgegeven, zal een der volgende hoofdstukken worden gewijd en wel in dezelfde volgorde, waarin zij hier zijn genoemd.

§ 2. Wanneer men echter eenig *kenteeken* (הֵיזָר) der afwezige kwabbe vindt, waaruit blijkt, dat de kwabbe niet geheel of niet volstrekt ontbreekt, dan is het dier *geoorloofd*. (כִּשְׁר).

§ 3. Zoodanige kenteeken en waardoor de ontbrekende kwab als het ware aangevuld wordt en het dier dan geoorloofd is, zijn de volgende vier:

a. Als op de naastliggende kwab een *gleuf* (הֵיזָר סָדֵק) geheel of gedeeltelijk zichtbaar is. Deze gleuf is het kenmerk van zamenvoeging van twee kwabben. Het daardoor afgedeelde stuk moet dan ten minste de grootte van een *mirttenblad* (טִרְפָּה רֵאפָּה) hebben 1).

b. Als de naastliggende *kleine kwab* 3) een tweeden *luchtpijp* (הֵיזָר סִמְפּוֹן) behalve haar eigene heeft, en wel ongeveer ter plaatse, waar de ontbrekende kwab moest liggen.

c. Indien de naastliggende kwab een stuk grooter dan behoorlijk is, en dit overtollige stuk ongeveer den vorm en gedaante der ontbrekende kwabbe heeft. (Bijvoorbeeld: indien de *lang- en dikvormige kwab* (אֶרֶוֶבָה וְעֵבָה) ontbreekt, maar de aangrenzende *grootte kwab* (אֶרֶוֶבָה הַיְמָנִית) heeft bovenaan een overtollig stuk, dat lang- en dikvormig is).

d. Indien aan dezelfde zijde waar een kwab ontbreekt, zich eene andere in tweeën heeft gesplitst, zoodat dan, door deze als twee te beschouwen, het getal uitkomt 1).

Deze *kenteeken*en worden dus wel in aanmerking genomen, tot aanvulling van iets ontbrekends, om het dier *geoorloofd* te verklaren. — Men kan echter geen gebruik van deze kenteeken en maken, wanneer er *niets* ontbreekt, om ze dan als overtollige kwabben te beschouwen en het dier *ongeoorloofd* te verklaren. In zulke gevallen blijft het dier *geoorloofd* (zie Hoofdst. VI § 4) (סָדֵק מוֹעִיל לְהַכְשִׁיר וְלֹא לְהַטְרִיף).

§ 4. Wanneer aan een kwab een *gedeelte* ontbreekt, minstens zoo groot, dat men er den duim in kan leggen, *dan blaast men de long op*, en geeft dan acht op den vorm van het ontbrekend stuk. Blijft er, na de opblazing een stuk ontbreken dat dezen vorm heeft: כ (nl. dien van den gebogen letter *kaph* (כָּפּוּפָה)) dan is het dier *ongeoorloofd* (טִרְפָּה). Heeft het echter den vorm

1) Zie Hoofdstuk V § 10, ook Hoofdstuk IX § 2.

2) Een meerdere luchtpijp bij een *grootte kwab* is geen kenteeken, want de *grootte kwabben* zijn van meerdere luchtpijptakken voorzien. (Zie Inleiding Hoofdstuk II § 3.

3) Zie Hoofdstuk V § 6 en § 10.

7 (nl. dien van den langen of *sluit-kaph* (כֶּף פְּשׁוּטָה), dan is het dier *geoorloofd* (כָּשִׁיר). 1)

HOOFDSTUK V.

Overtollige kwabben of stukken (גִּבְשׁוּשִׁית, יִתְרָה).

§ 1. Een *overtollige kwab* is een overtollig stuk aan de long, dat echter minstens een mirtenblad (zie § 10) groot is en den vorm van een kwab heeft (namelijk met breedten stam en eenigszins spits toeloopend).

§ 2. Een *overtollige kwab* is alleen dan levensgevaarlijk, en maakt dus het dier dan *ongeoorloofd* (מְרֵפָה), als zij zich op een plaats bevindt waar zij *klemming* en *drukking* ondervindt of veroorzaakt, zoodat bij de voortdurende beweging doodelijke belediging der long het gevolg moet zijn.

Indien echter de overtollige kwabbe *vrij* en *ongehinderd*, *zonder drukking* ligt, dan is het dier *geoorloofd* (כָּשִׁיר).

§ 3. Indien nu eene overtollige kwabbe *buiten de rij der gewone kwabben* (שְׁלֹא בְּרִי רְאוּנִי) ligt, dan kunnen er *twee gevallen* bestaan:

Staat zij aan den *achterkant* der long (מִגְבָּה), tegen de ribben aan dan is het dier *ongeoorloofd* (מְרֵפָה). De drukking en wrijving der ribben moet doodelijke belediging der long ten gevolge hebben.

Staat zij echter aan de *voorzijde* (מִקְדָּמָה), naar het hart toe, dan is het dier *geoorloofd* (כָּשִׁיר).

§ 4. Wanneer de overtollige kwab in *de rij der gewone kwabben* staat, (בְּרִי רְאוּנִי) dan moet de long eerst opgeblazen worden 1). Neigt zich nu de overtollige kwab *naar achteren* (לְצַד גִּבְהָ) dan is het dier *ongeoorloofd*. Neigt zij zich *naar voren* (לְצַד קִמָּה) dan is het dier *geoorloofd*.

Blijft zij echter ook na het opblazen in de rij der gewone kwabben staan, zonder voor- of achterwaartsche wending dan is

1) Als het ontbrekende den gebogen vorm heeft, is de vorm der kwab levensgevaarlijk. Het opblazen der long is noodzakelijk. Men kan niet eerder over de natuurlijke gedaante van het ontbrekende oordeelen.

2) In het algemeen is voor een juiste beoordeeling en maatstaf in bijzondere gevallen het opblazen steeds noodig.

het dier *geoorloofd*. (Natuurlijk behoudens het geval, behandeld in Hoofdstuk VI. Want als er meer kwabben ter linkerzijde dan ter rechterzijde zijn, dan is het dier *ongeoorloofd*, zelfs al zijn alle overtollige kwabben naar voren gekeerd.)

§ 5. *Twee uitzonderingen* bestaan er op de in § 3 en § 4 genoemde regels.

Ten eerste: Wanneer een overtollige kwabbe gevonden wordt ter rechterzijde tusschen de *grootte kwab* en de *lang- en dikvormige kwab* (אַרוֹכָה וְעֵבָה). In dit geval is het dier *ongeoorloofd*, zelfs al keert zich de overtollige kwab naar voren. Immers de *Warda* kan dan daardoor misplaatst zijn. (Zoo men de gelegenheid heeft, raadplege men dan de geestelijkheid.)

Ten tweede: Wanneer de *bovenste kwab ter rechterzijde* (אוֹנָה עֲלִיוֹנָה בְּצַד יְמִין) een overtollig stuk uitzendt. Het komt er dan op aan waar dit stuk zit. Indien het aan de *eerste (onderste) helft* der kwabbe zit (מִחֲצִיָּה וְלִמְטָה לְצַד שׁוֹרֵשׁ), dan is het dier *ongeoorloofd*, al neigt het stuk naar voren. De plaats is daar te eng. Er moet drukking en scheuring volgen. — Zit het daarentegen aan de *uiterste helft dezer kwabbe* (מִחֲצִיָּה וְלִמְעַלָּה לְצַד חוּץ), al neigt het stuk naar achteren is het dier *geoorloofd*. Immers het uiterste gedeelte dezer kwab (אוֹנָה הַמִּתְפַּצֵּלָה) ligt om de luchtpijp heen en vertakt zich altijd door de enge plaats, waarin het ligt.

§ 6. Indien een kwabbe zich in twee deelen heeft gesplitst, maar met behoud van een *gemeenschappelijken stam van minstens een duim breed* (שׁוֹרֵשׁ בְּעוֹבֵי אֶצְבַּע), dan kan men ze naar goedvinden als één kwab of als twee kwabben beschouwen, en derhalve steeds naar gelang van het geval de meest *gunstige beschouwing* (לְקוּלָּא) aannemen, waardoor het dier *geoorloofd* wordt verklaard (אוֹנָה שֶׁנִּתְפַּצְּלָה לְשָׁנִים וְיֵשׁ לָהֶם שׁוֹרֵשׁ אֶחָד בְּעוֹבֵי אֶצְבַּע מוֹעִיל) 1). Is echter de gemeenschappelijke stam minder dan een duim breed, dan is de splitsing te diep, en wordt het *altijd* als twee kwabben beschouwd.

1) Twee voorbeelden tot opheldering:

a. Indien rechts *drie* kleine kwabben zijn en links evenzeer *drie*, doch van de laatste is een in tweeën gesplitst maar met één stam van minstens een duim, dan beschouwt men de gesplitste als één kwab; want waren het twee, dan zouden er links vier zijn en rechts drie, en het dier zou *ongeoorloofd* zijn (zie Hoofdst. VI § 3). Is het één kwab, dan is het dier *geoorloofd*.

b. Indien er echter links *drie* en rechts *twee* kwabben zijn, maar van de laatste is één gesplitst, dan beschouwt men deze als twee kwabben. Dan zijn er aan beide zijden *drie*, en het dier is *geoorloofd*. (Zie Hoofdst. VI § 3).

§ 7. Indien een der beide *grootte kwabben* (אומות) in tweeën is gesplitst, dan blaast men de long op, wanneer dan de stukken op elkander passend aaneensluiten, dan is het dier *geoorloofd*. Blijft er echter in het midden eene ruimte open, dan handelen men zooals in Hoofdstuk IV § 4 gezegd is. (Zoo men gelegenheid heeft, raadplege men in dit geval de geestelijkheid.)

§ 8. Indien zich aan den zoom van een der beide *grootte kwabben* (בְּשִׁפּוּלֵי אֹמָה) een overtollige kwabbe of een *witgegroeid stuk* bevindt (בְּלִיטָה) blijft het dier *geoorloofd*. — Het kan echter in geen geval als *aanvulling* dienen, wanneer aan dezelfde zijde een der gewone kwabben ontbreekt, om dan daardoor het dier *geoorloofd* te verklaren. (Zie Hoofdst. IV § 3d.; Hoofdst. V § 6).

In het algemeen: *overtollige kwabben of stukken lager dan de Warda gelegen kunnen niet tot de bedoelde aanvulling dienen* (כָּל מָה שֶׁלֹּמְטָה מִן הַוֶּרְדָּא אֵינוֹ מִשְׁלִים הַחֲסֵרוֹן).

§ 9. Wanneer aan een der beide zijden ééne der gewone kwabben ontbreekt, maar er bevindt zich eene kwab op dezelfde zijde naar het hart toe (יוֹתֶרֶת מִקְמָא) dan kan deze ook in geen geval als *aanvulling* dienen voor de ontbrekende kwab en het dier blijft *ongeoorloofd* (טִרְפָּה).

§ 10. De maat der „*grootte van een mirtenblad*” (טִרְפָּא דְּאַפָּא) boven reeds eenige malen genoemd, staat niet naauwkeurig vast. Zooveel is echter zeker, dat zij *niet kleiner is dan den omvang des duimnagels, en niet grooter dan dien van het tweede duimlid* 1). Waar het dus noodig is, in eenig geval deze maat toe te passen, moet men die maat aannemen welke de ongunstigste uitkomst oplevert 2).

§ 11. Een *verhevenheid* op de long (גִּבְשֻׁשִׁית), die niet den vorm van een kwab heeft, en evenmin van een *luchtpijp* (כִּמְפוֹן) is voorzien, is op zich zelf niet gevaarlijk, al staat zij aan de achterzijde der long en het dier is dan *geoorloofd*. Indien er

1) Het lid, dat volgt op dat, waarop de nagel ligt. Tot maatstaf dient een duim van middelbare grootte.

2) Twee voorbeelden tot opheldering:

a. Indien eene kwabbe ontbreekt, maar in hare plaats ontwaart men een zeer kleine kwabbe, dan kan deze eerst dan als *aanvulling* der ontbrekende kwab beschouwd worden, als zij na het opblazen *de grootte van het tweede duimlid heeft*.

b. Een overtollige kwab aan de *achterzijde* (מִנְכָּה) maakt het dier reeds *ongeoorloofd*, als heeft zij slechts den omvang van den duimnagel; natuurlijk na het opblazen.

echter een abnormaal verschijnsel bijkomt, is het gevaarlijk. Wanneer zich dus op de verhevenheid aan de achterzijde der long een *ettergezwel* (בועה) vertoont, dan is het dier *ongeoorloofd* 1).

HOOFDSTUK VI.

Verwisseling der kwabben in aantal, grootte, vorm en in plaats (חליף). 2)

§ 1. Indien er in de regelmatige verhouding der kwabben zoowel naar hun aantal als hun vorm, een wezenlijke afwijking voorkomt, is het dier *ongeoorloofd*.

§ 2. Deze *afwijking* of *verwisseling* (חליף) is te verdeelen in vier rubrieken: *Verwisseling in aantal* (חליף מנין), *in grootte* (חליף גידול), *in vorm* (חליף צורה) en *in plaats* (חליף מקום).

§ 3. *Verwisseling in aantal* (חליף מנין):

Het regelmatig aantal der kleine kwabben is *drie ter rechterzijde* en *twee ter linkerzijde*. Een grooter aantal kwabben is echter niet gevaarlijk. Maar een hoofdwaaarde is, dat er altijd *ter rechterzijde meer* of ten minste *niet minder kwabben* dan ter linkerzijde zijn. Zijn er dus *ter linkerzijde meer* dan ter rechterzijde, dan heet dit *verwisseling van aantal* en het dier is *ongeoorloofd*.

§ 4. Zijn *aan beide zijden evenveel kwabben* (שָׁוה בְּשׁוֹה), dan is het dier *geoorloofd*. De kenteekenen, in Hoofdstuk IV § 3 opgegeven tot aanvulling van kwabben, die schijnbaar geheel ontbreken, komen ook hier in aanmerking. — Men lette daarbij echter vooral op de omstandigheid, dat deze kenteekenen alleen mogen in aanmerking genomen worden, om *een gunstige beslissing* (לְקוּלָּא לְהַבְשִׁיר) nl. tot veroorloving van het dier te verkrijgen; *maar niet in ongunstigen zin* (וְלֹא לְחֻמְרָא לְהַטְרִיף) om tot verbod van het dier te besluiten (סֶדֶק מוֹעִיל לְהַבְשִׁיר וְלֹא לְהַטְרִיף). Vandaar dat zich het geval kan voordoen, dat men zoodanige kenteekenen tegelijkertijd deels wel, deels niet in aanmerking moet nemen. 3)

1) Als het ettergezwel onder een vlies ligt van gezonde longkleur, en ook na met de hand afgestreken te zijn, zijn gezonde longkleur behoudt, dan is het dier *geoorloofd*.

2) Zie hierbij Inleiding Hoofdst. II, § 3.

3) Bijvoorbeeld: Men vindt *rechts* drie kwabben en links *een* kwab maar met *drie* gleuven, dan wordt slechts *eene* gleuf als aanvulling beschouwd; er zijn dan links twee kleine kwabben en het dier is *geoorloofd*. De beide

§ 5. Verwisseling in grootte (חֲלִיף גִּדּוּל) :

Het dier is *ongeoorloofd* :

- a. Wanneer de rechter groote kwab *grooter* is dan die ter linkerzijde.
- b. Wanneer de bovenste kleine kwab links *grooter* is dan die ter rechterzijde.
- c. Wanneer ter rechterzijde de middelste kleine kwab *grooter* is dan de lang- en dikvormige.
- d. Wanneer de „Warda” *grooter* is dan de lang- en dikvormige kwab.

Immers in al deze gevallen behoort steeds de laatstgenoemde *grooter* te zijn dan de eerstgenoemde. Indien zij *juist even groot zijn*, dan wordt het niet als verwisseling beschouwd, en het dier is *geoorloofd*.

§ 6. Verwisseling in vorm (חֲלִיף צוּרָה) :

Wanneer een of meer kwabben ter rechterzijde den *vorm* hebben van die ter linkerzijde, of omgekeerd, is het dier *ongeoorloofd*.

- Bijvoorbeeld :
- a. Wanneer de lang- en dikvormige (rechts) den vorm heeft van de pijlvormige kwab (links).
 - b. Wanneer de bovenste kwab rechts of de zoogenaamde getakte kwab *geene vertakkingen* (פִּצּוּלִים) heeft, maar de bovenste kwab links *wel*. 1)

§ 7. Verwisseling van plaats (חֲלִיף מְקוֹם) :

Wanneer de groote kwabben boven en de kleine kwabben beneden gevonden worden — hetzij aan één zijde, of aan beide zijden — is het dier *ongeoorloofd*.

HOOFDSTUK VII.

Onregelmatige Vertakking (פִּצּוּל).

§ 1. Eene „onregelmatige vertakking” (פִּצּוּל) is een stuk long, dat zich als een zijtak van een kwabbe afsplitst, maar zoodanig,

overige gleuven neemt men *niet in aanmerking*, want, deed men dit, dan waren er links *vier* kleine kwabben en het dier ware *ongeoorloofd* (§ 3). Dit doet men niet. Het dier blijft *geoorloofd*.

1) Bij de gevallen in § 5 en § 6 genoemd, raadplege men, zoo men meent, dat er *aanzienlijke schade* (הַפְסֵד מְרֻכָּה) bestaat, de geestelijkheid. In het algemeen mag alleen de geestelijkheid, en niet de Sjochet, *beslissen*, wat הַפְסֵד מְרֻכָּה heet.

dat zich op die kwabbe onder het stuk eene uitholing of *kuil* (גומא) bevindt, waarin het stuk juist past, en waarin het zich, na opblazing der long, bij juiste ligging ook van zelf plaatst.

§ 2. Zulk een afgesplitst stuk eener kwabbe of *vertakking* (פיצול) moet wel onderscheiden worden van een *overtollige kwab* (יתרת), in Hoofdstuk V behandeld. Men lette op de volgende verschilpunten :

a. Bij eene *vertakking* heeft eene kwab een *uitholing* (גומא) (zie § 1). Bij eene *overtollige kwab* bestaat dit niet.

b. Eene *vertakking* heeft geen *luchtpijp* (כמפון). Eene *overtollige kwab* heeft die wel.

c. Eene *vertakking* heeft geen *kwabvorm*, is aan den stam smal en loopt naar boven breed uit. Eene *overtollige kwab* echter heeft den gewonen *kwabvorm*, is aan den stam breed en loopt spits toe.

Dit verschil moet men vooral daarom in het oog houden, omdat ook het onderscheid in ritueele beteekenis zoo groot is. Op die plaats waar een *overtollige kwab* (יתרת) doodsgevaarlijk is en het dier ongeoorloofd (טרפה) doet zijn, daar juist is een „*vertakking*” (פיצול) zonder gevaar en blijft het dier *geoorloofd* (כשר). En omgekeerd evenzoo. Uit de volgende §§ zal dit duidelijk blijken.

§ 3. Eene *vertakking* is onschadelijk, wanneer zij in eene enge ruimte ligt, en van zelf in de *uitholing* (גומא) op de kwabbe blijft liggen. — Zij is echter doodsgevaarlijk, wanneer zij op een plaats is, waar zij buiten de uitholing hangend zich heen en weer beweegt. Daar moet ten slotte scheuring der long plaats hebben.

§ 4. Indien zich dus eene *vertakking* aan de *achterzijde* (מגבה) der long tegen de ribben aan bevindt, is het dier *geoorloofd* (כשר). De ribben houden dan van zelf de *vertakking* in de holte. — Is zij echter aan de *voorzijde* der long (מקבא), dan is het dier in elk geval *ongeoorloofd* (טרפה). De *vertakking*, zwak van stam, hangt dáár buiten de holte, beweegt zich telkens en zij moet losscheuren (שָׁאֵנוּ רוֹאִין שְׁנֵת־פֶּצֶל מִגּוֹף הָרִיָּאָה וְאֵינוּ חֹזְקִים לְהַתְּפִירָהּ). (וְסוֹפּוֹ לְהִתְּפָרֵק).

§ 5. Indien bij eene *vertakking* aan de *achterzijde* der long hare grootte en vorm wel overeenkomt met die der kuil in de kwab, maar

toch blijft zij er niet van zelf in liggen, dan houde men er bij het opblazen zacht de haud op; wanneer zij dan met die zachte drukking in de holte blijft liggen, is het dier *geoorloofd*. Immers zoo houden haar ook de ribben in de uitholing.

§ 6. Wanneer echter de kuil te klein is zoodat de „*vertakking*” er onmogelijk in liggen *kan*, dan is het dier *ongeoorloofd* (טרפה).

§ 7. Wanneer de bovenste rechterkwab of de *getakte kwab* (אונה המתפצלת) (Zie Inl. Hoofdst. II § 3) een of meer boven de gewone vertakkingen heeft, dan mete men de hoogte der bovenste kwabben ter rechter- en linkerzijde met elkander. Bevinden zich die onregelmatige vertakkingen op het gedeelte dat boven de linkerkwab uitsteekt, dan is het dier *geoorloofd* (פֶּשֶׁר). Bevinden zij zich echter op het lagere gedeelte der kwab, dan is het dier *ongeoorloofd* (טרפה).

§ 8. In de volgende gevallen raadplege men de geestelijkheid:

- a. Als de holte te groot is voor de vertakking.
- b. Als de vertakking op de *achterzijde der long* (מַגְבָּה) zoodanig op de kwab zit, dat de stam naar de buitenrand der kwab is gekeerd, en de buitenrand der vertakking naar de stam der kwab.
- c. Als de vertakking is op het ronde gedeelte der beide groote kwabben (עֲרוֹנוֹת) dat tegen de ruggegraat aan ligt.

In deze gevallen oordeele niet de Sjochet zelf, maar raadplege men de geestelijkheid.

HOOFDSTUK VIII.

Onregelmatigheid aan de *Warda* (שְׁנוֹי וּוְרָא).

§ 1. De *Warda* וּוְרָא of גֶּנֶב is die ronde en dunne rozenbladvormige kwab die zich aan den voorkant der long bevindt en ter rechterzijde ligt, juist met haar *gleuf* (הַרְיִץ) tegenover de *scheiding tusschen de groote rechterkwab en de lang- en dikvormige* (נֶגֶד הַחֲתוּךְ בֵּין אוֹמָא לְאֹנָה). Zij is kleiner dan de lang- en dikvormige, maar grooter dan een mirtenblad 1). Zij ligt met de *achterzijde naar het hart* en met de *voorzijde naar de buik*.

1) Zie Hoofdstuk V § 10 en noot aldaar.

ingewanden (גִּבְהַ נֶגֶד הַלֵּב וּפְנֵיהָ נֶגֶד הַכְּלִיֹּת). Zij ligt geheel in hare *zak* (כֵּס) die ter rechterzijde half geopend is 1). Bijna elke afwijking van den normalen toestand der *Warda* is levensgevaarlijk en maakt het dier *ongeoorloofd*.

§ 2. De onregelmatigheden of afwijkingen van den normalen toestand der *Warda* kunnen in vijf soorten gesplitst worden.

- 1e. *afwijking in plaats* (שִׁנְתָה מְקוֹמָה).
- 2e. *in richting* (הִפּוּכָה).
- 3e. *in vorm* (שִׁנְתָה צוּרָתָה).
- 4e. *ontbreking* (חֲסֵר וְיִרְדָּא) 2)
- 5e. *verdubbeling of overtolligheid* (יִתֵּר וְיִרְדָּא).

§ 3. *Afwijking in plaats* (שִׁנְתָה מְקוֹמָה).

Indien de *Warda* niet op hare plaats zit, is het dier *ongeoorloofd*. Zelfs de minste plaatsafwijking maakt het dier *ongeoorloofd* (אִם שִׁנְתָה מְקוֹמָה אֶפִּילוּ מְעַט, טְרָפָה).

Evenzoo, indien de *Warda* niet in haar zak ligt en ook bij het opblazen daarin niet wil blijven liggen, is het dier *ongeoorloofd*. Ook wanneer zij eerst bij het opblazen buiten de zak treedt en daarin niet weder wil *blijven* liggen, is het dier *ongeoorloofd*.

§ 4. *Afwijking in richting* (הִפּוּכָה).

Op drie wijzen kan de *afwijking in richting* plaats vinden :

- a. Wanneer de *Warda* omgekeerd zit, namelijk met de voorzijde naar het hart en de achterzijde naar de nieren (גִּבְהַ נֶגֶד הַכְּלִיֹּת וּפְנֵיהָ נֶגֶד הַלֵּב, טְרָפָה).
- b. Wanneer wel de stam der *Warda* op de rechte plaats zit, maar zij zelve ligt ter linkerzijde in plaats ter rechterzijde.
- c. Indien zij zoodanig omgekeerd zit, dat de *gleuf* (חֲרִיץ) niet tegenover de scheiding tusschen de groote en kleine kwab ligt maar zich aan eene andere zijde bevindt.

In al deze gevallen is het dier *ongeoorloofd* (טְרָפָה), wanneer zoodanige afwijking in richting *geheel* of *grootendeels* plaats heeft.

Is echter de verandering in richting slechts *weinig*, dan is het dier *geoorloofd* (כֹּשֶׁר). Zoo komt het bijvoorbeeld vaak voor,

1) Zie nog Hoofdstuk II, § 3.

2) Een Sjochet van de Port. ritus raadplege de geestelijkheid, indien de *Warda* geheel ontbreekt.

dat de gleuf niet juist boven de scheiding, maar een weinig ter zijde ligt. Het dier blijft dan *geoorloofd*. 1)

§ 5. A f w i j k i n g i n v o r m (שִׁנְתָה צוֹרֶתָה).

Op vier verschillende wijze kan zich *misvorming der Warda* voordoen :

- a. Indien zij te groot is, namelijk *zoo groot* als de lang- en dikvormige kwab, of *nog groter*.
- b. Indien zij te klein, namelijk *kleiner* dan een mirtenblad is (zie Hoofdstuk V § 10).
- c. Indien zij niet rond en dun en rozenbladvormig maar langwerpig en dik en spits toeloopend is. In het algemeen, wanneer zij *geheel* of *grootendeels* den regelmatigen *Warda-vorm* (תּוֹאֵר וְוֶרֶד) mist, maar uitziet als een der andere kleine kwabben (צוֹרֶת אֹנָה).
- d. Indien de *gleuf* (הַרְיִץ), waarvan zij voorzien moet zijn, *niet* gevonden wordt.

In al deze gevallen is het dier *ongeoorloofd* (טֶרֶפָה). 2)

§ 6. O n t b r e k i n g (הִכָּר וְוֶרֶדָה).

Indien de *Warda geheel* ontbreekt is het dier *ongeoorloofd* (טֶרֶפָה).

Wanneer echter schapen van ééne soort, bijv. van één stal of weide, of van één landstreek *allen* de *Warda* missen, *dan zijn zij allen geoorloofd* (כִּשְׁר).

Indien de *Warda* aanwezig is, maar de *zak* ontbreekt, is het dier *ongeoorloofd*.

Indien bij bokken of lammeren een *gedeelte* der *Warda* ontbreekt, maar aan een der zijden der groote of kleine kwabbe wordt een overtollig stuk gevonden, dat tot aanvulling der *Warda* zou passen, dan is het dier *geoorloofd*. 3)

1) Men lette wel op dit verschil tusschen *verandering van plaats* en *verandering van richting*. Bij *plaatsafwijking* (שִׁנְתָה מְקוֹמָה) maakt het *minste* (אֶפֶילוּ מְעַט) het dier reeds *ongeoorloofd*. Bij *richting-afwijking* eerst, als het *geheel* of *grootendeels* plaats vindt. Ook bij de in de volgende § behandelde *vorm-afwijking* is het dier *geoorloofd*, als de verandering slechts weinig is.

2) Vindt men twee *gleuven* (הַרְיִצִין), dan raadplege men de geestelijkheid. — Soms komt het bij bokken en lammeren voor, dat twee *gleuven* één van voren en één van achteren gevonden worden. Men raadplege dan de geestelijkheid.

3) Indien dit geval zich bij een rund voordoet, dan raadplege men de geestelijkheid. — Indien een stuk aan de *Warda* ontbreekt, zoodanig dat de *Warda-vorm* weg is, en er wordt *geen* aanvullings-stuk meer gevonden;

§ 7. Verdubbeling of overtolligheid (יָתֵר וְיִרְדָּא).

De verdubbeling der *Warda* kan op twee wijzen voorkomen :

- a. Wanneer het dier twee naast elkander liggende volkomene *Warda's* heeft. In dit geval is het *ongeoorloofd* (טִרְפָּה), onverschillig of beiden ter rechterzijde zijn, of een ter linkerzijde is.
- b. Wanneer de twee *Warda's* een *gemeenschappelijke stam* (שׁוֹרֵשׁ אֶחָד) hebben. Is deze *gemeenschappelijke stam* een *duimbreedte* 1) hoog (שׁוֹרֵשׁ כְּעֹבֵי אֶצְבָּע), dan wordt het geheel als één *Warda* beschouwd, die zich van binnen gesplitst heeft, en het dier is *geoorloofd* (כָּשִׁיר). Is de *gemeenschappelijke stam* minder dan een duimbreedte hoog, dan zijn het twee *Warda's* en het dier is *ongeoorloofd*.

§ 8. Indien er twee *Warda's met gemeenschappelijke stam van een duimbreedte* hoog (שׁוֹרֵשׁ אֶחָד כְּעֹבֵי אֶצְבָּע) gevonden worden — zoodat het dier bij overigens gezonden toestand geoorloofd zou zijn — maar nu heeft één daarvan eene onregelmatige afwijking (bijv. in richting (רֶפּוּךְ)), dan is het dier, indien de twee *Warda's* even groot zijn, *ongeoorloofd* (טִרְפָּה). Zijn zij echter *ongelijk van grootte* dan regelt zich de beslissing naar den *grootsten* van beiden. Is de *grootste* *regelmatig*, dan is het dier *geoorloofd*, zoo niet, dan is het *ongeoorloofd*.

§ 9. Indien eene overtollige *Warda* kleiner is dan een *mirtenblad*, dan is het dier *geoorloofd* (כָּשִׁיר).

Indien de overtollige *Warda* niet den gewonen *Warda-vorm* heeft (תּוֹאֵר וְיִרְדָּא), dan is het geen overtollige *Warda*, maar een gewone overtollige kwab (אֵינָהּ) aan de vóórzijde (יִתְרָת מִקְמָא) 2) en het dier is *geoorloofd*. 3)

óf indien het aanvullings-stuk er wel is, maar een *afzonderlijke zak* heeft (כִּים בְּפָנֵי עֲצָמָה) dan is het dier *ongeoorloofd*. Zoo mogelijk raadplege men echter de geestelijkheid.

1) Gemeten naar het breede deel van den duim.

2) Zie Hoofdstuk V, § 3.

3) Indien eene overtollige kwab aan de *Warda* gevonden wordt, dan blaze men de long op. Heeft dan de overtollige kwab geheel of gedeeltelijk den *Warda-vorm* (תּוֹאֵר וְיִרְדָּא), dan is het dier *ongeoorloofd*. Is zij echter geheel als een gewone kwabbe (יִתְרָת מִקְמָא), dan is het dier *geoorloofd*.

Bij twijfel raadplege men de geestelijkheid.

§ 10. Indien enkel een overtollige *zak* (כֵּיס) zonder *Warda* er in gevonden wordt, zoo zij ter rechterzijde is, dan is het dier *ongeoorloofd*; staat zij ter linkerzijde, dan is het dier *geoorloofd*.

§ 11. Indien de *zak* geheel gesloten is, maar na opening blijkt het, dat de *Warda* zich in behoorlijken staat bevindt, is het dier *geoorloofd*.

Omtrent *aanwassingen* (כִּרְכוּת) en *gezwellen* (בּוּעוֹת) op de *Warda*, zie hoofdstuk X § 10 en hoofdstuk XII § 8.

HOOFDSTUK IX.

Zamenvoeging der long tot één stuk (אוּפְתָא).

§ 1. Indien een long door gebrek aan behoorlijke ontwikkeling zoodanig zamengegroeid is, dat de kwabben niet van elkander gescheiden zijn, maar allen te zamen *één stuk vormen* (אוּפְתָא) dan is het dier *ongeoorloofd* (טֵרְפָה).

Indien echter deze zamenvoeging slechts gedeeltelijk of slechts schijnbaar is en er dus een *kenteeken* (הֵכָר) van eenige zelfstandige aanwezigheid der enkele kwabben zichtbaar is, dan is het dier *geoorloofd* (כֵּשֶׁר).

§ 2. Dit *kenteeken* bestaat hoofdzakelijk in spleten of gleuven, die op de long zichtbaar zijn ter plaatse, waar bij volkomene ontwikkeling de kwabben van elkander gescheiden zouden zijn. Indien voor elke kwabbe een zoodanige *gleuf* geheel of maar gedeeltelijk te bemerken is (הֵכָר סָרֵק), dan is het dier *geoorloofd* (כֵּשֶׁר).

§ 3. Indien niet de *geheele* long maar twee of meer kwabben op zoodanige wijze zijn zamengegroeid, dan moet ook zoodanig *kenteeken* (הֵכָר) van zelfstandige aanwezigheid der afzonderlijke kwabben zichtbaar zijn. Is er geen *kenteeken* (הֵכָר) te vinden, dan wordt het geheele stuk als één kwabbe beschouwd, de andere ontbreken dus en het dier is *ongeoorloofd* (טֵרְפָה). (Zie hoofdstuk IV § 1).

Ziet men echter *wel* zoodanig *kenteeken*, dan worden de zamengegroeide kwabben als op zich zelf staande beschouwd en het dier is *geoorloofd* (כֵּשֶׁר).

§ 4. De *kenteeken*en, die bij twee of meer zamengegroeide kwabben het dier dus *geoorloofd* maken, zijn :

- a. (הֵבֶר סָרָק). *Eene gleuf of spleet* ter plaatse, waar de afscheiding der kwabben moet zijn, ook al is de spleet maar voor een gedeelte zichtbaar.
- b. (הֵבֶר אֲרוֹךְ). Indien het zamengegroeide stuk duidelijk zichtbaar den vorm van ieder der beide kwabben naast elkander heeft. Indien bijvoorbeeld *de lang- en dikvormige kwab* met de groote kwab is zamengegroeid, maar de *groote kwab* heeft bovenaan een overtollig stuk, dat lang- en dikvormig is, dan is de ontbrekende kwab eigenlijk aanwezig. (Zie Hoofdst. IV, § 3 l. c.)
- c. (הֵבֶר נְמוּךְ). Indien ter rechterzijde eene kwabbe ontbreekt, maar daarentegen is de *rechter- groote kwabbe* (אוֹמֶה הַיְמָנִית) grooter dan de *linker- groote kwabbe* (הַשְּׂמָאלִית) 1); of ook indien de bovenrand der rechter- groote kwab *lager* naar het hart gericht is dan de bovenrand ter linkerzijde, dan ontbreekt de lang- en dikvormige kwab niet, maar is met de *groote* (אוֹמֶה) zamengegroeid.
- d. Indien de *luchtpijptakken*, ook die van de ontbrekende kwabbe, ter behoorlijker plaatse aanwezig zijn (zie hoofdstuk IV § 3 l. b.).

In al deze gevallen is het dier *geoorloofd* (כִּשֵּׁר).

§ 5. Bij bokken of lammeren, die den ouderdom van *dertig dagen* nog niet bereikt hebben is eene geheel ineengegroeide long, ook zonder eenig teeken van kwabben-afscheiding, zonder gevaar. Zij zijn *geoorloofd* (כִּשֵּׁר). — Vindt men echter aan ééne zijde volkomene ontwikkeling, dan moet aan de andere zijde ten minste een *kenteeken* (הֵבֶר) zichtbaar zijn.

HOOFDSTUK X.

Vliesachtige aanwassingen (סִרְכּוֹת).

§ 1. De vliesachtige aanwassingen (סִרְכּוֹת) vormen een *zeer gewichtig punt* van beschouwing bij het *onderzoek der long*. Vooreerst, omdat zij *zeer veelvuldig* en vervolgens, omdat zij op *zoo velerlei wijzen* voorkomen. *Soms* zijn zij onschadelijk, *soms* levensgevaarlijk. Is het laatste het geval, dan is het dier *ongeoorloofd*. Het hangt natuurlijk af van de wijze, waarop de aan-

1) Immers in gezonden staat is de *linker- groote kwabbe* (אוֹמֶה הַשְּׂמָאלִית) de grootste van beiden, daar aan haar zijde nog maar *twee* kleine kwabben zitten, terwijl ter rechterzijde *drie* zijn.

wassing voorkomt. En daartoe wordt een nauwkeurig onderzoek vereischt.

§ 2. De aanwassing is vliezen of vellen, die vastzitten aan de long. Zij ontstaan soms door sterke uitwaseming der long, waarbij zich de uitgewasemde vochtdeelen tot een vlies verdikken; maar vooral ontstaan zij *indien er een opening in de long is*, doordien het daaruit dringend vocht zich op de plaats zelf, al aanwassend, tot een vlies of vel vormt.

§ 3. Elke aanwassing dus is een wettige grond tot het vermoeden, dat de long een opening heeft, en dus doodelijk aangedaan is. Zoolang nu de aanwassing de opening voldoende bedekt en beschermt is het *niet levensgevaarlijk*. Maar als er, om welke reden ook, gevaar aanwezig is *voor scheuring der aanwassing*, dan is de bescherming weg, de ziekte is levensgevaarlijk en het dier is *ongeoorloofd*.

Aan den anderen kant spreekt het van zelf, dat die *zachte vliezen*, waarvan men *zeker weet*, dat zij alleen door uitwaseming der long ontstaan, zonder dat er eenige opening in de long is, *onschadelijk* zijn. Dit zijn dan ook geene eigenlijke *aanwassing*en (סִרְכּוֹת) maar *losse slijmvliezen* (רִירִין).

Tot die *losse slijmvliezen* behooren in de eerste plaats de zogenaamde *aanwassing*en van één dag (סִרְכּוֹת בֵּת יוֹמָא), die reeds bij de eerste *zachte en voorzichtige betasting*, waarmede de hand des onderzoekers er over heen gaat, *van zelf loslaten en geheel afvallen* (סִרְכּוֹת הַנִּפְסָקוֹת בְּהִנָּסַת יַד הַבּוֹדֵק). Al is de long vol van zoodanige vliezen, zoodra zij bij eene *zeer zachte aanraking van zelf geheel wegvallen*, zijn zij *onschadelijk*. 1) Men neme evenwel alsdan de long uit de borstholte, en zie na of de losgelaten vliezen ook aan de ribben of een ander deel der borstholte zijn blijven vastzitten. Is dit het geval dan zijn het wezenlijke *aanwassing*en en de long moet nader onderzocht worden. 2) Vindt men echter niets van dien aard, dan is het dier *dadelijk geoorloofd* (בִּישׁוֹר כָּלֵא בְּרִיקָה). 3)

Het kan echter gebeuren, dat eene *aanwassing* die bij de zeer zachte aanraking niet losgaat en die het dier *ongeoorloofd* zou doen verklaren, bij nauwkeurig onderzoek blijken zou toch niets

1) Om zoo weinig mogelijk *aanwassing*en te doen voorkomen wordt de raad gegeven, het dier kort voor het slachten behoorlijk te laten drinken. De losse slijmvliezen vallen dan van zelf af, en er is minder onderzoek noodig.

2) Namelijk met het onderzoek omschreven in hoofdstuk XI § 2 alin. 2.

3) Eene uitzondering echter hierop vormen lammeren en bokjes beneden 30 dagen oud.

anders te zijn dan een sterk verdikt slijmvlies (ריר), door uitwaseming ontstaan, maar geen eigenlijke aanwassing. Vandaar nu, dat op vele plaatsen het gebruik is aangenomen, om in verscheidene gevallen, waar eene aanwassing aanwezig is, die het dier ongeoorloofd zou doen zijn, deze door afwrijving of afvliezing (מיעוך) 1) nader te behandelen, om te weten, of het enkel een slijmvlies (ריר) of een wezenlijke aanwassing (סרכה גמורה) is. Aan deze behandeling en de gevallen, waarin zij geoorloofd is, zoomede aan het er bij behoorend onderzoek of de long nu gezond is, zal een afzonderlijk hoofdstuk (hoofdstuk XI) worden gewijd.

§ 4. De aanwassingen laten zich in zes rubrieken verdeelen:

- a. loshangende aanwassingen (סרכות תלויות)
- b. regelmatige " (סרכות בסדרן)
- c. onregelmatige " (סרכות שלא בסדרן)
- d. dubbele " (סרכות כפולות)
- e. aanwassingen op een en de zelfde kwab (סרכות במקום למקום) of (סרכות מיניה וביה)
- f. aanwassingen aan de Warda (סרכות בנורדא).

§ 5. Loshangende aanwassingen (סרכות תלויות).

Dit zijn zoodanige aanwassingen, die uit een plaats der long ontstaan, alleen dáár vastzitten, maar met het andere einde aan geen andere plaats zijn aangewassen en dus loshangen. Vindt men eene zoodanige loshangende aanwassing, dan heeft men op drie punten te letten:

- 1°. Men blaze de long op, en zie toe of bij het opblazen de hangende aanwassing ook eenigszins oprijst en met lucht gevuld wordt (עולה כקנה). Is dit het geval, dan is er op deze plaats eene opening in de long en het dier is ongeoorloofd (טרפה).
- 2°. Men onderzoekte of ongeveer tegenover de plaats, waar de aanwassing afhangt op de ribben ook een wond of breuk of iets dergelijks gevonden wordt. Is dit het geval, dan is het dier ongeoorloofd. 2)
- 3°. Indien aan het einde der aanwassing zich een knopje bevindt, dat betrekkelijk groot en dik is als een ettergezwel

1) Bij Port. Isr. mag het onderzoek van afwrijven of afvliezen (מיעוך) volstrekt niet toegepast worden.

2) Omtrent zwarte vlekken op de ribben, zonder teken van wonde of breuk, raadplege men de geestelijkheid.

en met etter of bloed is gevuld (כִּפְתּוֹר מָלֵא מוֹגֵלָא), dan is het dier *ongeoorloofd*. 1)

Wanneer geen dezer drie bezwarende omstandigheden aanwezig zijn, dan is het dier *dadelijk geoorloofd*. 2)

§ 6. Regelmatige aanwassing (סִרְכָּה בְּסִרְכָּה).

Wanneer twee deelen van de long die *onmiddellijk naast elkander en tegen elkander aan liggen, in hun gewone ligging* aan elkander zijn aangewassen, zoodanig, dat ook bij de op en neergaande beweging der long de aanwassing niet scheurt — dan is dit eene regelmatige aanwassing (סִרְכָּה בְּסִרְכָּה) en het dier is *dadelijk geoorloofd*.

Tot deze *regelmatige* en onschadelijke aanwassing behoren de volgende gevallen:

- a. Als twee opeenvolgende kwabben, hetzij twee kleine of eene groote met eene kleine — met hunne naar elkander gekeerde zijden (חֲתוּךְ) *van den stam af en verder*, zelfs tot aan de punt, zonder *eenige opene tusschenruimte* (חֲלוּן) zijn aangewassen. — [Indien echter juist op die plaats der aanwassing aan de binnenzijde (חֲתוּךְ) van een der kwabben zich een *ettergezwel* bevindt, zoodat de aansluiting der kwabben gestoord wordt, dan is het dier *ongeoorloofd*. (Dit is ook in het volgend geval van toepassing)].
- b. Wanneer de aanwassing slechts *gedeeltelijk* is, maar *niet verder gaat* dan tot op de *eerste helft* der kwabbe (מִחֲצִיָּה וְלִמְטָה) 3) al zijn zij dicht aan den stam *niet* verbonden. Ook wanneer er één of meer *tusschenruimten* (חֲלוּנוֹת) in de aanwassing zijn, zoo zij slechts beperkt blijven binnen de eerste helft, is het eene *regelmatige* en *onschadelijke* aanwassing.
- c. Wanneer de bovenste rechterkwab (אוֹנָה הָעֲלִיוֹנָה בְּצֶד יְמִין) die met haar bovineinde in de nauwe borstholte rondom de luchtpijp (גְּרִגְרָה) ligt — *geheel en al* van den stam

1) In twijfelachtige gevallen raadplege men de geestelijkheid.

2) Met „*dadelijk geoorloofd*” bedoelen wij: *zonder dat verder onderzoek noodig is*. Duidelijkheidshalve hebben wij dit woord „*dadelijk*” hier en daar bijgevoegd. Waar het echter van zelf uit den zamenhang blijkt, is het weggelaten. Waar „*dadelijk ongeoorloofd*” staat, beteekent het dat geen verder onderzoek *mag* plaats hebben.

3) „De eerste helft” is: van den stam aan de luchtpijp tot op de helft der breedte; „de tweede helft” (מִחֲצִיָּה וְלִמְעַלָּה) is dus van daar tot aan het eindpunt der kwabbe. — Immers daar de kwabben dicht bij den stam aan elkander liggen, maar bij het spits toelopen zich van elkaar verwijderen is de aanwassing op de eerste helft *niet gevaarlijk*, op de tweede helft *wel*. — Zie § 7 geval 1.

af, zonder opene tusschenruimte (חלון) aan de luchtpijp is aangewassen 1). [Indien echter eenige opene tusschenruimte de aanwassing afbreekt is het dier *dadelijk ongeoorloofd* 2)].

- d. Wanneer de geheele rij der kleine kwabben of een der groote kwabben *geheel en al*, zonder opene tusschenruimte van achteren aan de vetpijp, die langs de ruggegraat loopt, is aangewassen (אומה הדבוקה מעיקרה לסופה לסמפון שמן) (הדבוקה בשדרה בשר). [Indien echter de aanwassing door eenige opene ruimte wordt afgebroken is het dier *dadelijk ongeoorloofd*].

- e. Indien eene overtollige kwab, die noch naar voren noch naar achteren neigt, maar *in de rij der kwabben staat* (יהרת בדררי ראוני) regelmatig aan de naastliggende is aangewassen.

In al deze gevallen is het dier *dadelijk geoorloofd* 3).

§ 7. Onregelmatige aanwassing (סרכות שלא בסדרן).

Indien twee deelen der long, die — hetzij veel of weinig — van elkander verwijderd liggen, aan elkander aangewassen zijn, dan is dit eene *onregelmatige en levensgevaarlijke* aanwassing en het dier is *ongeoorloofd* 4).

Tot deze *onregelmatige aanwassing* (סרכות שלא בסדרן) behoorren de volgende gevallen :

- a. Wanneer twee naast elkander liggende kwabben wel met de naar elkander gekeerde zijden, maar — hetzij bij één of bij beiden — *op de tweede helft naar de spits toe* (מהציה ולמעלה) aan elkander zijn aangewassen.
- b. Wanneer de aanwassing wel twee naast elkander liggende kwabben verbindt, maar met de *van elkander afgekeerde zijden*, zoodat bijvoorbeeld de *voorzijde* of de *binnenzijde*, of de *scherpe kant* van de ééne kwabbe verbonden is aan de *achterzijde* der andere (מקמא לגבה מחתוך לגבה מחור לגבה).

1) Deze aanwassing is regelmatig, omdat zij met de natuurlijke ligging dezer kwabbe overeenkomt, en daarom zonder gevaar is (שכן רביתיהו).

2) Eene opene ruimte is in *zulke gevallen levensgevaarlijk*, want bij de ademhaling en de longbeweging opent zich de ruimte verder en scheuring ontstaat.

3) Natuurlijk behalve in de gevallen, tusschen haakjes bijgevoegd in geval c en d.

4) Immers eene onregelmatige aanwassing *moet* bij de longbeweging scheuren, en de ongesteldheid is dus levensgevaarlijk. Aan den anderen kant echter is op deze aanwassing het onderzoek toepasselijk, bedoeld in § 3 en nader behandeld in Hoofdstuk XI.

- c. Wanneer twee niet naast elkander liggende kwabben aan elkander aangewassen zijn, bij voorbeeld: de eerste met de derde, de groote kwabbe met de middelste.
- d. Wanneer het uiterste gedeelte der groote kwabbe (עקץ האמה) dat juist aan het middenrif grenst, is aangewassen aan de ruggegraat 1).
- e. Eene enkele kwabbe aan het hartvet (שמן הלב) of aan het vet der luchtpijp (שמן הגרגרת) aangewassen 2).
- f. Indien de long aan de ribben is aangewassen.

[Hierbij moet echter de volgende onderscheiding in het oog gehouden worden. Is de aanwassing aan de twee kleine ribben, die het naast aan de hals zitten, dan is het dier dadelijk ongeoorloofd (טרפה ולא מועיל בריקה) 3). Bij eene aanwassing aan de overige ribben, mag het onderzoek, in hoofdstuk XI omschreven, toegepast worden. — Zijn echter twee op elkander volgende kwabben van achteren zoodanig aan de ribben, onverschillig waar, aangewassen (מגבן לצלעות) dat de uiteinden der twee aanwassing op de ribben samenloopen, dan is het dier dadelijk ongeoorloofd].

- g. Indien de long aan het middenrif (הצר הכבר) aangewassen is 4).

In al deze gevallen is het dier ongeoorloofd, doch mag het onderzoek, in hoofdstuk XI beschreven, hierbij worden toegepast 5)

§ 8. Dubbele aanwassing (טרפה כפולה).

Wanneer uit eene regelmatige aanwassing (zie § 6) eene tweede hangende aanwassing (zie § 5) ontstaat, dan heet dit eene dubbele aanwassing (טרפה כפולה).

[Bijvoorbeeld: indien twee kwabben regelmatig op hun eerste helft aan elkander zijn aangewassen en uit die aanwassing hangt een tweede.]

In dit geval lette men er in de eerste plaats op, of

- 1) Zie § 6 geval 4.
- 2) Zie § 6 geval 4.
- 3) Want door de gedurige beweging der hals kan op die plaats zelfs een niet zeer harde aanwassing scheuring veroorzaken, en is dus levensgevaarlijk.
- 4) Indien het middenrif aan de ribben aangewassen is, zonder dat de aanwassing de long raakt, is het dier dadelijk geoorloofd.
- 5) Natuurlijk behoudens het tusschen haakjes bijgevoegde in geval f.

een der drie bezwarende omstandigheden, die zich bij elke hangende aanwassing kunnen voordoen (zooals in § 5 omschreven is), hier aanwezig zijn.

Is dit niet het geval, dan is het dier *dadelijk geoorloofd*.

Wanneer echter die tweede aanwassing niet geheel loshangt, maar zich ook met het ander uiteinde aan eenige plaats vastgehecht heeft (al is het ook aan dezelfde kwabbe waaraan de hoofdaanwassing zit) is het dier *dadelijk ongeoorloofd* (טִרְפָּה וְלֹא מוֹעִיר מִבְּרִיקָה).

§ 9. Aanwassing op een en dezelfde kwabbe (כִּרְכָּה מִיָּנִיה וּבֵיהָ of כִּרְכָּה מִמָּקוֹם לְמָקוֹם).

Indien twee plaatsen *éener* kwabbe – groote of kleine – aan elkander zijn aangewassen, dan blaast men de long op. Indien het dan blijkt, dat het vlak der long tusschen de beide einden der aanwassing *glad en effen* blijft, dan is het dier *dadelijk geoorloofd*. Trekt zich echter bij het opblazen de long op deze plaats te zamen in *rimpels of plooien* (מִקְמַט קְמָטִים) dan is het dier *dadelijk geoorloofd* 1).

§ 10. Aanwassing aan de Warda (כִּרְכוֹת בְּוֶרְדָּא).

Eene aanwassing van de Warda naar eenige andere plaats is *altijd* een *onregelmatige aanwassing* en valt dus onder de bepaling van § 7. Zelfs al is zij schijnbaar regelmatig aan het naastliggend deel der groote of kleine (lang- en dikvormige) kwabbe aangewassen, is het toch inderdaad *onregelmatig* en het dier is *ongeoorloofd* 2).

Immers, de beweging der Warda bij de ademhaling wordt door elke aanwassing belemmerd, zoodat dit levensgevaarlijk is.

Evenzoo, indien de Warda aan de haar omhullende zak is aangewassen, of indien *twee Warda's*, die uit één stam komen 3) aan elkander zijn aangewassen, is het dier *ongeoorloofd*.

Daarentegen indien de Warda aan haar *eigen stam* is aangewassen en het daaronder gelegen vlak der long blijft glad en effen (zie § 9), dan is het dier *dadelijk geoorloofd*, omdat deze aanwassing *regelmatig* en daarom zonder gevaar is (שָׁכֵן רִבִּיתִיהוּ).

1) Immers dan is blijkbaar de aanwassing *korter* dan het tusschen gelegen vlak der long, en er moet scheuring ontstaan.

2) Omtrent de vraag of bij aanwassing der Warda nader onderzoek mag plaats hebben, zie Hoofdstuk XI. B geval 11 en noot aldaar.

3) Zie Hoofdstuk 8 § 7.

§ 11. Bij aanwassing die de long zelf niet raken, bijvoorbeeld indien het vlies der luchtpijp, of de enkele zak der *Warda* aan een plaats buiten de long is aangewassen, is het dier *geoorloofd*.

Overigens echter moet bij vreemdsoortige en twijfelachtige gevallen de geestelijkheid geraadpleegd worden.

§ 12. Er kunnen gevallen voorkomen, dat eene op zich zelf *niet gevaarlijke* aanwassing verbonden is met eene andere ongesteldheid der long, op diezelfde plaats, zoodat het dier toch *ongeoorloofd* moet worden verklaard (תִּרְתִּי לְרִיעוּתָא). Aan dit punt is een afzonderlijk hoofdstuk (hoofdstuk XIX) gewijd.

HOOFDSTUK XI.

Afwrijving of afvliezing (מִיעוּךְ).

§ 1. In het vorige hoofdstuk § 3 is reeds uiteengezet, dat een slijmvlies, alleen door uitwaseming ontstaan, zonder opening in de long, meestal onschadelijk is. Wanneer dus eene aanwassing zoodanig is, dat zij het dier ongeoorloofd zou doen zijn, is het van belang te onderzoeken, of deze aanwassing misschien niets anders is dan een verdikt slijmvlies, *zonder eenige opening in de long*. Immers, indien dit het geval is, is het dier *geoorloofd*.

Dit nader onderzoek nu bestaat in het „afwrijven” of „afvliezen” en in het daarbij behoorend *onderzoek tijdens de opblazing*. In de meeste plaatsen is het gebruikelijk geworden, bij gewone *onregelmatige aanwassing* (בְּרִכּוֹת שְׁלֹא בְּסִדְרָן) en in eenige andere gevallen (zie overigens afdeeling c van hoofdstuk XI) dit nader onderzoek toe te passen.

In eenige gemeenten daarentegen past men dit nader onderzoek niet toe 1). Waar het dus mogelijk is, dit onderzoek geheel te vermijden, blijft men liever in de *ongeoorloofdverklaring* van het dier berusten.

§ 2. Het „afwrijven” geschiedt aldus:

De Sjochet neemt de long uit het lichaam en als hij zich overtuigd heeft, dat geen andere ongesteldheden of bezwarende omstandigheden aan de long te vinden zijn, dan neemt hij de aanwassing *geheel dicht aan* „de long tusschen vinger en duim. Hij wrijft dan de aanwassing aanhoudend tusschen de vingers,

1) Zie Hoofdstuk X, noot op מִיעוּךְ.

langzaam en voorzichtig er op lettend, dat hij niets met zijn nagels scheurt. Indien nu de aanwassing na een poos van zachte wrijving geheel of gedeeltelijk hard blijft en niet begint los te gaan, dan is het eene *wezenlijke aanwassing* (כִּרְכָּה גְּמוּרָה) en het dier is *ongeoorloofd*. Helpt het wrijven wel, dan doet hij dit zoolang tot de aanwassing, al dunner en dunner wordend, eindelijk zich geheel van de long loslaat, zoodat *niets* van de aanwassing op deze plaats der long meer zit.

Vervolgens legt hij (of houdt hij) een weinig lauw water juist op die plaats der long, waar de aanwassing zat; en dan wordt de long opgeblazen. Nu geve de onderzoeker acht 1). Indien bij het opblazen het water *opborrelt* (מִכְצָבִיץ) dan is er *een opening in de long* en het dier is *ongeoorloofd* (טִרְפָּה). Indien echter het water *niet opborrelt* (אֵינוֹ מִכְצָבִיץ) dan is de long onbeschadigd en het dier is *geoorloofd* (כָּשֵׁר).

§ 3. In zeker opzicht zou reeds nagenoeg uit al het vroegere blijken, in welke gevallen dit onderzoek *noodig is en mag toegepast worden*. Toch zullen wij hier eene duidelijke opgave laten volgen,

- a. van die onschadelijke aanwassingen, waarbij dit nader onderzoek niet eens noodig is,
- b. van die gevaarlijke aanwassingen, waarin het onderzoek **niet mag** toegepast worden en niet baat,
- c. van die, waarbij het onderzoek wel toegepast wordt.

Eensdeels is deze herhaling nuttig voor den lezer als resumé van al het besprokene in hoofdstuk X, anderdeels geeft het gelegenheid tot het bijvoegen van enkele nieuwe opmerkingen.

A. Aanwassingen, die onschadelijk zijn en waarbij het dier dadelijk geoorloofd is (כָּשֵׁר בְּלֹא בְּרִיקָה).

1. Twee naastliggende kwabben, regelmatig van den stam tot aan de spits, aan elkander verbonden.
2. Twee naastliggende kwabben, binnen de eerste helft met elkander verbonden, zelfs al heeft de aanwassing dan eene tus-

1) De onderzoeker lette wel op, dat hij zijn waarneming doet op het oogenblik dat de opblazer de lucht inblaast, en niet op een oogenblik, waarop deze de lucht inhoudt. In het laatste geval beteekent het onderzoek niets.

schenruimte. [In deze beide gevallen, ook wanneer een der kwabben eene groote kwabbe is.]

3. De bovenste rechterkwab *geheel* aan de luchtpijp aangewassen.

4. De *geheele* long, *geheel* aan de ruggegraat aangewassen.

5. Eene overtollige kwab, regelmatig in de kwabbenrij staande, ook regelmatig aan de aangrenzende kwabbe aangewassen. [Zie voor deze 5 gevallen hoofdstuk X § 6.]

6. Eene hangende aanwassing, waarbij geen der drie bezwarende omstandigheden voorkomen. [Zie hoofdstuk X § 5 en § 8].

7. Eene aanwassing van twee plaatsen op dezelfde kwabbe, waarbij bij opblazing het tusschenliggende glad blijft en *niet* zamentrekt. [Zie hoofdstuk X § 9.]

8. Eene hangende aanwassing, voortkomende uit een *verhard* *gezwel* (טִנָּרָא) 1).

9. Het middenrif (חֲצֵר הַכֶּבֶד) aan de ribben aangewassen.

10. De luchtpijp (גִּרְגֵּרֶת) aan een plaats buiten de long aangewassen.

11. De *zak* der *Warda* aan een plaats buiten de long verbonden.

12. De *Warda* aan haar stam aangewassen (zie hoofdstuk X § 10).

13. *Hangende longvezelen* (דִּלְדִּלֵי רִיאָה) en losse van zelf afvallende *vliezen* (רִירִין) (zie hoofdstuk X § 3).

B. Aanwassing, waarbij het dier *d a d e l i j k* *o n g e o o r l o o f d* is, zoodat de »afwrijving» niet helpt en dus wegblijven moet (טִרְפָּה וְלֹא מוֹעִיל בְּדִיקָה).

1. Eene hangende aanwassing, die bij het opblazen zich met lucht vult; of die in een met etter gevulden knop eindigt; of die zich bevindt tegenover een wond of breuk aan de ribben. [Zie hoofdstuk X § 5].

2. Elke aanwassing, voortkomende uit een *ettergezwel* (בִּיעָה). [Zie hoofdstuk X § 12].

3. Een aanwassing, die uit een *verhard gezwel* (טִנָּרָא) voortkomt en zich dan aan eene andere plaats der long vasthecht.

4. Elke aanwassing uit eene *verstopping* in de long (אָטום) voortkomende.

5. Elke aanwassing uit een ingevallen en *rimpelende plaats* der long (קִמָּט) voortkomende.

1) Ofschoon hiervan nog niet gesproken is, mocht dit geval toch in deze opgave niet ontbreken. (Zie Hoofdstuk XII § 12).

6. Een overtollige kwab aan de voorzijde der long (יִרְרֵת מְקַמָּא), aan de long, aan het hartvet, aan de zak der Warda of aan eene andere plaats aangewassen.

7. In het algemeen elke aanwassing op een plaats waar de long reeds bovendien eene eenigszins ernstige ongesteldheid heeft. [Zie omtrent de gevallen van 2—7 hoofdstuk X § 11].

8. Eene aanwassing van twee plaatsen eener kwabbe, korter dan het tusschenliggend vlak, zoodat dit laatste bij het opblazen samengetrokken wordt. [Zie hoofdstuk X § 9].

9. Twee naast elkander liggende kwabben gezamenlijk met de rugzijde aan de ribben aangewassen. [Zie hoofdstuk X § 7 letter f].

10. Eene kwabbe aangewassen aan de twee kleine ribben, die het naast aan den hals grenzen.

11. Twee Warda's uit één stam doch aan elkander aangewassen. [Zie hoofdstuk VIII § 7.]

12. De Warda aangewassen aan haar zak (כֵּס) of aan eenige andere plaats 1).

13. Alle onregelmatige aanwassingen der long bij kalveren, bokken of lammeren, beneden 12 maanden oud.

C. Aanwassingen, waarbij het »afwrijven» met het daarbij behoorend onderzoek der long wordt toegepast (שְׁצִירָה בְּדִיקָה).

1. Twee naast elkander liggende kwabben op de tweede helft aan elkander verbonden.

2. Twee naast elkander liggende kwabben met de van elkander afgekeerde zijden aan elkander aangewassen.

3. Twee niet naast elkander liggende kwabben aan elkander verbonden.

4. De long aan het middenrif aangewassen. [Voor deze 4 gevallen zie hoofdstuk X § 7.]

5. Eene regelmatige aanwassing maar met één of meer *tusschenruimten* (תִּלְוֹנוֹת).

6. Eene kwabbe aan de ribben (behalve de twee kleine aan den hals) of aan het hartvet of aan het vet der luchtpijp aangewassen [zie hoofdstuk X § 7 letter e.]

7. De long niet geheel maar met *tusschenruimten* (בְּפִלּוּשׁ) aan de luchtpijp, of aan de vetpijp of aan den ruggegraat aangewassen. [Zie hoofdstuk X § 6 letter c en d.]

behoort bij B

1) In sommige plaatsen heeft men ook het gebruik *de aanwassingen der Warda „af te wrijven”*. Dit mag ook daar niet anders geschieden dan bij bepaalde noodzakelijkheid. In het algemeen echter behoort men bij Warda-aanwassingen de »afwrijving» niet te doen plaats hebben,

8. Eene regelmatige aanwassing, maar die bij het opblazen naar buiten valt.

9. De geheele long aan de ribben aangewassen.

HOOFDSTUK XII.

Gezwellen (בועות ומגורות).

§ 1. Gezwellen op de long komen dikwijls voor en in verschillende vormen. Zij worden verdeeld in 2 soorten: 1. *Etter of vochtgezwellen* (בועות). 2. *Drooge, harde gezwellen* (מגורות). Bij etter of vochtgezwellen bevindt zich het vocht in een vliesachtig zakje (כיס) 1).

§ 2. Een enkel ettergezwel op het vlak van een kwab is op zich zelf zonder gevaar en het dier is *geoorloofd* (כשר). Doch kan door de plaats, waar een ettergezwel staat, of door andere bijkomende omstandigheden de ongesteldheden gevaarlijk en het dier *ongoorloofd* (טרפה). worden.

Zoodanige gevallen zijn vooral de volgende:

- a. Een ettergezwel op den zoom eener kwabbe (בועה בשפולי הריאה).
- b. Een ettergezwel door de kwabbe heen, aan de voorzijde en achterzijde der kwab zichtbaar (בועה הנפרת מעבר לעבר).
- c. Twee ettergezwellen vlak naast elkan-
der (שתי בועות כמוכות).

1) Verreweg de meeste *vochtgezwellen* zijn *ettergezwellen*, zoodat dan ook stilzwijgend onder het woord *בועה* (vochtgezwel) wordt verstaan *ettergezwel* (בועה במוגלא). Indien ook niet bepaald *etter* (מוגלא) maar *onzuiver* of *stinkend* of *zout water* in het gezwel wordt gevonden (מים כרוהים או עכורים) blijft het hetzelfde. Er zijn echter ook gezwellen met *zuiver water* (בועה במים נאים). In de meeste plaatsen worden deze ritueel gelijk gesteld met ettergezwellen. In sommige plaatsen echter neemt men aan, dat deze zuiver-water gezwellen onschadelijk zijn en ritueel met *harde gezwellen* (מגורות) op één lijn mogen geplaatst worden, zoodat in de gevallen van § 3, 5, 7, — ja, volgens enkelen ook in het geval van § 4 — het dier altijd *geoorloofd* is. Anderen zijn geheel of gedeeltelijk daartegen. In *dringende omstandigheden* (בשעת הדחק) raadplege men dus de geestelijkheid.

Wil men een water-gezwel onderzoeken, of het namelijk onzuiver of zuiver water bevat, dan opene men het met een houten stift, of met een stroohalm of doorn, maar niet met metaal. want dit maakt het water dadelijk zoutachtig.

Bloedgezwellen zijn gelijk aan *ettergezwellen*. Gezwellen met *lucht* gevuld staan gelijk met *zuiver-water gezwellen*.

- d. Eén ettergezwel als twee uitziende (כּוּעָה
(אַחַת וְנִרְאָה בִּשְׁתֵּי)).
- e. Een ettergezwel tegenover een hard ge-
zwel (טִנָּא נֶגֶד הַכּוּעָה).
- f. Een ettergezwel aan de Warda (כּוּעָה בְּוִרְדָּא).
- g. Andere bijzondere omstandigheden.

Deze verschillende gevallen worden in de volgende para-
grafen nader uiteengezet.

§ 3. (כּוּעָה בִּשְׁפּוּלֵי הָרִיָּאָה). Wanneer zich op den dun toe-
loopenden zoom 1) eener kwabbe een ettergezwel bevindt, dan
is het gevaarlijk 2).

Indien het gezwel nu toch nog op het vlak der kwabbe ligt,
zoodanig dat nog een draadbreedte longvleesch tusschen het ge-
zwel en de *uiterste rand* (חִירֹד) zichtbaar is (חֵוט בְּשָׁר מִקִּיף) dan
is het dier *geoorloofd* (בָּשָׂר). Al is het niet dadelijk zichtbaar,
maar eerst na het behoorlijk opblazen, is het dier ook *geoorloofd*.

Komt echter geen draadbreedte vleesch te zien, en bedekt dus
het gezwel den geheelen uitersten rand van een zoom der kwabbe,
dan is het dier *ongoorloofd* (טִרְפָּה).

§ 4. (כּוּעָה הַנִּפְקֶת מֵעֵבֶר לְעֵבֶר). Indien zich een gezwel be-
vindt op de vóórzijde der kwabbe (מִקְדָּמָא) en oox juist daartegen-
over op de achterzijde, (מִגְבָּה) dan is er gevaar dat het gezwel
door de kwabbe heenloopt en de luchtpijptak verrot is.

Om dit te onderzoeken opent men het gezwel aan één zijde.
Loopt nu uit *die* opening *al* het vocht, ook dat van het gezwel
der andere zijde, dan is het dier *ongoorloofd* (טִרְפָּה). Het is
één doorlopend gezwel. — Is dit niet het geval, maar blijft het
gezwel aan de andere zijde zijn vocht behouden, dan is het dier
geoorloofd (בָּשָׂר). Het zijn dan twee gezwellen en er bestaat
geen grond, om aan verrotting van den luchtpijptak te denken.

Daar nu de luchtpijptak zich niet uitstrekt tot aan den spits
der kwabbe, maar ophoudt bij kleinvee op *twee* vingerbreedten,
bij groot vee op *vier* vingerbreedten afstand van de spits, zoo is
deze paragraaf niet van toepassing op dat gedeelte der kwabbe

1) Dit is dus niet van toepassing op het breede deel van den achterzoom
der *grootte* kwabben (גַּג הָאוּמָה). Daar is het niet gevaarlijk, omdat daar
meer dan een draad longvleesch het gezwel omringt. Daarentegen is de
achterzoom der *kleine* kwabben die aan den ruggegraat ook smal toelopen,
wel daaronder begrepen.

2) Vooral, omdat er gevaar is voor openbreken van het gezwel, en daar-
door voor beschadiging der long.

aan de spits, waar de luchtpijptak zich niet uitstrekt. Indien *dáár* een doorlopend gezwel gevonden wordt, is het dier *geoorloofd* (בָּשָׂר) 1).

§ 5. (שְׁתֵּי בועות הפמוכות). Indien twee ettergezwellen vlak naast elkander staan, is het gevaarlijk 2). Men onderzoekt dan of zij inderdaad *vlak naast elkander* staan. Zijn zij, na het opblazen van elkaar gescheiden door een *stroohalmbreedte gezond longvleesch* (הַפֶּרֶשׁ בָּקָשׁ) met gezonde longkleur (מַרְאֵה רִיאָה) dan is het dier *geoorloofd* (בָּשָׂר). Is dit niet het geval, dan is het dier *ongeoorloofd* (טֹרֶפָה).

§ 6. (בועה אחת וּנְרָאָת בְּשְׁתֵּי). Indien een gezwel zoodanig uitziet dat er twijfel bestaat of het *één* is of *twee* zijn, dan onderzoekt men dit. Men opent namelijk één zijde van het gezwel en laat het vocht uitloopen. Blijft nu in de andere zijde van het gezwel het vocht nog zitten of indien er twee etterzakjes zijn, dan zijn het twee gezwellen vlak naast elkander (שְׁתֵּי בועות הפמוכות) en het dier is *ongeoorloofd* (טֹרֶפָה). Loopt echter uit die eene opening *al* het vocht uit, en ziet men tevens, dat slechts één *etterzakje* (כֵּס) in het geheel aanwezig is, dan is het dier *geoorloofd* (בָּשָׂר). Het is dan slechts één gezwel.

§ 7. (מַנְרָא נָגֵד בועה). Indien tusschen kwabben in op de binnenkant der ééne kwabbe zich een *vochtgezwel* (בועה) bevindt en daartegenover op den binnenkant der andere een *hard gezwel* (מַנְרָא) staat, dan is het dier *ongeoorloofd*. Het hard gezwel stoot tegen het vochtgezwel, doet het openbreken en vandaar ontstaat beschadiging der long.

Indien twee *ettergezwellen* op deze wijze tegenover elkander staan (שְׁתֵּי בועות זו נגד זו), is het dier *geoorloofd*. Beiden zijn zacht en stooten elkaar dus *niet* stuk. Evenmin is dit het geval, indien twee harde gezwellen (מַנְרוֹת) zoo tegenover elkander staan, ook zij beschadigen elkander *niet* en het dier is dan ook *geoorloofd* (בָּשָׂר) 3).

1) Volgens sommigen is deze maat kleiner en wel bij kleinvee op één vingerbreedte, bij groot vee op twee vingerbreedten afstands van den spits. Men zij dus voorzichtig de bovengenoemde maat niet ruim te nemen. Eigenlijk loopen ook nog kleinere luchtpijpsvertakkingen door al de cellen der long tot aan de spits. Doch deze zijn niet zoo gewichtig, dat hun beschadiging levensgevaar veroorzaakt.

2) Er bestaat dan eene inwendige beschadiging der long, die op één plaats weë ettergezwellen voortbrengende, voor gevaarlijk moet worden gehouden.

3) Men moet dan echter vooral goed onderzoeken, of het wel harde gezwellen zijn (zie § 11 in dit hoofdstuk).

§ 8. (בועה בִּוּרְדָא). Een ettergezwel op de Warda staat over het algemeen gelijk met een op eene andere kwabbe. Toch is in eenige *bizondere* gevallen belangrijk verschil. Er is dus bij een ettergezwel op de Warda het volgende in acht te nemen :

Bij de andere kwabben namelijk loopt de *luchtpijptak* (כִּמְפוֹן) door het *dikke deel* (מְקוֹם הָעֵב) en dus is een doorlopend gezwel (בועה מַעְבֵּר לְעֵבֶר) daar alleen op dit dikke gedeelte gevaarlijk. Bij de Warda echter is op de *geheele onderste helft* (aan den stam) ook op het dun gedeelte naar den rand toe (מְקוֹם הָרֵק) (בְּשִׁפּוּלִי) gevaar voor verrotting van den luchtpijptak. Als dus een doorlopend gezwel op de onderste helft der Warda staat, ook al is het dicht bij den raud, is het dier *ongeoorloofd* (טְרָפָה).

Daarentegen indien zulk een doorlopend gezwel op de *bovenste*, naar de borst toegekeerde helft staat (waar de groote luchtpijptak niet loopt), dan wordt het beschouwd als een ettergezwel op den rand (בועה בְּשִׁפּוּלִי) (zie § 3). Indien er minstens een draadbreedte gezond longvleesch om heen is, dan is het dier *geoorloofd* (כִּשְׂר).

Indien zich *onder* de Warda een doorlopend ettergezwel bevindt, zoodat de Warda daarop ligt, dan is het dier *ongeoorloofd* (טְרָפָה), want ook daar is gevaar voor verrotting van den luchtpijptak.

Indien een ettergezwel op de *gleuf* (הַרְיִץ) der Warda staat, is het dier *ongeoorloofd* (טְרָפָה). (Zie volgende par. lett. b).

§ 9. Nog eenige gevallen, waarin een ettergezwel gevaarlijk is, zijn :

- a. Een ettergezwel op het bovendeel der bovenste rechter- of getakte kwabbe (בועה בְּחֵצֵי הָעֵלְיוֹנָה שֶׁל אוֹנָה הַמִּתְפַּצֶּלֶת). De wrijving tegen de luchtpijp veroorzaakt openbreking van het gezwel en beschadiging der long.
- b. Een ettergezwel op de *gleuf* der bovenste rechterkwabbe (בועה בְּחֵרִיץ שֶׁל אוֹנָה הָעֵלְיוֹנָה) en in het algemeen *elk ettergezwel* op een *gleuf* (הַרְיִץ) 1), omdat zij als twee vlak naast elkander staande ettergezwellen (כ' בועות הַמְּמוּכּוֹת) te beschouwen zijn.
- c. Een ettergezwel op een rimpel of rimpelige plaats (קֶמַט). (zie hoofdstuk X § 9). Het is gevaarlijk en maakt het dier *ongeoorloofd*. Door de beweging op die plaats en de

1) Onverschillig of de gleuf op die plaats behoort te zijn, of niet.

onvastheid van den bodem van het gezwel is er gevaar voor loslating of openbreking van het gezwel.

d. Een ettergezwel op een plaats, waar verstopping aanwezig is (אָמום, zie hoofdstuk XIII § 1) of op een bultige plaats (גִּבְשׁוּשִׁית, zie hoofdstuk V § 11).

e. Een ettergezwel, dat bij het opblazen eenig geluid doet hooren (מִשְׁמַעַת קוֹל). De lucht die dit geluid voortbrengt, bewijst beschadiging der long.

f. Een ettergezwel met uitslag of puistjes (שָׁחִין) bezet.

In al deze gevallen is het dier ongeoorloofd (טֶרֶפָה).

§ 10. *Blazen* (of blaren) (מוֹרָסָא) zijn een soort gezwollen, die niet op de oppervlakte der long liggen, maar zich *tusschen* het *huidvlies* en *het vleesch der long bevinden*. Zij zijn indien de daarboven liggende huid *gezonde longekleur* heeft, *zonder gevaar*. Waar zij zich dus bevinden, het dier is altijd *geoorloofd* (כָּשִׁיר).

Wanneer dus in de gevallen, in de vorige paragrafen beschreven, het ettergezwel bij het opblazen blijkt te zitten onder de huid der long, en die huid heeft een *gezonde longkleur* (מִרְאֵה רִיאָה), dan is het dier *geoorloofd* (כָּשִׁיר).

§ 11. *Drooge harde gezwollen* (טִנָּרוֹת) zijn zulke, die geheel zonder eenig vocht *steenachtig* van inhoud zijn. Zij zijn *zonder gevaar*. Hetzij er een op het vlak der long of aan den *zoom* (כְּשָׁפוּלִי) staat, of ook als twee vlak naast elkander staan (כִּי טִנָּרוֹת), of in de andere boven bij ettergezwollen genoemde gevallen — het dier is altijd *geoorloofd* (כָּשִׁיר).

Men moet echter wel onderzoeken, of zij inderdaad hard en droog zijn. Indien er ook de minste vochtigheid in bespeurd kan worden, dan is het geen *hard en droog gezwel* (טִנָּרָא), maar moet als *ettergezwel* (בוּעָה) worden beschouwd.

§ 12. Indien uit een *ettergezwel* een *aanwassing* voortkomt (סִרְכָּה מִתּוֹךְ הַבוּעָה) (zie hoofdstuk XI afdeeling B 2) hetzij een *hangende* (סִרְכָּה תְּלוּיָה) of een andere aanwassing, dan is het dier *ongeoorloofd* (טֶרֶפָה).

Indien uit een *droog of hard gezwel* of uit een *blaas* een *aanwassing* voortkomt, is het een *hangende aanwassing* (סִרְכָּה תְּלוּיָה) of (סִרְכָּה תְּלוּיָה מִתּוֹךְ מוֹרָסָא) dan is het dier *geoorloofd* (כָּשִׁיר). Hecht zich echter de *aanwassing* aan een andere plaats vast, dan is het dier *ongeoorloofd* (טֶרֶפָה).

HOOFDSTUK XIII.

V e r s t o p p i n g (אָטום).

§ 1. Wanneer men bij de betasting der long voelt, dat een kwabbe of een gedeelte eener kwabbe eenigszins stijf of hard is, doch overigens de *gezonde longkleur* (מְרִיאָה רִיאָה) heeft, dan moet de long opgeblazen worden. Blijkt het nu, dat dit stijve gedeelte bij het opblazen *onbewegelijk blijft, niet stijgt en zich niet uitzet* (אֵינוֹ עוֹלָה בְּנִפְיָהּ), dan moet een *nader onderzoek* plaats hebben.

Immers er is te vreezen voor eene sterke verstopping op deze plaats, die, indien dit het geval is, het dier *ongeoorloofd* zou doen worden. Is de verstopping echter van voorbijgaanden aard, of is de onbewegelijkheid van dit gedeelte veroorzaakt door *etter* of *slijm*, dat zich op die plaats onder de huid heeft neergezet, dan is het dier *geoorloofd*.

§ 2. Het nader onderzoek moet dan op de volgende wijze geschieden: Men betast de plaats met de hand, strijkt er eenige malen over heen en ziet dan of de plaats zich laat opblazen.

Blijft zij nog onbewegelijk, dan legt men de long eenige oogenblikken in lauw water en giet tevens lauw water in de luchtpijp, schudt vervolgens de long goed door, laat dan het water weer uitloopen en blaast dan de long weder op. Indien de plaats dan bij het opblazen mede beweegt en zich uitzet, is het dier *geoorloofd* (כָּשֵׁר) 1).

Blijft zij echter ook dan nog onbewegelijk, dan make men *zeer voorzichtig* eene opening in het huidvlies der long op die plaats, doch zorg er voor, dat men geen opening in het vleesch der long make 2); men overtuige zich dan, of ook op die plaats onder de huid *etter* of *slijm* zich heeft vastgezet. Is dit inderdaad het geval, dan is het dier *geoorloofd* (כָּשֵׁר). De onbewegelijkheid ontstond dan door dit vocht.

Vindt men echter ook geen *etter* of *slijm*, waaraan de onbewegelijkheid zou zijn toe te schrijven, dan beproeve men het volgende:

Men neme een weinig water of een vêr, legge het water of de vêr op de plaats waar het huidvlies geopend is en blaze nu de long weder op. Indien dan door het opblazen het water

1) Het lauwe water kan de tijdelijke verstopping verdunnen of oplossen.

2) Indien dit laatste geschied is, dan is het middel van opblazen niet meer mogelijk, en ofschoon men *dan* *etter* of *slijm* onder de huid ziet, is het dier *ongeoorloofd* (מְרִפָּה).

opborrelt (מִבְּצֵבִץ) of de vêr zich opheft, dan is het dier *geoorloofd* (כָּשֵׁר); zoo niet, dan is het *ongeoorloofd* (טֵרֶפָה) 1).

§ 3. Indien men ziet, dat over de eenigzins harde of stijve plaats roode streepen loopen, dan is het gevaarlijker. Wanneer dan bij het *eerste* opblazen de plaats onbewegelijk blijft, is het dier dadelijk *ongeoorloofd* (טֵרֶפָה) 2).

§ 4. Indien eene aanwassing uit zulk eene plaats van verstopping voortkomt (סִרְכָה מֵתוֹךְ אֲטוּם), ook al is het slechts eene *hangende aanwassing* (סִרְכָה תְּלוּיָה), dan is het dier dadelijk *ongeoorloofd* (טֵרֶפָה). Er mag geen verder onderzoek plaats hebben.

HOOFDSTUK XIV.

Eenige gevallen van inwendig bederf der long.

(רִיאָה שֶׁנִּשְׁפָּכָה בְּקִיתוֹן, שֶׁנִּפְוָהָ בְּמֵו בְּתִיָּה, שֶׁנִּפְלָה הַתִּיכוֹת הַתִּיכוֹת וְנוֹ)

§ 1. Indien een long *uitwendig*, dat wil zeggen: wat het huidvlies betreft, nog in zijn geheel is, maar *inwendig* (namelijk het longvleesch) *geheel* of *gedeeltelijk tot vocht vergaan is* (רִיאָה שֶׁנִּשְׁפָּכָה בְּקִיתוֹן), dan moet onderzocht worden of ook de *luchtpijptakken* (סִמְפוֹנוֹת) mede vergaan zijn of niet. Zijn de *luchtpijptakken geheel* of *gedeeltelijk* vergaan, dan is het dier *ongeoorloofd* (טֵרֶפָה).

§ 2. Dit onderzoek heeft aldus plaats. Men legt de long in een gladden pot van metaal of aardewerk, maakt een opening in de long ter plaatse van het bederf en laat het vocht uitloopen. Indien nu het vocht helder en niet stinkend is, en indien er *geene* witte vezeltjes in zijn, dan is het dier *geoorloofd* (כָּשֵׁר). Zijn echter in het vocht witte vezeltjes 3), of indien het troebel of stinkend is 4) dan is het dier *ongeoorloofd* (טֵרֶפָה).

§ 3. Indien eene long na den dood van het dier *stijf*, in

1) Immers, als het water opborrelt, of de vêr zich opheft, dan is er geene geheele verstopping. Geschiedt dit echter niet, en *blijft* alles onbewegelijk, dan heeft er geheele verstopping plaats.

2) Men raadplege, zoo noodig, in dit geval nog de geestelijkheid. Evenzoo, indien witte strepen zichtbaar zijn, raadplege men de geestelijkheid.

3) Deze witte vezeltjes zijn de overblijfsels van vergane luchtpijptakken.

4) Troebel of stinkend vocht is een bewijs voor een ziekelijken toestand, die verder onderzoek onnoodig doet zijn en het dier *ongeoorloofd* maakt.

opgeblazen staat in het lichaam gevonden wordt (רִיאָה שְׁנִפּוּתָהּ), dan is het dier *ongeoorloofd* (טָרְפָה).

§ 4. Indien eene long wel in het dier ongeschonden en schijnbaar gezond gevonden wordt, maar nadat men haar er uitgenomen en opgehangen heeft, *in stukken valt* (רִיאָה שְׁנִפְּלָה הַתִּיכוֹת הַתִּיכוֹת), dan is zij inwendig ongezond en het dier is *ongeoorloofd* (טָרְפָה).

§ 5. Indien eene long *hard als hout* is (קָשָׁה כְּעֵץ), of ook indien de huid stijf, houtachtig *op het gevoel* is (מְשֻׁמוּשָׁה כְּעֵץ), dan is het dier *ongeoorloofd* (טָרְפָה).

§ 6. Indien eene long, ofschoon zij van nature zeer licht is, evenwel bijna alle gewicht verloren heeft (ongeveer zoo *licht als hout* dat inwendig geheel vergaan is) (קָלָה כְּעֵץ) dan is het dier *ongeoorloofd* (טָרְפָה) 1).

HOOFDSTUK XV.

Verwelking (צִמְקָה) en verdrooging (יָבֵשׁ) der long.

§ 1. De long is in hare natuurlijke gesteldheid vol, zacht, veerkrachtig, zooals bijvoorbeeld een druif. Indien zij nu geheel of gedeeltelijk *deze* natuurlijke gesteldheid niet heeft, dan is dit een ziekteverschijnsel.

De lichtere graad van deze ziekte is *verwelking* (צִמְקָה); een zwaardere graad is *verdrooging* (יָבֵשׁ).

§ 2. „Verwelking” (צִמְקָה) bestaat daarin, dat de long rimpelig samengetrokken is als een vrucht, die door lang liggen verdroogd, verwelkt, verflensd is.

Wordt dit slechts *op een klein gedeelte eener kwabbe* waargenomen, dan is het dier *dadelijk geoorloofd* (כָּשִׁיר).

Indien echter *het grootste gedeelte der long* in dien staat verkeert, dan legt men haar 24 uur in water, dat een weinig lauw is 2). Krijgt de long na die 24 uren den gewonen vollen vorm weer terug, dan is het dier *geoorloofd* (כָּשִׁיר). De long zelf echter *blijft* ongeoorloofd voor het gebruik.

1) In al deze gevallen, bij eenige meerdere of mindere verandering, is het raadzaam, de geestelijkheid te raadplegen.

2) Des zomers in gewoon koud water, des winters in eenigszins lauw water, dat dan gedurende die 24 uren lauw gehouden wordt.

Indien echter de long ook na die 24 uren in den staat van verwelking verkeert, dan is het dier *ongeoorloofd* (טִרְפָּה).

§ 3. De oorzaak van deze ziekte van *verwelking* wordt door onze geleerden toegeschreven aan *schrik*. Deze schrik kan ontstaan door een *natuurverschijnsel*, zooals *donder*, *storm* of iets dergelijks (צִמְקָה בִּירֵי שָׁמַיִם). De ziekte zal dan van meer voorbijgaanden aard zijn; door het 24 uur in water liggen zal het verschijnsel der long verdwijnen.

Gevaarlijker is het, indien de schrik *door eene menschelijke handeling* wordt te weeg gebracht (צִמְקָה בִּירֵי אָדָם), zooals het slachten van een ander dier voor zijne oogen, een plotseling zwaar geschreeuw of iets dergelijks. Dan is de ziekte meer blijvend, ook na 24 uren in water liggen blijft de long „*verwelkt*” en het dier is *ongeoorloofd* (טִרְפָּה).

§ 4. In twee gevallen van verwelking moet men de geestelijkheid raadplegen:

- 1e. indien ééne geheele kwabbe (of het *grootste deel* eener kwabbe) aan verwelking lijdt.
- 2e. indien men *zeker weet*, dat de schrik door eene menschelijke handeling heeft plaats gehad.

§ 5. *Verdrooging* (יָבֵשׁ) bestaat daarin, dat de plaats op de long wel glad, doch geheel verdroogd, zonder veerkracht is.

Ook al wordt dit op een *klein gedeelte* eener kwabbe, op een enkel plekje waargenomen, is het dier toch *ongeoorloofd* (רִיאָה טִרְפָּה). Alleen moet men onderzoeken of er inderdaad verdrooging plaats heeft, en dit geschiedt aldus:

Na opblazing drukt men met het scherpe van den nagel des duims op de verdroogde plaats. Indien het daardoor verkregen gleufje na eenigen tijd van zelf weer verdwijnt, dan is het geen wezenlijke verdrooging en het dier is *geoorloofd* (כָּשֵׁר). Blijft echter de gleuf zichtbaar, dan is het dier *ongeoorloofd* (טִרְפָּה).

§ 6. Indien in het geval van verdrooging bij het opblazen 1) de huid op de verdroogde plaats open springt, dan is het dier dadelijk *ongeoorloofd* (טִרְפָּה).

1) Men blaze de long dan ook op de gewone wijze op, niet overmatig sterk.

HOOFDSTUK XVI.

Onregelmatige kleur der long (מראות הריאה).

§ 1. De natuurlijke kleur der long bij een dier is rosé. Elke andere kleur is een teeken van niet-gezonden toestand. Deze andere kleuren die de long hebben kan, zijn te verdeelen in twee soorten:

- 1e. *Ongeoorloofde kleuren*, die levensgevaar aanduiden en waarbij het dier *ongeoorloofd* (טרפה) is (מראות פסולות), en
- 2e. *Geoorloofde kleuren*, die niet gevaarlijk zijn en waarbij het dier *geoorloofd* (כשר) is (מראות כשרות).

§ 2. De ongeoorloofde kleuren (מראות פסולות) zijn:

- a. *Geel* (מוריקא) in al de verschillende nuancen of graden van geelheid 1).
- b. *Vleeschkleur* (בשרא) de gewone kleur van rauw vleesch.
- c. *Zwart* (שחור) als inkt of als pik.
- d. *Wit* (לבן) in al de verschillende nuancen van witheid 2).

Indien de long, hetzij *geheel, gedeeltelijk, of zelfs op één enkel plekje* (אפילו במשור) een dezer kleuren heeft, dan is het dier *ongeoorloofd* (טרפה) 3).

§ 3. De geoorloofde kleuren (מראות כשרות) zijn:

- a. *Leverkleur* (כבדא).
- b. *Rood* (אדומה) van *steenrood* tot *donkerrood*, met al de daartusschen liggende nuancen (zie par. 5).
- c. *Groen* (ירקא) in al de verschillende nuancen.
- d. *Blauw* (לאזיר) in al de verschillende nuancen 4).

§ 4. Indien eene ongeoorloofde kleur aan de long bemerkt wordt, moet zij eerst opgeblazen worden. Behoudt de long of eenig plekje der long ook na het opblazen de ongeoorloofde kleur, dan is het dier *ongeoorloofd* (טרפה). Indien echter door opbla-

1) Hetzij als de dooier van een ei, of als saffraan, of als was enz.

2) Hetzij als de schaal of het wit van een ei, hetzij dofwit of helderwit.

3) Als herinneringsteeken kan dienen: אַל תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ כִּבְשֵׁל (Exod. XII,9). Gij moogt niet nuttigen מִכְשֵׁל לֶבֶן, שְׁחֹר, מִזְשֵׁל.

4) Herinneringsteeken voor de geoorloofde: כֹּאֵיל תֹּאכְלוּ (Gij moogt nuttigen כֹּבֵדָא אֲדוּמָה, יֶרֶקָה, לֹאזִיר) כֹּאֵיל.

zing en bestrijking met de hand de ongeoorloofde kleur *geheel en al* verdwijnt, dan is het dier *geoorloofd* (כִּישָׁר).

Wanneer bij het opblazen en bestrijken blijkt, dat de kleur niet op ééne plaats blijft, maar daarbij gedurig van plaats verandert, dan is het dier *geoorloofd*. De kleur ontstaat dan door een weinig losse etter, onder de huid zittende.

Indien eene ongeoorloofde kleur alleen op een ettergezwel zit, maar zich niet verder buiten het gezwel uitbreidt, dan is het dier *geoorloofd*. Een ettergezwel kan allerlei kleuren hebben, zonder dat dit gevaarlijk is.

§ 5. Indien eene plaats der long *rood van kleur* (מֵרֹאה אֲדוּמָה) is, dan zie men het daartegenoverliggend deel der ribben na. Is daar een wond of breuk te bemerken, dan is het dier *ongeoorloofd* (טָרְפָה). Wanneer echter bij het opblazen die roode kleur verdwijnt, en de gewone gezonde longkleur komt terug, dan is het dier *geoorloofd* 1).

§ 6. In die gevallen waar de long de *gewone gezonde longkleur* hebben moet, zooals bijvoorbeeld op de scheiding tusschen twee ettergezwellen (הַפֶּרֶשׁ בְּקִישׁ, zie hoofdstuk XII par. 5), of op de draadbreedte longvleesch tusschen een gezwel en den uitersten rand der kwabbe (רוֹט בְּשָׂר מְקִיף, hoofdstuk XII, par. 3) daar is *elke andere kleur dan de gewone gezonde longkleur ongeoorloofd* 2).

§ 7. Er is meestal veeljarige ondervinding en oefening noodig, eer men eene onregelmatige kleur der long *leert voelen*. De plaats der long, die eene vreemde kleur heeft, is iets gladder, ook iets zwaarder in het gevoel, soms ook kouder dan de andere deelen der long 3). — Zoodanige Sjochetim, die nog geen langen tijd fungeeren, en in dit opzicht nog niet door veeljarige praktijk geoefend zijn, *moeten derhalve bij elk onderzoek na het slachten de long uit het geslachte dier laten nemen, ze dan nazien en onderzoeken* 4).

1) Indien echter in dit geval de roode kleur in eene andere *geoorloofde* kleur verandert, *moet men de geestelijkheid raadplegen*.

In het algemeen, indien tegenover een wond of breuk aan de ribben een onregelmatige kleur (*geoorloofd* of *ongeoorloofd*) gevonden wordt, moet men de geestelijkheid raadplegen.

2) Immers alleen *gezonde* longkleur maakt daar het dier *geoorloofd*.

3) Op zoodanige plaats laat zich gewoonlijk elke longcel gemakkelijker van de andere afscheiden, dan daar, waar de long gezond is.

4) In het algemeen behooren jonge Sjochetim, in gevallen van onregelmatige of vreemde kleur der long *niet alleen* te beslissen, maar een anderen, meer ervaren Sjochet te raadplegen. Er is voor beslissing in deze gevallen meestal rijpe ervaring noodig.

Ten slotte dient nog opgemerkt te worden, dat als een onderzoek omtrent kleur noodig is, het daglicht daartoe het best geschikt is.

HOOFDSTUK XVII.

Eene opening in het middenrif (נֶקֶב בְּחֶצֶר הַכֶּבֶד).

§ 1. Ofschoon het onderzoek na het slachten zich hoofdzakelijk met de long bezig houdt, zonder dat men andere lichaamsdeelen behoeft te onderzoeken 1), is het echter noodzakelijk, hier een hoofdstuk omtrent eenig mogelijk gebrek aan het middenrif (חֶצֶר הַכֶּבֶד) tusschen te voegen 2). Immers reeds vroeger (Hoofdstuk II par. 7) is gezegd, dat het onderzoek begint met het maken van een opening in het middenrif, om daardoor tot de long te komen. Men moet derhalve van zelf het middenrif nazien of dit wel ongeschonden is.

§ 2. Het middenrif als beschot tusschen borstholte en buikholte en bestaande uit dicht aaneengesloten vliezen, moet deze beide deelen van het lichaam van elkander afsluiten. Een opening in het middenrif kan *gevaarlijk* zijn, indien zij zich bevindt op eene plaats waar zij niet bedekt of beschermd wordt, en indien zij „door en door gaat” (נֶקֶב מְפֹלֵשׁ) dat wil zeggen: als niet alleen de voorzijde, maar ook de achterzijde doorboord is.

Indien dus eene doorgaande opening in het middenrif gevonden wordt en wel daar, waar het middenrif vrij ligt, dan is het dier ongeoorloofd (טָרְפָה).

§ 3. Eene doorgaande opening in het middenrif is echter *niet gevaarlijk*, indien zij bij het leven van het dier door eenige oorzaak bedekt of digtgestopt is (סְתִימָה). De opening is dus *niet gevaarlijk*:

- 1°. indien zij is op dat gedeelte van het middenrif, dat aan de ribben grenst.
- 2°. als de opening geheel door vet bedekt is, al is het slechts aan ééne zijde.
- 3°. als over de opening een *vlies* (קָרוֹם) of *aanwassing* (סִרְכָא) heengegroeid is, al is het slechts aan ééne zijde.
- 4°. indien de opening toegezworen is.

In al deze gevallen is het dier geoorloofd (כֶּשֶׁר).

1) Zie overigens Hoofdstuk I § 3 en noot aldaar.

2) Dat wij dit hoofdstuk hier plaatsen, geschiedt, omdat wij thans genaderd zijn aan de bespreking van een opening in de long (zie volgend hoofdstuk). Daarom wilden wij dit vooraf laten gaan.

Wanneer echter de lever zelf, digt tegen het middenrif aanliggend, de opening bedekt, dan is het juist gevaarlijk met het oog op de lever, en het dier is *ongeoorloofd* (טִרְפָּה).

§ 4. Indien bij het onderzoek bemerkt wordt, dat het middenrif aan de *bovenmaag* (בֵּית הַכּוֹסוֹת) is aangewassen, dan moet men nazien of de maag ook door eenige spijker of speld of ander puntig voorwerp doorboord is. Indien men *eenig spoor van doorboring der maag* ontdekt, dan is het dier *ongeoorloofd* 1).

HOOFDSTUK XVIII.

Een gat of opening in de long (נֶקֶב בְּרִיאָה). Wormgaten in de long (מִוִּרְנָא בְּרִיאָה).

§ 1. Het is reeds uit verschillende vorige hoofdstukken duidelijk gebleken dat *elke opening, zelfs het kleinste gaatje in de long levensgevaarlijk* is. Immers bij de gevaarlijke ziekten (טִרְפוֹת) der long, in de vorige hoofdstukken omschreven, ligt bij de meesten juist het gevaarlijke daarin, dat er een opening in de long ontstaan is, of ontstaan zal.

Daaruit nu volgt van zelf de regel:

Indien er eene doorgaande opening (נֶקֶב מְפֹלֵשׁ) in de long gevonden wordt (die reeds bij het leven des diers aanwezig was), is het dier dadelijk *ongeoorloofd* (טִרְפָּה).

§ 2. Uit de zooeven genoemde bepaling blijkt echter ook, dat in twee gevallen het dier *geoorloofd* (כָּשִׁיר) is, en wel:

- a. *Indien de opening geene doorgaande opening is.*
- b. *Indien duidelijk blijkt, dat de opening door een of andere oorzaak na het slachten is ontstaan.*

In de volgende paragrafen zal nader uiteengezet worden:

- 1°. *Wat een doorgaande opening (נֶקֶב מְפֹלֵשׁ) is.*
- 2°. *Waardoor men weten kan of een opening vóór het slachten aanwezig was, of na het slachten is ontstaan.*

§ 3. Eene doorgaande opening (נֶקֶב מְפֹלֵשׁ).

De huid der long bestaat uit twee vliezen: *buitenhuid* en *binnenhuid*. Indien beiden doorboord zijn, is het een *doorgaande opening*. Doch niet alleen, wanneer beiden op dezelfde plaats doorboord zijn (וְהָ כְּנָגֶר זָה), maar ook als de openingen niet op dezelfde plaats zijn (וְהָ שְׁלֵא כְּנָגֶר זָה); ook als de eene huid op

1) In eenigszins twijfelachtige gevallen raadplege men de geestelijkheid.

de *vóórzijde* (מִקְדָּמָה) en de andere huid op de *rugzijde* (מִגְבָּה) is doorboord; of als de eene huid op de eene kwabbe en de andere huid op een andere kwabbe een opening heeft 1). *In al deze gevallen is het dier dadelijk ongeoorloofd.*

Is echter *alleen de buitenhuid* of *alleen de binnenhuid* 2) doorboord, dan doe men nog het volgende onderzoek:

De long wordt in lauw water gelegd en opgeblazen. *Borrelt* het water op (מִבְּצִיץ), dan is de andere huid ook ergens geopend en het dier is *ongeoorloofd* (טָרְפָה). *Borrelt* het niet op, dan is de andere huid ongeschonden, en het dier is *geoorloofd* (כָּשִׁיר).

Ten slotte zij nog opgemerkt, dat elke opening *hoe klein ook* (אִפִּי נֶקֶב שְׂאִין) en ook *zonder dat er iets ontbreekt* (אִפִּי בְּמִשְׁהוֹ) als een *opening* (נֶקֶב) wordt beschouwd.

§ 4. Wanneer er twijfel bestaat of een opening *vóór-* of *eerst na* het slachten is ontstaan, dan lette men op de volgende punten: *a. oorzaak der opening, b. hoedanigheid der opening.*

A. O o r z a a k. Men moet nagaan of er eenige handeling is geschied, waaraan het ontstaan der opening *na het slachten* kan toegeschreven worden (יֵשׁ לְהִלּוּת בְּבוּדָק), bijvoorbeeld:

- 1°. indien de opening is aan de bovenste kwabben in de *nauwe borstholte* (מִיצַר הַחֻזָּה) en de Sjochet zeker weet, dat hij bij het doordringen met zijn hand aldaar wat hard te werk ging (וְהָיָה יָדוֹ בְּכֹחַ) dan kan hij allicht daardoor een opening veroorzaakt hebben;
- 2°. indien men met een mes of ander scherp voorwerp de long ter plaatse der opening geraakt heeft;
- 3°. of als door het grijpen van den slokdarm, of *door eenige andere oorzaak* de opening ontstaan is 3).
In al deze gevallen is het dier geoorloofd.

B. H o e d a n i g h e i d d e r o p e n i n g. Er zijn namelijk verschillende kenmerken waaraan men zien kan, dat de opening *reeds vóór het slachten* aanwezig was.

- 1°. rondheid en openstaande vorm;
- 2°. verdroogde randen der opening;

1) De reden, waarom ook het dier *ongeoorloofd* is, indien buitenhuid en binnenhuid *niet* op dezelfde plaats geopend zijn, ligt daarin, dat de lucht ook in dit geval haren weg weet te vinden, en daardoor de opening gevaarlijk doet zijn.

2) Of de enkele binnenhuid geopend is, kan men bemerken, als er een druppel bloed onder de buitenhuid gezien wordt.

3) Zoo ook, indien de long na het slachten ergens zoo neêrgelegd werd, dat daardoor de opening er in gekomen kan zijn.

- 3°. zwartachtige of witachtige randen 1);
- 4°. met vet bezette randen;
- 5°. een ettergezwel, eene aanwassing of andere ongesteldheid ter plaatse der opening;
- 6°. tegenover de opening op de ribben een bloedvlek, of etter, of breukpunt of iets dergelijks.

Wanneer nu één of meer dezer kenmerken aan de opening zichtbaar zijn, dan was de opening reeds vóór het slachten en het dier is *ongeoorloofd* (טִרְפָּה).

Indien echter geen dezer kenmerken, maar wel eenige oorzaak na het slachten aanwezig is (bovengenoemd onder letter A), waaraan de opening kan worden toegeschreven, dan is het dier *geoorloofd* (כִּשֵּׁר) 2).

§ 5. Indien meerdere openingen aan de long gevonden worden, dan is bij elk daarvan het in par. 3 en par. 4 gezegde van toepassing. Indien dus bij *allen* reden is om te onderstellen dat zij *na het slachten* zijn ontstaan, dan is het dier *geoorloofd* (כִּשֵּׁר).

§ 6. Het kan soms gebeuren, dat een deel der buitenhuid is *afgeschild* (נִגְלָל), terwijl de binnenhuid ongeschonden is. Dit wordt natuurlijk beschouwd als *een opening enkel in de buitenhuid*. Men onderzoekt dan door opblazing in lauw water, zooals in § 3 is omschreven. Borrelt het water ergens op het afgeschilde gedeelte op, dan is het dier *ongeoorloofd*; zoo niet dan is het *geoorloofd* (כִּשֵּׁר).

§ 7. Indien een geopend ettergezwel op de long gevonden wordt, dan is ook hier het in § 4 uiteengezette van toepassing. Indien geen kenmerk van vroegere opening (§ 4 letter b) zichtbaar is en reden bestaat om te onderstellen, dat de opening *na het slachten* is ontstaan, dan is het dier *geoorloofd* (כִּשֵּׁר).

§ 8. Eene bizondere soort van openingen zijn *wormgaten* (נִקְבֵי עֵץ מוֹרְנָא בְּרִיאָה) 3). Immers indien men zulke openingen vindt, dan kan men het bovengezegde (in § 4 letter a) niet daarop toepassen. Er is *geen handeling geschied na het slachten*,

1) Deze kleur na opblazing te onderzoeken.

2) Men lette dus wel op deze *twee voorwaarden*: 1e. geen kenmerk van vroegere aanwezigheid der opening, 2e. eenige reden na het slachten, waaraan zij toe te schrijven is. Beide voorwaarden moeten vervuld zijn.

In twijfelachtige gevallen raadplege men de geestelijkheid.

3) Wormgaten zijn aan hunne *gelijkmatige* openstaande *rondheid* duidelijk te herkennen. *Alleen* op *zoodanige* openingen is deze paragraaf van toepassing.

waaraan men ze kan toeschrijven. Maar toch mag men indien men *wormen* op de long vindt, *aannemen*, dat die wormen eerst *na het slachten* uit de long kwamen, dus *eerst toen* de wormgaten boorden, zoodat die openingen *na het slachten* zijn ontstaan 1).

Derhalve is daarbij op de volgende bepalingen te letten: Wanneer één of meer wormgaten in de long aanwezig zijn, zonder dat eenige worm op de long merkbaar is, dan is het dier *ongeoorloofd* (טִרְפָּה) 2). Vindt men daarentegen bij het onderzoek wormen op de long, hetzij uit de gaten komende, hetzij — niet al te ver daarvan verwijderd — langs de long kruipende, dan mag men *aannemen*, dat die gaten *na het slachten* door het uitkruipen der wormen veroorzaakt zijn en het dier is *geoorloofd* (כִּשֵּׁר).

Indien echter één of meer der wormgaten door zwarte randen of opgelopen randen of andere kenteekenen blijk geven, dat zij *niet nu eerst na het slachten*, maar reeds bij het leven aanwezig waren, dan is het dier *ongeoorloofd* (טִרְפָּה).

HOOFDSTUK XIX.

Twee ongesteldheden op ééne plaats (תִּרְיָי לְרִיעוּתָא).

§ 1. Uit alle vorige hoofdstukken is gebleken, dat er een aantal onregelmatigheden of ongesteldheden aan de long kunnen voorkomen, die evenwel *niet bepaald gevaarlijk zijn*, en waarbij dus het dier *geoorloofd* (כִּשֵּׁר) is.

Erger is het evenwel indien *twee zoodanige ongesteldheden op één plaats bij elkander zijn*. Hun zamenkomst doet vermoeden, dat de long op die plaats zwaarder ziek is.

Dit geldt vooral van zulke ongesteldheden of onregelmatigheden, waaromtrent nog eenig verschil van gevoelen tusschen de geleerden bestaat, al nemen *wij ook de meest gunstigste beslissing* aan (כָּל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בוֹ פְּלוּגָתָא בְּשׂוֹם אוֹ פּוֹסְקִים אֶעֱפִי שְׁנַפְסָקָה הִלְכָּהּ) (להקל). Ook van zulke ongesteldheden, die in elk geval ongezondheid aantoonen, al is het oogenblikkelijk niet gevaarlijk.

1) Dit berust op de onderstelling, dat wormen zoolang de natuurlijke warmte en beweging van het leven in de long is, niet naar buiten komen, maar juist *dan*, als warmte, ruimte en lucht in de long ontbreken, naar buiten kruipen.

2) Men kan zoo de long koud is, haar even in de zonnestralen of in een warm vertrek leggen. Indien dan na eenige oogenblikken de wormen naar buiten kruipen, is het dier *geoorloofd* (כִּשֵּׁר). De koude heeft eerst de wormen weer naar binnen gedreven.

Indien twee zoodanige ongesteldheden op ééne plaats bij elkander zijn (תִּרְיָי לְרִיעוּתָא) is het dier ongeoorloofd (טִרְפָּה).

§ 2. De regel in § 1 genoemd is echter niet volledig. De menigte van verschillende omstandigheden, kwesties en meeningen, die bij eene nadere uiteenzetting daarvan ter sprake zouden moeten komen, zijn oorzaak, dat wij liever eenige bijzondere gevallen, die kunnen voorkomen, opnoemen:

- a. Indien eene hangende aanwassing voortkomt uit een ettergezwel (סִרְכָּה תְּלוּיָה מִתּוֹךְ הַבּוֹעָה) zie hoofdstuk XII § 12), òf uit eene overtollige kwabbe die aan de voorzijde der long staat (סִרְכָּה תְּלוּיָה מִתּוֹךְ יוֹתֶרֶת מִקְמָא), òf uit een longverstopping (מִתּוֹךְ אֲטֻם) zie hoofdstuk XIII § 4), òf uit een rimpelachtige plaats der long (מִתּוֹךְ קָמַט) zie hoofdstuk XI, § 3), òf uit een opening in de buitenhuid, òf uit een verwelkte plaats (צִמְקָה) zie hoofdstuk XV), òf uit een plaats met onregelmatige kleur.

In al deze gevallen is het dier ongeoorloofd 1).

- b. Indien op eene overtollige kwabbe aan de voorzijde, grooter dan een mirttenblad (יוֹתֶרֶת מִקְמָא) zich een ettergezwel bevindt op den rand (ook al is er een draadbreedte longvleesch om heen אָפִי חוּט בָּשָׂר מִקֶּרֶף) hoofdstuk XII § 3), òf eene onregelmatige aanwassing (zelfs al kan zij door wrijving loslaten hoofdstuk X § 7), dan is het dier dadelijk ongeoorloofd (טִרְפָּה).
- c. Indien op eenige plaats een onregelmatige kleur is, die niet tot de geoorloofde kleuren, doch ook niet tot de ongeoorloofde behoort, en op diezelfde plaats is een ettergezwel of een hangende aanwassing of een onregelmatige aanwassing, dan is het dier dadelijk ongeoorloofd (טִרְפָּה).

In alle overige gevallen, die eenigszins op de hier genoemde gelijken, of die aan den regel

1) Indien de hangende aanwassing door zachte wrijving loslaat, raadplegen men de geestelijkheid.

Indien het ettergezwel waaruit de aanwassing voortkomt, geheel onder de huid ligt en de huid bij opblazing gezond uitziet, dan is het dier geoorloofd (כָּשֵׁר).

Eene hangende aanwassing uit een steenachtige verharding (מִנְרָא) is geoorloofd (כָּשֵׁר). Hecht zich echter de aanwassing nog aan een andere plaats vast, dan is het dier ongeoorloofd (טִרְפָּה).

Indien een hard gezwel, een zuiver-water-gezwel of luchtgezwel zich bevindt op een verdrooging of verwelking, of geoorloofde kleur of rimpel, is het dier geoorloofd (כָּשֵׁר).

in § 1 genoemd beantwoorden, raadplege men de geestelijkheid 1).

§ 3. Indien de twee ongesteldheden niet precies op dezelfde plaats zijn, maar *door een stroobreedte gezond longvleesch gescheiden zijn*, dan zijn zij *niet op ééne plaats* en het dier is *geoorloofd* (כָּשֵׁר).

§ 4. De waarneming der *twee ongesteldheden* moet geschieden *na opblazing*. Indien bij opblazing één van beide verdwijnt, is het dier *geoorloofd* (כָּשֵׁר).

HOOFDSTUK XX.

Enkele andere ongesteldheden (שָׁאֵר רִיעוּתוֹת).

§ 1. (נִסְרָךְ הַלֵּב לְטָרְפֵּשׁ הַלֵּב). Wanneer het hart aan het hartvlies of hartvet is aangewassen, dan raadplege men de geestelijkheid.

Is het evenwel een spoedeischend geval, dan vlieze of schille men voorzichtig het hartvlies van het hart af en onderzoek de geheele plaats, die aangewassen was.

Vindt men daar nu eenig etter of opgedroogd bloed, of onzuiver vocht of een bloeddoppel die doordringt tot in de wanden van het hart, dan is het dier *ongeoorloofd* (טָרְפָּה). Is echter na het afschillen alles zuiver en rein, dan is het dier *geoorloofd* (כָּשֵׁר).

§ 2. Indien men bij het onderzoek bemerkt, dat de *bovenmaag* (בֵּית הַכּוֹסוֹת) door een gezwel vastgegroeid is aan het middenrif, dan onderzoek men of in het gezwel ook een *speld* of *naald*, *spijker* of eenig *ander scherp* of *puntig voorwerp* aanwezig is. Vindt men zoo iets, dan is het dier *ongeoorloofd* (טָרְפָּה). Vindt men niets, dan raadplege men de geestelijkheid.

§ 3. (מַחַט בְּחִלּוֹל הַגּוֹף). Indien in de holte des lichaams (van vee of gevogelte) een *speld* of *naald* of *spijker* of *puntig been* of *scherp voorwerp* gevonden wordt, dan is het dier *ongeoorloofd* (טָרְפָּה) 2)

1) Bijvoorbeeld: ettergezwel met hard gezwel, een hangende aanwassing op een overvloedige kwab in de rij der kwabben, verwisseling van kwabben met gerimpelde plaats, en zoo voorts.

2) Er is dan ernstig gevaar, dat een der ingewanden doorboord of doodelijk gewond is.

§ 4. (מַחַט בְּרִיאָה, מַחַט בֵּלֶב). Wanneer men bij het betasten der long voelt, dat er *eenig puntig* of *scherp voorwerp in de long zit*, of indien men zoodanig voorwerp op de long bemerkt, of binnen in het hart, of op eenige andere wijze dan de hier genoemde gevallen, dan raadplege men de geestelijkheid 1).

§ 5. (נִשְׁתַּבְּרוּ הַצְּלָעוֹת, נִעְקְרוּ הַצְּלָעוֹת). Indien *één der ribben gebroken is* of indien *een der ribben van den ruggewervel losgerukt is*, of men bemerkt een genezen breuk, die zich echter niet goed gezet heeft, zoodat er een scherpe punt is overgebleven, dan raadplege men de geestelijkheid.

Wanneer de *genezen breuk geen scherpe punt* heeft achtergelaten, dan is het dier *geoorloofd* (בָּשָׂר).

Zijn echter de *meeste ribben gebroken of losgescheurd*, ook al zijn zij allen zonder seherpe punt genezen, dan is het dier *ongeeoorloofd* (טֵרֶפָה) 2).

§ 6. (בָּשָׂר בָּלִי). Wanneer op de long vastzitten: *witte* (als vet uitziende) of *roodachtige* (als vleesch uitziende) stukjes of wratten of puistjes of pokken, dan schille men ze *voorzichtig* van de long af, legge de long in water en blaze haar op. *Borrelt* het water op (מִבְּצִיץ), dan is het dier *ongeeoorloofd* (טֵרֶפָה); zoo niet, dan is het *geoorloofd* (בָּשָׂר) 3).

§ 7. Wanneer bij het slachten van een vogel door den Sjochet wordt opgemerkt, dat een vleugel gebroken is, dan moet hij de geestelijkheid raadplegen.

In spoedeischede en dringende gevallen onderzoekte hij de gebroken vleugel. Is de breuk *meer dan een duimbreedte* van het lichaam verwijderd dan is de vogel *geoorloofd* (בָּשָׂר). Zoo niet, dan is hij *ongeeoorloofd* (טֵרֶפָה).

§ 8. Wanneer de Sjochet opmerkt dat een dier (vee of gevogelte) een poot gebroken heeft, dan moet hij de geestelijkheid raadplegen.

HOOFDSTUK XXI.

Algemeene Opmerkingen.

§ 1. De kleine opening die de Sjochet in het *middenrif* (הֵצֵר הַקָּבֵר) maakt, vóór hij het onderzoek begint (zie hoofdstuk II § 7) make hij in schuine richting (naar de ribben toe), van

1) Het hangt hier namelijk van de wijze *hoe*, de plaats *waar* het voorwerp zit en van bijkomende omstandigheden af, of het dier *wel* of *niet* geoorloofd moet worden verklaard.

2) Het is echter ook in dit geval raadzaam, de beslissing der geestelijkheid te vragen.

3) Zie evenwel het aanhangsel: pokziekte. (blz. 72)

onderen naar boven en wel: *rechts* ter plaatse van de lever, en *links* ter plaatse van de milt.

§ 2. Het onderzoek der Warda geschiedt eerst *in* haar Zakje (פִּי), men neemt haar vervolgens daaruit en gaat na of zij haar behoorlijken vorm heeft.

§ 3. Het onderzoek der bovenste kwab moet met *bizondere* voorzichtigheid geschieden. Zij ligt in de nauwe borstholte besloten. Eene onvoorzichtige betasting zou kwesties kunnen doen ontstaan.

§ 4. Het betasten der long van kalveren, bokken en lammeren geschiede met *bizondere* voorzichtigheid, opdat men geen aanwassing losscheure.

§ 5. Een Sjochet mag eerst dan er toe overgaan, aanwassing te *wrijven* (zie hoofdstuk XI § 1 en 2), als hij overtuigd is, dit met voorzichtigheid en geschiktheid zóó te kunnen doen, dat er op de plaats der long *niets* van de *aanwassing blijft zitten*, dat de long niet beschadigd worde, en dat hij niet door afschillen of aftrekken maar *uitsluitend* door *wrijving* de aanwassing verwijderd.

§ 6. Een Sjochet is *gedurende het eerste jaar* van zijn ambtsvervulling verplicht *bij elk onderzoek* de long ook *uit het dier te nemen en na te zien*, alvorens hij beslist of het *geoorloofd* (כָּשֵׁר) of *ongeoorloofd* (טָרְפָה) is; ook al vindt hij bij de eerste betasting *niets* bizonders er aan.

§ 7. Elke Sjochet lette op de volgende plichten:

- a. Hij herhale en oefene zich van tijd tot tijd in alle *voorschriften omtrent het slachten en het onderzoek* (דִּינֵי שְׁחִטָּה וּבְדִיקָה), opdat hij *niets vergete*.
- b. Hij zorge er steeds voor, dat zijn mes, ook wanneer hij niet slachten moet, *glad en scherp* blijve 1).
- c. Hij mag niet slachten in een *toestand van opwindung*, noch bij *zware vermoeidheid*, noch in *buitengewone haast*, noch wanneer hij ook maar een weinig door *gebruik van sterken drank bevangen* is 2).

1) Bij vele Sjochetim bestaat het gebruik, om *elken ochtend* (der werkdagen) ook al slacht hij dien dag niet, het mes — of de messen — in kalmte en bedaardheid te onderzoeken en het dan met een lap zóólang af te vegen tot het eenigzins warm wordt. — Op die wijze blijft het mes vrij van roest, glad, effen en scherp. Ieder Sjochet volge dit goede gebruik.

2) Het spreekt van zelf, dat even als de bevoegde autoriteit er voor waakt, dat niemand Sjochet zij, die niet streng godsdienstig leeft, men evenzoo niemand als Sjochet mag laten fungeren, die zich *herhaaldelijk* aan *misbruik van sterken drank* schuldig maakt. — Wie daaraan overgegeven is, wordt ongeschikt om Sjochet te zijn, ook dan als hij nuchter is.

AANHANGSEL.

Iets over de long- en pokziekte onder het rundvee en over de hersenziekte onder de schapen.

Wanneer in ons werk geen melding is gemaakt van de voorschriften omtrent verschijnselen bij de buikingewanden, leden en gewrichten, dan geschiedde zulks, omdat de Sjochet bij een vreemd verschijnsel aan één dezer verplicht is, de geestelijkheid te raadplegen. Evenwel is het toch nuttig, den Sjochet — en voornamelijk hen, die nog niet zeer lang dit ambt bekleeden — opmerkzaam te maken, dat er zich bij het vee verschijnselen kunnen voordoen die het gevolg zijn van tegenwoordig soms heerschende ziekten. Wij hebben bijzonder het oog op long- en pokziekte, alsook op het zoogenaamde „*hersenwater*”. Wel is waar, reeds bij het leven van het beest zijn kenteekenen dier ziekten uiterlijk aanwezig. *Hier* willen *wij* ons echter vooral bepalen bij die ziekte-verschijnselen, die door den Sjochet bij het onderzoek aangetroffen kunnen worden.

1. Longziekte.

De longziekte, wegens hare besmetting zeer gevreesd, is als een der meest doodelijke kwalen bekend. Het verschillend karakter en de kortere of langere duur der ziekte doet natuurlijk veel tot de verschijnselen af, en spreekt het van zelf, dat in het begin nog weinig verandering aan de long zelf aangetroffen wordt. Bij meergevorderde longziekte echter doen zich de verschijnselen op de volgende wijze voor. Het borstvlies is aangedaan en verdikt. Meestal is de linkerlong en in mindere mate ook die ter rechterzijde opgezwollen en vergroot. De long is hard op het gevoel, donkerkleurig en meestal met witte en violetkleurige vlakken bezet. Zij heeft de sponsachtige hoedanigheid verloren en is buitengewoon zwaar. Wordt het verlies van hare sponsachtigheid nog grooter, dan is men in staat de long gemakkelijk af te breken en tot gruis te drukken. Zij heeft een marmerachtig aanzien, het is als een vast of hard stuk long met witte, roode, bruine en zwarte strepen doorweven.

Is de ziekte in nog meer gevorderden graad, dan worden al de genoemde verschijnselen ook in nog hooger en graad aangetroffen. Beide longen zijn dikwijls ongemeen zwaar en soms zóó groot, dat de geheele long nog na den dood van het dier de geheele borstholte

inneemt. Zij is deels hoog rood, deels bruin van kleur met donkerwitte of gele strepen doorweven 1). Heeft de ontsteking den hoogsten trap bereikt, dan is er in de borstholte eene aanmerkelijke hoeveelheid water en de longen zijn bijna verteerd, zoodat het inderdaad schijnt, alsof er geene longen meer voorhanden zijn, maar slechts eene netvormige zelfstandigheid.

Een dier aan deze longziekte lijdende, wordt dadelijk *ongeoorloofd* (טִרְפָּה) verklaard.

2. Pokziekte.

De pokken, kleine witte, bruin- of geelachtige linsvormige puistjes, worden zeer dikwijls aan het netvet opgemerkt *zonder* dat de *ingewanden* aangedaan zijn; terwijl daarentegen soms longen en ingewanden met pokken gezien worden, zonder dat het vleesch aangedaan is. De veeartsen onderscheiden de pokken, „*parelziekte*” genaamd, in *goedaardige* en *kwaadaardige*. De *goedaardige* staan gewoonlijk afzonderlijk, de *kwaadaardige* (de meer gevaarlijke) staan dicht bij elkander, ineenlopend of trosgewijs. Hoe men te handelen heeft wanneer zij op de long voorkomen, is reeds in hoofdstuk XIX § 6 opgegeven. In vele gemeenten 2) is als gebruik aangenomen, om de runderen die aan pokziekte lijden, onmiddellijk טִרְפָּה te verklaren, zonder verder onderzoek.

3. Water in de hersenen der schapen.

Deze ziekte, bekend onder den naam van „dolligheid” der schapen, is kenbaar aan waterblazen die in de hersenen aanwezig zijn. Reeds bij het leven kan aan den *gang* der schapen de aanwezigheid dezer ziekte bespeurd worden, omdat zij, al naar de plaatsen waar het water zich bevindt, gewoonlijk de kop laten hangen. Wanneer namelijk het water aan de rechterzijde van de hersenen zit, zoo draait de kop naar de rechterzijde; ligt het water aan de linkerzijde, dan draait de kop links. Bevindt zich het water in het voorhoofd, dus in het midden van de hersenen, dan valt het schaap dikwijls met de kop voorover en loopt met vluggen tred recht uit, ja soms tegen elk voorwerp aan. Het is dus noodzakelijk wanneer men zoodanige bewegingen bij het schaap opmerkt, de hersenpan voorzichtig te doen openen, alvorens men het *geoorloofd* (כִּשְׁר) verklaart, en zoo er water in de hersenen aanwezig is de geestelijkheid te raadplegen.

1) Bij mindere aantasting heeft de long eene lichtere, bij hoogere aantasting eene donkerder kleur.

2) Ook te Amsterdam.

E R R A T A.

שגיאות מי יבין

De lezer wordt verzocht de volgende drukfouten te verbeteren :

Bladzijde	7	regel	5	van	onderen	staat	het	bovenpunt	lees :	de	bovenpunt
»	18	»	4	»	boven	»	ערכ	»	ערכ		
»	20	»	15	»	onderen	»	na	»	na-		
»	25	»	19	»	boven	»	התוך	»	התוך		
»	29	»	11	»	»	»	טרפה	»	טרפא		
»	29	»	12	»	»	»	(3)	»	(2)		
»	29	»	23	»	»	»	(1)	»	(3)		
»	30	»	10	»	onderen	»	(1)	»	(2)		
»	31	»	13	»	boven	»	בעיבי	»	בעיבי		
»	31	»	17	»	»	»	»	»	»		
»	32	»	2	»	»	»	op,	»	op ;		
»	33	»	6	»	»	»	en in	»	en		
»	35	»	10	»	onderen	»	acterzijde	»	achterzijde		
»	42	»	17	»	boven	»	zeker	»	zeker		
»	47	»	2	»	onderen	»	geval 11	»	geval 12		
»	51	»	6	»	boven	»	§ 11	»	§ 12		
»	52	»	7	»	»	»	Etler	»	Etter-		
»	52	»	9	»	»	»	»	»	»		
»	52	»	14	»	»	»	ongesteldheden	»	ongesteldheid		
»	53	»	4	»	»	»	נגד	»	נגד		
»	53	»	14	»	»	»	de uiterste	»	den uitersten		
»	53	»	22	»	»	»	(מנבה),	»	(מנבה),		
»	53	»	6	»	onderen	»	Daar	»	Dáár		
»	54	»	6	»	boven	»	zij,	»	zij		
»	54	»	15	»	onderen	»	נגד	»	נגד		
»	54	»	5	»	»	»	ing	»	ging		
»	54	»	3	»	»	»	wee	»	twee		
»	55	»	12	»	boven	»	raud	»	rand		
»	56	»	14	»	»	»	longekleur	»	longkleur		
»	61	»	16	»	»	»	לכן	»	לכן		
»	62	»	7	»	onderen	»	daar	»	dáár		
»	65	»	20	»	»	»	שיודעים	»	שיודעים		
»	66	»	15	»	boven	»	par.	»	§		
»	66	»	9	»	onderen	»	letter	»	letter		
»	67	»	10	»	»	»	Ook	»	Ook geldt dit		
»	68	»	14	»	boven	»	§ 3	»	§ 3 B 5		
»	68	»	19	»	»	»	oen	»	een		
»	70	»	14	»	»	»	scherpe	»	scherpe		
»	71	»	9	»	onderen	»	slacht hij	»	slachten zij		

Verdere mogelijke drukfouten zal de oplettende lezer zelf wel corrigeeren.

